

T A R T A L O M

▶ 3	KEMÉNY ISTVÁN	
	A szempár, Elszámolás	(versek)
▶ 6	KRUSOVSZKY DÉNES	
	Elégiaazaj	(versciklus)
▶ 7	NEMES Z. MÁRIÓ	
	A hercegprímás elsírja magát, Váratlan kaland, Fogyatkozás	(versek)
▶ 9	GYÓRFFY ÁKOS	
	Nem leválni, A másik apa	(prózaversek)
▶ 10	TEMESI FERENC	
	Bartók	(regényrészletek)
▶ 17	VARGA ZOLTÁN TAMÁS	
	Megígért tenger	(vers)
▶ 19	JENEI GYULA	
	Kenyér	(vers)
▶ 21	NAGY GÁBOR	
	Nyolc év múltán, Banális történet, Kijátszott holnap	(versek)
▶ 24	PAPP ATTILA ZSOLT	
	Távolból valakik integetnek, A vízi ember, Hét tenger adósa	(versek)
▶ 27	VÁMOS MIKLÓS	
	Szítakötő	(regényrészlet)
▶ 35	HARTAY CSABA	
	Mélyre, Szállj le a boldogságról, Hetvenes lettem én, Utószezon	(versek)
▶ 37	SZILÁGYI ANDRÁS	
	A mi birtokunk, Nem ébredünk kétszer ugyanabban a testben, A levakart szín, Kiválasztanak, Pont mint az életem..., Az ember szíve	(versek)
▶ 40	MAGYARI BARNA	
	Terrorista csendek, Incselkedik az illúzió, Serényen munkál a betűgépész	(versek)
▶ 42	BÍRÓ LÁSZLÓ	
	Csak győzzem szusszal, Létmoraj, Rejtvény, Édeni erózió	(versek)
▶ 44	MIKLYA ANNA	
	Eső	(regényrészlet)
▶ 51	SZENTI ERNŐ	
	A remény küldöttje, Maró méreg az álom, Az alkohol pulikutyája, Búcsú a befelé figyeléstől	(versek)
▶ 53	NOVÁK ÉVA	
	Késésben, Titokkal foglalkozik, Nem baj, Gyereken ne bízz meg soha, Végvár	(versek)
▶ 55	VELEMI NÉVTELEN (KÖZZÉTESZI: GYŐREI ZSOLT)	
	Ezt Nemeskosztolányban írta..., Tavaszdal, Midőn harcba indul	(versek)

▶ 57	MARKÓ BÉLA	
	Mert Anna fél a rossz időtől, Csak néha eltakar, Jóslat, Közös idő, Önmagába néz (versek)	
▶ 60	ELEK TIBOR	
	A meglett út örömeivel – Beszélgetés Markó Bélával	
		MŰHELY
▶ 67	BEDECS LÁSZLÓ	
	Ketten az úton – Simon Márton és Nemes Z. Márió költészetéről (tanulmány)	
▶ 72	XANTUS BORÓKA	
	Alászállás, szemlélődés, polémia – Bálint Tamás, Farkas Wellmann Éva és Noszlopi Botond új kötetéről (kritika)	
▶ 76	SZEGŐ JÁNOS	
	A fiatal magyar költészet ön-kritikája – Közéletsvázlatok a fiatal magyar líra belső kritikájához (tanulmány)	
▶ 79	FODOR GYÖRGY	
	Otthon, idő, Isten – Acsai Roland, Gyórfy Ákos, Varga Zoltán Tamás estjéről (tudósítás)	
		*
▶ 81	MARTYIN EMÍLIA	
	Kapuk és utcaajtók Békéscsabán (tanulmány)	
▶ 85	BANNER ZOLTÁN	
	A művészet kapuja – a kapu művészete (esszé)	
		*
		SZÍNHÁZ
▶ 87	DARVASI FERENC–ELEK TIBOR	
	DESZKA 2012 – Ment-e a DESZKA által a világ elébb? (tanulmány)	
▶ 92	FARKAS WELLMANN ÉVA	
	Három új magyar dráma – A XVII. Magyar Drámaíró Verseny gálaestjéről (tanulmány)	
		FIGYELŐ
▶ 95	MOLNÁR ILLÉS	
	Szívűs – Gál Ferenc: Ódák és más tagadások (kritika)	
▶ 98	KONCZ TAMÁS	
	Lehúzott bőrök – Krusovszky Dénes: Felesleges part (kritika)	
▶ 100	CSERESZNYE GÁBOR	
	Egyetlen pont körül, avagy „acélgömbfelület e narratíva” – Mogyorósi László: A szerelem valami más (kritika)	
▶ 103	SOLTÉSZ MÁRTON	
	Savak és műanyagok – G. István László: Választóvíz, Ughy Szabina: Külső protézis (kritika)	

Lapunk a következő internetcímen érhető el:
www.barkaonline.hu

A nempár

Zárójelent; főcímszene,
mai ismerős,
mai vége mindjárt.

Világát nemléti meg vele
meg udolyára
a nempár.

A nős arca a rogytatásban
felolvadt; felfont,
felhőcske; elnált.

Újra meggyújtást; elszagott fájat,
bolygót víz holdaddal
a nempár.

Grillapok; új, a VÉGE nő,
stáblista, kén
a leltár.

En ismerem,
jó ismerem,
beemkódik már.

Kemény István

Elszámolás

Ezzel a zajjal fordultam hozzá:
Az értelmét kérem az életemnek.
És ő ezzel a csönddel válaszolt:

Elégiazaí

Soha nincs hajnal, mindig csak hajnalodik,
és ezen a derengésen át,
akár, ha sárga függönyünk alatt ülnék,
figyelem, hogy felbukkansz-e odalent.

Vajon a Holdnak van köze a mocskos
kockakövek súlyos árapályához is,
vagy csak az én szemem fáradt már annyira,
hogy folyton torlódást, ereszkedést lát?

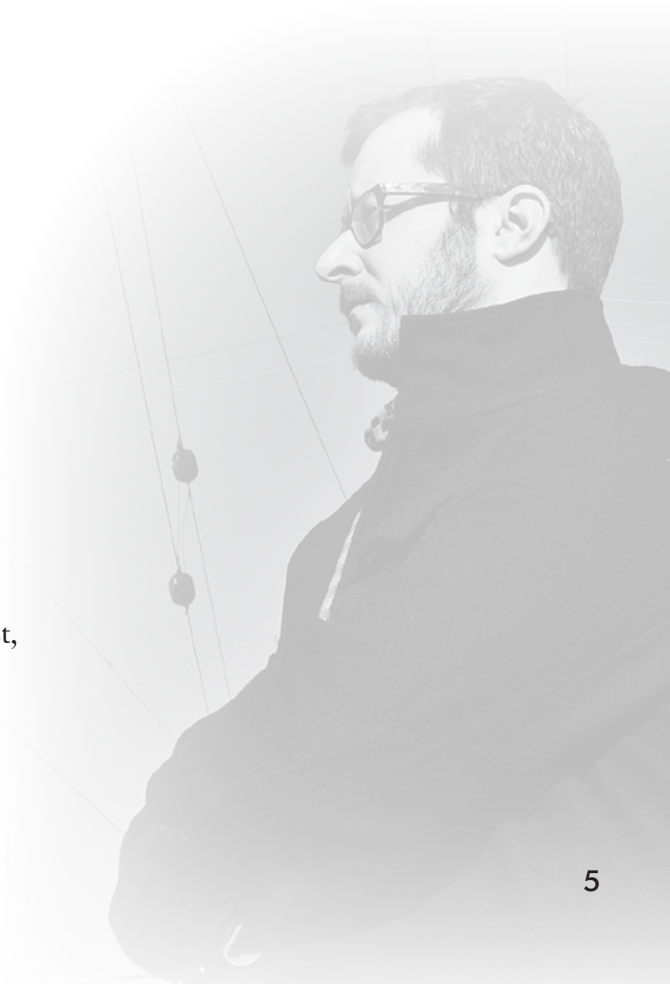
Mint egykor, a cefrëshordó fölé hajolva,
ahogy mélyen beszívtam az érés biztató illatát,
éppen így várok most. Mégsem lesz többé hajnal.

*

Kitérők nélkül, nyílegyenesen
haladtunk az áttetszőség felé,
mégsem tartottuk másként egymást,
mint akik a krumpliskosár
érdes fülét markolják.

Ezt már akkor is szerettem volna
elmondani neked, de a hombár dala
minden más hangot elnyomott,
most meg úgy állunk az aratás előtt,
hogy nem is vetettünk el semmit.

Emlékszem még, hogy a bádogganna
tetejéből más volt a víz íze,
kínálgatták is folyton a kútrajárók egymást,
hátha a másiké finomabb,
és tényleg, ennnyivel is be lehetett érni.

*

Te nem emlékezhetsz, de én
tényleg felemeltem az udvarvégi
sárban heverő öreg téglát azon a hajnalon,
és amit alatta találtam,
abból ki lehetett volna olvasni
a következményeket.

Az ászkák gyönyörű, kemény teste,
precíz mozdulatai a szemem előtt,
semmi felesleges nincsen bennük,
de te meg én, mások vagyunk.

Aztán egész reggel, kialvatlanul
kerestelek, vékony hangon
sikítózva, mint egy elcsapott
péklegény, hogy hol vagy,
Bíró Jánosné, hol vagy?

Ebből lett végül ez a hallgatás.

A hercegprímás elsírja magát

Császári kemencében sütötték ki a szultán fejét, legyen ropogós és európai. A keleti vonásokat azonban a pörköléskör sem lehetett teljesen eltüntetni. Mire kész lett, izmos kezek emelték ki a sütőből, nyelvek csattogtak, mindenki szénfekete háremébe akart nyúlni. A csonkból sugárzott a férfierő, és a legények megbabonázva tülekedtek körülötte, miközben a menet a palota belső termei felé indult, ahol a hercegprímás már tűkön ült. Éhes a magyar, adjatok neki! – kiáltotta a titkos tanácsos, hogy írmagja se maradjon az uralkodónak, aki oly elszántan termett. Ezüst evőeszközökkel terítettek, az elfüggönyözött fülkéből hárfa szólt, és ott volt még a hattyú is, amit egy mesterséges tavon vezetett körbe két apród, akik szerelmesek voltak, de két nap múlva megfojtják egymást a hattyútollal beszórt madárházban. A hercegprímás ránézett a fejre és egy csapásra elolvadtak belső szervei. A nemesi főnek olyan illata volt, mint egy kismadárnak, amibe belesütötték az anyamadarat is. Ferenc saját anyjára gondolt és a vesszőzésekre. Boldogan kezdett izzadni, mert nem hitte, hogy itt és most talál rá a legkedvesebb barátára. Legszívesebben azonnal belehatolt volna, hogy a koponyaüregét nyalja, ezt a férfi-mélyet, mely Konstantinápoly ködével telten kínálja magát. Ferenc még sohasem járt ott, de megérezte, hogy a szultán mindig is a testvére volt, és most azért érkezett ropogós díszben, mert a magyar férfiak annyira egyedül vannak.

Váratlan kaland

A kifejlett lárva bábbá vedlik, ebben a tokban alakul ki a nimfa. A szárazföldre kúszva kacag, majd emlőivel durván átdöfi az arra járó betyár gúnyját, aki ezen a szeretetkarón csüngve édesanyjának dalol. A nimfa esti órákban a méhébe tévedt

hangyafarkassal küzd. Csápja rövid, de vastag, izgatottan próbál elhatolni a nimfa mélyébe, de a betyár bátor ostor-csapásokkal kényszeríti térdre a fenevadat. A nimfa élvezi a váratlan kalandot, bonyolult virágokat küld az anyátlan fiúnak, aki egyre boldogabb, hogy méltó babára talált. Hajnalban már közelednek a csendőrök, bunkóval hajtják ki az állatokat a bokrokból, hiába sír a szárazföldi élet, hogy teremni született. A nimfa utolsó csókját dobja kedvesének, aztán felsebzi a testét, kiszívja belőle a madárdalt, az üres hüvelyt pedig a halak oltalmára bízza. Felfrissülven a szárazra mászik, megkezdve rövid életét mint kisleány, aki borjúkra vigyáz délelőtt, míg a csendőrök dúdolnak.

Fogyatkozás

Az építkezésen bronzkori Sárát találtak. Nem értették csimbókos haját, nem tisztelték hosszú körmeit. A bíró szerint ez itt isten bűnös jószága, akit már az ősök is a pincében tartottak, hogy ne fertőzze meg a gyerekeket. Ha valami élővel dobjátok meg, látni fogjátok hatalmát. Az egyik munkás erre hozzávágott Sárához egy kutyát, akit az évszázadokig alvó asszony azonnal széttépett. A falusiak persze rögtön ujjongani és sikoltozni kezdtek. Éhes a régi nő, hát adjatok neki! A szülők fülön fogták rosszcsontjaikat, és beledobták őket a pihegő darálóba. Sárában nem volt harag, mert maga volt az úr. A bronzkorban férjét ette meg először. Ez itt most egy fejlettebb kor, de a lényeg ugyanaz, a nép fogyni akar, és ehhez nem is kell más, csak egy nő, aki tudja a helyét. A bíró pirospozsgás arcát dörgöli Sára melléhez, vigyél messzire, anya, véget ért a parasztbarokk. A kocsmából és az iskolából özönlenek az emberek, az óvónők megpróbálják fegyelmezni a csemetéket, pedig mindegyikük elsőnek akar a mély vízbe ugrani. Nem kell félniük, hiszen Sára bírja erővel, feneketlen kosárként áll az építkezés közepén. Talán ezren is lemehtek már a torkán, mire a nap megtér a focipálya mögé. Utolsónak egy öregasszony érkezik. „Amikor kislány voltam, én is meg akartam enni a falut, de aztán férjhez mentem, és inkább hagytam meghalni őket”, mondja, aztán ő is nyugovóra tér Sárában. A bronzkori nő pedig elindul az éjszakába, mert tudja, hogy valahol a közelben van egy másik község.

Nem leválni

Mile Zsigmondnak

Nem tudtam, hová indulok. A sárga és vörös zuzmóval borított kőtömb, amire rátaláltam, még langyos volt a kora őszi naptól. Alkonyodott. Lankás, szinte lapos hegytetőre értem. A tetőn ritkás tölgyerdő és árvalányhaj mindenütt. Combígerő árvalányhajtenger.

Leültem a kőre, előkotortam a cigarettát. Megrémültem az ürességtől, hogy hirtelen mintha eltűnt volna minden érzés, el minden gondolat, arcok és illatok, szorongás és öröm. Nem voltam képes elhinni, hogy a tekintet, amely a szemközti hegyoldalon merőlegesen felfutó nyiladékra szegeződik, az enyém lenne. Elszakadtam a saját tekintetemtől, mégis ez volt az egyetlen, amibe kapaszkodhattam. Igyekeztem nem leválni ennek a tekintetnek az irányáról, bár azt, hogy ki igyekezett ennyire, abban a pillanatban képtelen lettem volna megállapítani. Egyszer csak elvesztettem mindent, amitől addig erőnek erejével szabadulni igyekeztem. Nélkülem ütem ott a kőn, nem volt jelen az, akivel addig a pillanatig összetévesztettem magam.

A nyiladékban megjelent három szarvas, megálltak a szederbokrok között, magasra tartott fejjel szimatoltak körbe. Fogalmam sincs, meddig ülhettem ott. Már sötét volt egészen, mire leértem a patakhoz, a tűz mellé. Barátom ott ült egy rönkön, a tűzbe nézett, nem szólt, nem szóltam én sem. Szóltanul ittunk meg egy üveg bort a patakzúgásban.

A másik apa

Sötétedett. Ültünk a kivágott bükkfatörzseken. A fiam hozzám bújott. Egy világos foltot néztem a fák között. Nyugaton még ragyogott az ég, a sűrű erdő csak egy vékony sávot hagyott meg a ragyogásnak. Ott egy másik apa, mondta halkan, hosszú csend után, már félálomban, a patak felé mutatva. Arra néztem, ott már majdnem sötét volt. Hatalmas, mohás kövek hevertek a fák között. Ott jön és megeszi az erdőt, megrágja a fákat, mondta még, szemei lecsukódtak közben. Megindult a hegyről a szél, gombaillatot hozott. És valamit még, egy hangot, aminek nem volt forrása, mert mindenhol egyszerre hallottam, magamban ugyanúgy, mint körülöttem. Őrlés és halk ropogás, mintha millió szú egyszerre látna munkához. Fiam már mélyen aludt, néha megrándult a lába, halkan nyöszörgött. Tudtam, ő is hallja mindezt, hallja magában ezt az őrlést, a finom ropogást. A hegygerinc fái mögül lassan jött fel a telihold.

Bartók (két regényrészlet)

A fiatal feleség, Ditta, sok mindent nem érthetett Bartókból kezdetben, de azt már látta, unatkozni nem fog.

Egyszer meglepő látvány fogadta, amikor Bartók szobájába nyitott. Férje a Pallas Nagy Lexikonja utolsó, vaskos kötetét tartotta a kezében, és sosem látott dühvel szakított ki belőle két lapot.

Miért tépsz egy lexikonból lapot, és miért kettőt?, kérdezte a legrosszabbat a feleség. Aztán megfellelte: Miért pont az utolsóból, a Téba-Zsuzsokból?

Bartók csak morgott egyet vissza, mint egy kutya.

A fiatal kis feleség még nem látta ilyen rabiátusnak, hirtelen és durván haragosnak a férjét. Új arc volt ez a rengeteg közül, és Ditta félt.

Mert két oldalon van ez a szemétség! Látod?! Meglebegtette a kezében a kitépett lapokat. Két oldalban jött ki nyomtatásban. Meghallhatod, ha érdekel. Bartók nem várt választ. És gúnyosan, öblögető oratori stílusban elkezdte.

Zene!!! Na, mi a zene, édes-kedves kisfiam? Na?! A szépművészetek közt ősidóktól fogva a legfontosabb szerepet játssza minden nép kulturális, vallási, nemzetiségi és társadalmi életében. A zene eredetét a legrégebbi történelmi népfajokhoz lehet visszavezetni, minők a kínaiak, hinduk, egyiptomiak, khaldeusok, asszírok s zsidók. A mai értelemben vett zene századokon, évezredek át jutott mai tökéletes álláspontjára (*Hohó!*), s a zenetörténetnek ez a része épp úgy érdekelheti a szaktudóst, mint általában minden művelt embert. Sokféle irányban oszlik szét a *termelése* (*Az mi? Tessék már mondanil! De ide a szememből!*) s minden nemzet életében a legelőkelőbb helyet foglalja el. Az eposzi, lírai és drámai zene (l. o. és Opera) kifejezés újabb időben szokássá vált a zenei hangulatra s formákra nézve is. Szorosan határt vonni a három közt, vagy apróra meghatározni a zenében mindenik hangulatnak az alkotó részeit: majdnem lehetetlen, mert egyik a másiktól sok oly hangulati kifejezést vesz át, mely szorosan véve már nem tartozik a saját hangulata jellemzéséhez. (*Na, ez ám a fából vaskarikát, mondta B.*) Az epikus zenestílus legtekélyesebben tükröződik vissza az oratorium-műfajban, különösen pedig Händel György Frigyes műveiben s ezek közt is legkimagaslóbban Messiás-ában és Haydn József Teremtés és Négy évszak c. oratoriumában, hol az elbeszélő szöveg s az idillikus hangulatú pasztorál-részek teljesen egybeolvadnak a szöveg epikus hangulataival. A lírai zenestílus az egyházi zenéből fejlődött ki a XVI. sz.-ban, mikor a színpadi, vagyis az operai zene kezdett magának utat törni. A lírai elnevezést az abszolút és szöveg (*Szózene, nagyon jó!*) majd minden fájában használják. Így találhatók lírai dalok, énekkarok, hangszeres zenedarabok stb., melyekben csak a lírai elem túlnyomó. Ezekben a megközelítő határok csak keveset, vagy éppenséggel nem érintkeznek egymással. Minden lírikus zenetermék (*Hallod: termék, mint az iparban.*) jellegét a szelídebb érzések s az egyszerű, naiv, de igaz, természetes hangulat teszi. A dal terén a legkiválóbb lírikusok Schubert, Schumann, Franz, Mendelssohn, Liszt, Brahms, Rubinstein stb.; a zongorairodalomban szintén Schubert, Schumann, Liszt s mindenekfelett Chopin, lásd még Abszolút zene, Magyar zene, Programzene és Zenei forma.

Hát ezeket már nem lássuk. Suksük. De a zeneköltő címszó igen tanulságos ám! Bírod még? Ditta csak bólintott, és tátott szájjal egy székre ült. Egy egészen új férjet és tanárt látott.

Zeneköltő, folytatta B. Ezt is kitépjük.

A zenészeti (*Jaj, fogjanak meg! Megfognak!*) irodalmat leggazdagabban képviselő nemzet a német, (*Hát melyik más, ó bülbül szavú mester!*), amely egymaga több minden irányú zenei szakba vágó munkát bocsátott világgá, mint az összes európai nemzetek együttvéve, legnagyobb zenetudósai, történet-

írói, biográfusai s természettudósai szálltak síkra, hogy e téren monumentális művekkel gazdagítsák a zene irodalmát. Marx, Lobe, Helmholtz, Jahn Ottó, Abrechtsberger, Weber D., Rochlitz, Marburg, Bach F, Wagner Richard, (*Hejhajhó!*), Bernsdorf, Neumann, Richter, Oscar Pál, Brendl, Hanslick, Weitzmann stb. elsőrendű kapacitások úgy a múltban, mint az újabb korban. (*Nem ismered ezeket a messzehordó nagyágyúkat?! Nem? Az a jó. De ő ismeri. A senki a senkit szereti. Ez szabály!*) A németek után a franciák jönnek, Rameu-n és Ravelen kívül egyet sem ismerünk, aztán az olaszok, német-alföldiek és az oroszok. Magyarországon még csak alig néhány évtizede, hogy a zeneirodalommal a kiválóbb zenetudósok és írók foglalkoznak; legnagyobb tevékenységet fejtettek ki: Ábrányi Kornél, Szénfi Gusztáv, a pedagógiai terén a Zsaskovszky-pár, Sz. Nagy Károly és József, Oláh Károly, Goll János, Erney József s mások kisebb-nagyobb mértékben.

Ez a kisebb-nagyobb mértékben, mint záróakkord, messzire hangzó. Ennyi. Ismersz te valakit is közülük? Nem. És ez a jó! A szócikketek írta: Á.K. Ábrányi Kornél. Maga írta magát a szócikkbe, nem bájos ez? S mindezt 1897-ben! Nem volt az olyan régen.

De hát ki az?

Az egy senki, fiam. Zeneszerző és zeneíró, hirdeti magáról, a teherhordó csacsi! Ej, mi a kő, tyúk-anyó, kend is itt van? „Kompozícióinál értékesebbek írásai.” Ezt írják róla. Hát akkor mi ez?

Nem tudom.

Megmondom. Dupla nulla.

Hogy tudta ezt kikeresni?

A Zend-Avesztát kerestem.

Az mi?

A parszik szent könyve, na jó, a perzsáké, mely a nagy vallásalapító Zoroaszter (Zarathustra) tanait tartalmazza. Eredete az idők homályába vész. Legyen ennyi elég.

És a zsuzsok? Tulajdonképpen mindig is szerettem volna tudni, ki az. Tébát azt tudom. De ki volt Zsuzsok?

Hát mi lenne az ember ilyen névvel? Bogár, a szentem. Kártékony nagyon. A magtári zsuzsok (*Calandra granaria*), a rejtve ötlábtörzsek csoportjába, az ormányos bogarak családjába tartozó bogárfaj. Barna színű, csápja s lába rozsdavörös, ormánya vékony és gyengén hajlott és a mell-pajzzsal egyenlő hosszú. Keleti állat, amely a gabonával együtt került hozzánk, és itt mindenütt, ahol mag van felhalmozva, csűrökben és magtárakban tenyészik. Védekezésül a csűrök tisztán és szellősen tartása ajánlható, pusztítására pedig a megtámadott gabonaszemek melegítése. Valószínűleg Egyiptomból származik, ahonnan a gyarmatárakkal az egész földkerekségen mindenütt található. Na, ez – igaz. Ez a zsuzsok. Most már nyugodt vagy? Na, kis szentem. Az ifjúság lexikonát olvasd inkább.

Az hol van?

Már sehol. Viszont nincs benne az a szó, hogy „kicsinyesség”, „butaság” meg hogy „sötétség.”

A puncsi mélységei:

1. *Lant Húr*, mélysége 2-3 cm
2. *Vízigesztenye Fogazat*, mélysége 5 cm
3. *Kis Patak*, mélysége 7 cm
4. *Fekete Gyöngy*, mélysége 10 cm
5. *Az Igazi Völgy*, mélysége 12 cm
6. *Mély Szoba*, mélysége 15 cm
7. *Belső Kapu*, mélysége 17 cm
8. *Északi Sark*, mélysége 20 cm

Legalábbis Csing Sü Huang-Ti, Kína egyesítőjének és első császáranak női (!) szextanácsadója, Szu Nü szerint. A kínaiak költők voltak a dugás terén is: milyen szép elnevezések ezek! Hogy hol az Északi Sark?

Ha valakik, a kínaiak tudták. Ők találták fel az iránytűt. Többek között. Például a két kocsikerék feszítávolsága egységessé tételével, a császár forradalmian felgyorsította az információáramlást a kontinensnyi birodalomban.

Él meg lefordította a tao tanítását a testi-lelki szerelemről, de nem lett belőle szexkönyv, nem: a vallási könyvek között árulták.

A fordító előszavában gyönyörű dolgokat írt le. Csak akkor egy nála majd két és fél évtizeddel fiatalabb szerelme volt volt, Vera, persze hogy Él csak mosolygott a férfiúi tehetetlenségén. Ilyeneket írt az előszóban:

Ez a könyv csak kiindulópont. Jó, ha a kiindulópontunk legalább ötezer éves. A szerelemben épp a legrégebbi lehet forradalmian új. A kínaiak, akik évezredekkel ezelőtt is tudták, hogy a szerelmeskedés nemcsak az élet megékesítésére való, hanem a meghosszabbítására is, a legrégebbi írott történelmet élő, messze a legnagyobb lélekszámú nép, akiknek átlagéletkora különösen akkor volt magas, amikor még a tao tanításai szerint éltek. Ez a könyv az első a világon, amely – egy kínai szerző közvetítésével – betekintést enged olyan könyvek titkaiba, melyekből jó, ha öt példány létezik. Bebizonyosodik: *(volt po-fája ezt leírni)*, hogy az impotencia – ha van egyáltalán – időleges és legyőzhető. Ennél sokkal többről van szó: életszemléletről. Szerencsés vagyok, hogy találkoztam Jolan Chang könyvével, és boldog, hogy negyvenévesen el is kezdtem gyakorolni tanításait. *(Negyvenévesen, majd ötvenéves feleség után, tizenhét éves bombázóval, akinek emberfejnyi mellei voltak és erős záróizmú nunája – a nemi öröm valódi garanciája –, amellyel ment is a dolog. Kezdő vagyok, írta a kiadó által kikényszerített kereskedelmi val-lomásban az akkoriiban élénk Éles. Ez a szerencsétlen, ötvenévesen már kései magömlésről sem ábrázoló, épphogy testileg életben és helybenhagyott Életraj Zéró.)* Nem vagyok újonc, *(írta a férfivakításban, és a lompos belopásában igenis fiatalon szorgoskodó túlkamasz):* száznál több lehet azon virágok száma, kikkel a sors összehozott, és volt közöttük egy, akivel ötig is el tudtunk számolni. *(Tipikus nyugati gondolkodás: összekeverni a férfi kiejérzetének tetőfokát az ejakulációval, sőt annak számával.)* Bánat hasít belém, ha régi szeretőimre gondolok: akkor még nem ismertem az ejakuláció szabályozásának módszerét. Ezennel ünnepélyesen bocsánatot kérek tőlük, azoktól is, akiknek jó volt. *(Ez a rész a bevezetőben igaz volt véletlenül.)* Az összes régi, e tárgyban írott kínai könyvek is mind férfiaknak szóltak, mert a tüzet táplálni kell, a víz az vigyáz magára, folytatta az agg, ókínai bölcsét játszó nyomorult. A tao szerint a férfi és nő olyanok, mint egy domb, amelynek délelőtt az egyik, délután a másik oldalát süti a nap. De egy és ugyanaz a domb marad, s csak együtt az. *(Hát ez a domb omlott a föld alá, Kislábúval, basszuskulcs, süssön be a nap délelőtt, vagy délután a Visegrádi utcai lakásbeli harctérre, már amíg egyáltalán be tudott sütni.)* A tao nem oldhat meg mindent, de minél többen ismerik ezt a szemléletet, annál kevesebb szomorú, irigy, gyűlölködő, űzött – mert kielégületlen – arcot látunk magunk körül. Így fejezte be: Régi kínai bölcsesség, hogy azok, akik maguknak tartják meg tudásukat, nem érnek jó véget. Ez a könyv nemcsak kiindulópont, ez a könyv maga a hepiend. *(Ezt volt mersze leírni, némi anyagi készletésre. A hepiendről tudta ő, hogy happy ending, és hogy csak a rossz könyvekben létezik. A negyvenéves, még nem fogatlan fordító még mást is tudott: baszni.)*

Tízenöt évvel később nem ütötte fel az impotencia legyőzése című fejezetet, sem a lágy behatolás módszerének leírását. Nagyot fordult azóta fordító, nem hitt ő már semmiben. Legfőképp, a saját erekiójában. Ő, aki leírta, hogy impotencia nem létezik! Szomorú, irigy, gyűlölködő, űzött arcú volt, mert mintha a libidója, a nemi fantáziája, a kéjvágya szűnt volna meg. Aki valaha úgy udvarolt, mint egy vidéki miskároló. A farkát már nem is találta, még ha véresre kaparta, tépte is a lába közt a szőrzetét. Hányini járt belé a lélek, és néha másnaposan, reggel, mintha meredt volna a farka. Álmában. Kopasz mentség, igaz. Írott malaszt, mint az a könyv lett számára.

A szomszédasszony egy vékony testű, de mindene megvan, szédítő tekintetű és illatú, nőstényragadozó, boglyahajú pszichiáter volt, vele kellett volna próbálkoznia, de hát a férjével néha ivott, és nem vitte rá se lélek, se pia. A tehetetlen az tehetségtelen. Nincs vize a malmának, se kovásza kenyérének. Amikor a deflorálástól való félelmében csődöt mondott tizennyolc évesen, azt hitte, a pályája véget ért, mielőtt elkezdődött volna. Mert egy jó író sokszerelmű. Ja. Sokat cicerélő kakas. Nem egy mihaszna kappan, ártalmatlan ártány, hízóra fogott ökör, apácakos, komor ló, fordított bürge, homály, azaz már későn herélt bika.

Pusztta, sívó homok, vakföld, kopasz szik, meddő kővel. Ez lett a kapcsolatuk. Mert nem vette föl a bikát a tehén, így kezdődött.

Él meg megírta újlipótvári hétköznapijait a Magyar Szívtestőrbe. Többet is fölvázolt előre, aztán lustaságból így adta le. Hissz!

Egy ideje magamra gomboltam a lakást, határidős munka miatt. Melyik nem az? Na, jó. Két napot így is elvesztettem: begyulladt egy rágófogam. Ünnepnappal tette – így én voltam a kétfejű sárkány hét-főig, amikor is majdnem magam alá piszkítottam. Gennyes fogra nemigen hat ugyanis a fájdalomcsillapító. Gondoltam, ezzel letudtam a cikiket. Meg a cikkeket. Másnap tovább fáj a fogam helye, volt, hogy egyszerre négyet húzott ki a fogtépő. Megjött a villanszerelő, így három óráig nem volt villany a lakásban. Nem baj, tudok én ceruzával is írni. Közben megjött egy ember, aki egyáltalán nem nézett ki kéményseprőnek, de azért el akarta volna húzatni velem a szekrényfalat, hogy lássa: a kéményajtó (szaknyelven koromzsákajtó) ott van-e helyin. Jatt, hapsi el. Megyek a boltba. Visszafelé jövet kivel találkozom? Utcánk terroristájával, a már megénekelte üvöltözővel, Géza bácsival. Persze hogy a hangjáról ismertem meg, mi másról! Mondtam, fejezze be a szemétkedést, mert velem gyűlik meg a baja. A manus úgy másfél méter lehet baseball sapkával együtt, de Pavarotti az erkélyen éhen halna mellette. Kár, hogy magáztam, mert egyből tudta, mit kell az ilyennek mondani. Azt mondta, neki diliflepnije van. Mondtam, nekem is, jó lesz vigyázni. Egész a kapuig kísért, annyira meglepődött. Mondtam neki: Nézzen meg jól, mert én megnéztem magamnak. Ezt nálunk Szegeden, a Tündér utcában a bicskaszúrás előtt nem sokkal szokták volt mondani, de hát ezek a visegrádi utcai öregek más fából vannak faragva. Gondoltam, hagyok neki időt. Hátha megérti.

A villanszerelő (fütyös kedvű, szép szál, hajdú ember különben, amelyet leszokott piásban még soha nem láttam), azt mondja, ő most elszalad ezt-azt elintézni, itt hagyja a cuccot. Leülök, hogy átfussam az újságot, amikor úgy érzem, valaki néz. Ösztönösen az ablakra pillantok: egy bajuszos, kormozottan hátrányos bőrű roma koma tekint be rajta. De a harmadikról?! Közben föllálmányozták ugyanis a ház belső falát. (Nem hiszem, hogy mínuszok idején kéne renoválni egy házat: a víz a vakolattal leugrik a falról később, ezt minden egykorvolt segéd munkás tudja. Én is.) Na, mindegy. Kicsit zavart, ahogy a könyveket mustrálták a fiúk, szemérmes vagyok. Gondoltam, lehúzzom a redőnyt. Leszakadt. Már csak egy szálkát kellett, hogy kihúzzon a visszaért szerelő az ujjamból, és már csinálhattam is egy goromba hibát a számítógépen. Közben verték a vakolatot a házról. A kínai császár is harangba tette a bűnöst, és azt kezdte ütni kívülről a hóhér, mint írtam. Mégis kész lett estére a napra kirótt munkám. Kinyitottam az erkélyajtót. Géza bácsi, tőlünk a harmadik házban kiállt az erkélyre, és (horog)keresztes vitézi szózatát ezúttal a nekem szóló gyalázkodásokkal kezdte. De jön ő még az én utcámra! De nem jött, többé.

Marika néni, az egérke, aki valamikor házmester volt, most nyomorgó kisnyugdijas, húsz kiló vasággal; ha nem volt dolga, kiállt a bejárati lépcsőre kapubálványnak. Mindenkiről mindent tudott, de arról, hogy a szétköltözés előtt egy hónappal (!) Kislábú szolt a régi kis lakását bérlőnek, hogy keressen más helyet, azt nem. Hát hogyan tudhatta volna Ételrajzoló, a zabagép. Él nem szolt Összenőhetetlen Szemöldökű Tőhötömnek, hogy is szólhatott volna. Joggal orrolt meg érte. Pedig már csajozni is együtt jártak, amiről persze Él sosem írt a lapba. Csak a saját, külön bejáratú, egyszemélyes lapjába, amelyben az időjósoktól a vezércikket íróig minden ő volt. Belpol, külpol, glossza, színes, minuszos, tárca, sport...

Tíz napig szalma voltam, írta Él. Ez a Gyula, ez tudhat valamit, ott lenn a déli végeken. Kislábú és anyukája minden évben elmennek, és kipihenten jönnek vissza. Én meg az első éjszakán elmentem Tőhötömmel az egyik romház udvarába, ám alig kértük ki a piát, azt mondtam neki: Kapás van. Hogy, mi? Nem neked, mondtam, nekem. Két perc múlva már hármasan ültünk egy padon. A nőnek teljesen olyan volt a szerkőja, mint a kajakfenomén Kovács Katalinnak. A szeme még szebb is volt. Kár, hogy nem azért mentünk, hogy én csajozzak be, hanem azért, hogy Tőhi. Az a kiscsaj, akit az ál-Kovács Katalin szerzett, nem tetszett a cimborámnak. Éjjel egy felé el is ment. Én meg rájöttem, hogy Kovács Katalin aligha iszik mostanság dupla whiskyket, ha egyáltalán. A nő megmondta a nevét, én meg elmentem csocsózni. Egy csomó sört meg pénzt vesztettem: hiába védtem ki a szemüket, nem volt olyan csatárom, mint régen az Fiala Fűrészek Klubjában, a Cseh Tamás. Meg a meccsenkénti

három-négy hátvéd-sorból lőtt góloom is hiányzott: jó, ha egy akadt. Különben egy angol páros alázott mindenkit a porba. Látszott, hogy évek óta együtt játszanak egy kocsmában. Különben nagyon sportszerűek voltak, már ha ez mond valamit két angolról. Háromig beszélgettem fiatal srácokkal és nőkkel, volt, hogy angolul. Aztán hazavirradtam, és reggel ötig hallgattam régi zenéket, a szomszéd-asszonyom legnagyobb örömére. Nem sokkal ezután, a közvetlen szomszéd, Ibolyka néni elesett. Nem állíthattam fejről a talpára, mint Hegel legrosszabb tanítványa, Marx, mert nem voltam otthon. Mentő jött érte. Hiába várom ismerős neszeit a szomszédból. Senki se húz a hálóingére nagykabátot, és nem csinál kéthetente nagyjelenetet a kisköztérben. Különben, mint megtudtam, orvos volt.

De Él a saját belső lapjába is írt, arról, ami legjobban fáj neki, a 136 kilójáról:

Azt hiszem, nem az aggaszt igazából, hogy megöregszem, hanem hogy kövér öreg leszek, lopta Phil Collinstól, a rockzenésztől. Minden kövér emberbe egy sovány van bebörtönözve, aki ki akar törni, emberek.

Van, aki kövérnek születik, nekem meg kellett küzdenem érte. Mielőtt megkérdeznék: azért van ekkora pocakom, mert lenyeltem a Napot. Pont. Ötvennégy év ebédjei ledolgozták a mellkasom a derekamra. A zabálás érzelmi menekülés, annak a jele, hogy valami esz belülről. A szerelemhiány, az, hogy impó lett az ember.

A helyzet az, hogy én kövér lettem, de nem jóságos. Utálom a gonosz vegetáriánusokat, akiknek hideg a tekintetük és kimódolt a nevetésük. Nem szeretik a falánk kisgyerekeket, csak az állatokat. Úgy néznek a salátájukra, mint kannibál a kövér misszionáriusra. A növényeket egyenesen gyűlölik. Ezért esznek hamutálban fölszolgált füvet és a lovak abrakostarisznyájából megmaradt őrleményt müzliként, amelynek olyan az íze, mintha az ember lenyalta volna hatvan bélyeg hátulját. Pedig nem a konyha az erekytartóm, nem a szakács a papom, nem az asztal az oltárom és a hasam se az istenem. Több gyomorsavat közömbösíték egy hónap során, mint egy afrikai falu egy év alatt. És mégis. A jól kiegyensúlyozott diéta elengedhetetlen része az étel. És itt már meg vagyunk fogva. A doktoromnak mondtam, hogy fáradok a diétától, erre pirulákat írt föl. Azóta gyorsabban eszem. És közben oly korban élünk, amelyben a pizzafutár előbb ér az ember otthonába, mint a rendőrség. Aztán:

Pizzát eszem, miközben tudom, hogy a rántott hús nem étel, hanem filozófia. Ezért is eszem ritkán. Ülök az Élet (Étel) asztalánál, az előételeken (előítéleteken), levesen (levésen) is túl, és kérhetek én akármit: a lelkem mélyén tudom jól, hogy a rántott hús a bizonyosság, a biztonság. (Néhai barátom, Gall, csakis ezt rendelt, miután hosszasan tanulmányozta az étlapot.)

Gyerekkoromban büntettek amiatt, hogy nem eszem eleget. Meg hogy mindig hagyok a tányéromon egy utolsó falatot. Ki is kaptam miatta. Volt, hogy fél délutánt kellett ülnöm az asztalnál egy darab mócsinggal, de amikor le akartam nyelni, kihánytam. Fenyegetés hatására sem ettem szalonát, májashurkát, spenótot, kocsonyát, velőt. Még kamaszkoromban is undorodtam az olyan ételektől, mint a pacal, vagy a bikatőke pörkölt. Gyerekkoromban egyszerű menünk volt: eszed, nem eszed. Nem kapsz mást. Tisztábban láttam, mint most.

Amikor elváltam, a versenysúlyomnál voltam (akkor épp 95 volt, de volt azelőtt 85, azelőtt 75, azelőtt 67, utóbbi, amikor túl sokat jártam a Takaréktár utcába Szegeden), de aztán jött Eszter, ami Háromszékben kurvát jelent, jött a tizenhét évével és fókaságával. Testkontrolloltunk, azaz minden magyar ételtől undorodva elfordultunk, délelőtt csak gyümölcs, délben fehér hús zöldséggel, este két fejessaláta-levél közt egy sóhaj. Lementem kilencven kilóra. De négyéves kapcsolatunkon már ez se segített. Emlékszem, mikor ettem először az evésért. Valami fölborulhatott az anyagcserémbe. Ráadásul mindez egy MekDönciben esett meg velem. Nem mondom azt, hogy boldogtalanságomban ettem, vagy bosszúból. Be kellett oda mennem, és a testemnek szinte érzéki örömet jelentett az az evés. Először ettem az evésért. Ettől kezdve nem érdekelt már többé úgy a testem, ez a néma társam, mint annak előtte.

G. B. Shaw Amerikában találkozott egy cherokee indiánnal. Öreg volt már. Elmesélte, hogy benne két kutya él. Az egyik kutya rossz, a másik jó. Folyton verekszenek. És melyik győz?, kérdezte Shaw. Amelyiket jobban etetem, mondta az indián. Erről van szó.

Húszas éveimben a testemnek éltem. A harmincasokban inkább a szellememnek. Nem tudom, melyik volt a jobb. A kínaiaknál a boldog Buddha kövér. Amerikában, a kövérre tömött zsákok országában mindenki egyszázbélűnek szeretne látszani. Jól öltözött hőmérőnek. Ki igazodik el ezen?

Az emberi testnek két vége van. Az egyikkel írunk, a másikkal ülünk. A zabálás egyfajta tudatzavar. Az ember önmaga válik redundánssá. Mint a túlírt szöveg. A zaba olyan a testnek, mint olaj a tűzre. Hamarabb égünk el, egy csomó járulékos nyavalya közt.

Megvult erre a recept: mindennap próbálj meg élvezni néhány – ehető – dolgot: dugi édesség, a holnapi kajába való beleevés, van-még-valami-a-jeges-hátuljában című ízé, sajt, gyümölcs, magvak, ezek nem is, dugi konzerv, kolbász- vagy szalámi, kiflicsücsök, kenyérvég, azaz sercli vajjal jól megkenve, vagy paprikás zsíros kenyér, hóha, gyerekkor, akkor el is égett; aztán ez-nem-is-hizlal gépleves, beleütünk két tojást beleteszünk levesbetétet, mikor már van benne. Tészta, tészta, tészta. Száz kiló fölötti élősúly garantált. Fontos: no, mozgás! Az utolsó az ágytorna volt volt, de már az sincs. Kislábú betiltotta. Biztosan szenvedett a hiányától ő is, de edesebb volt az az érzés, hogy a pasinak sincs öröme.

Aztán, csöngetnek egy reggel:

Bimm-bamm!

Ki az?, kérdem.

No reply.

Végül kinyitom az ajtót. Egy eszelős tekintetű néni a negyedikről. Izé néni a neve.

Nem maga az a fiatalember, aki látta kijönni a Marikát a lakásomból?

Egy: nem vagyok már fiatalember. Talán lélekben. Kettő: a Marika nem megy senkinek a lakásába.

De hát eltűnt egy vázám!

Még háromszor visszajön. Eltűnt közben egy húsdaráló, végül már pénz is.

Cseréltesen zárat!, mondom neki.

És még rám mondják, hogy üldözési mániám van.

Öreg felvonó volt a Visegrádi utcai házban, ahol Kislábú lakást vett, még nem liftnek hívhatták. Vagy húsz évvel korosabb a Mártírok útjainál. Kicsi volt és kulcsos. A két ajtót be kellett csukni, különben nem működik az egész. Ha a negyedikén úgy felejtette egy öregasszony, föl kellett menni érte. Ha valaki le akart volna menni vele, előbb le kéne gyalogolni a földszintre. Mint egykori liftmentő, nem szeretnék benne rekedni egy percig se. Nemrég egy élteesebb hölgygel mentem föl. Három éve laktunk itt Kislábúval, de csak a múltkori csöngetésnél találkoztam vele.

Én itt vagyok már vagy ötven éve, mondta rekedtes, megbicsakló, sivító hangon. Én vagyok a leg-
régebbi lakó, mondta, amikor megkérdeztem, hányadikra óhajtja. Ilyen nagydarab lakó, mint maga, nem lakott még ebben a házban, tette hozzá. Mondta mindezt egy százharminchat kilós, pohos pot-rohos, degesz daginak, egy tokás embernek, akiben egy sovány kamasz lakik, de a régi ruhái már nem jók rá. Jön a bő nagyingek, az 5 XL-es trikók, XXL-es alsógatyák, dagadó nadrágok korszaka. A nadrág csak a pocak alatt begombolva, becipzárázva, nem öv, nadrágtartó és így tovább. De még nem volt vége.

És hol lakik maga?, kérdezte. A harmadikon, a sarokban. Ó, ahol szegény Katicáék!, sóhajtott fel. Tessék?, kérdeztem. Tudja, maguk előtt a Katicáék laktak ott. A Katica kiugrott a konyhaablakon, és meghalt. Mert a férje, aki Joseph Conrad fordítója volt, a halálba szekálta. De úgy látszik, szerette: utánahalt. Mondta, és kiszállt a másodikon. Ez az év is jól kezdődik, gondoltam magamban a második és a harmadik között.

Ezt már a Szívtestőrből írta Él:

Marika. Szürke, mint az őszi hajnalok. Nála nem lehet korábban kelni. Kicsi, törékeny öregasszony, aki, mint egy kapubálvány áll, és minden házunkba igyekvőt alaposan kikérdez.

Borsodi parasztlány volt, aki Pestre jött munkát keresni. Postáslány lett belőle. Azért nem írom, hogy kisasszony, mert semmi kisasszonyos nincs, és soha nem is volt Marikában. Valamikor ő lehetett a házmester, de mire mi ideköltöztünk, már közös képviselő irányította a házat, s tömte meg a zsebeit.

Marika a tornacipőjében a legváratlanabb pillanatokban és helyeken bukkant fel a házban, miként egy nyughatatlan szellem. A kukák körül is szimatolt, nem lehetett csak úgy beletenni mindenfélét. A dobozok összehajtva a kuka mellé kerültek, mert az érték. Így volt a kidobni szánt ruhákkal is. Azt meg ő gyűjtötte. Az újságok, szórólapok katonás rendben álltak a márványlépcsők előtti pihe-nőpadon.

Mindenki kedvelte, de valamiért mégse szerették az emberek egyöntetűen, és ennek okai Marika macskái voltak. Leírhatatlan szaguk volt. Végül is a ház úgy döntött, hogy egyet megtarthat a kis manószőrű öregasszony. Ő Fricit, a környék kanmacskáinak rémét választotta. Frigyes minden tavaszon megvívott a területéért, és ha a konyhaablakunk alá vizelt, még a harmadikon is rohantunk becsukni az ablakot.

Marikának állítólag volt egy vőlegénye, de a lakástalanság miatt elmaradt a menyegző. A férfi ötvenhatban disszidált. Marika összeomlott. Sokáig maga alatt volt.

Rengeteg formális beszélgetést folytattunk vele, de többször meg is leptem. Tavaszodván ott állt a kapuban, és én egy hirtelen ötlettől vezéreltetve, az első csokor, Kislábúnak vett ibolyát neki adtam. Virágot a virágnak, mondtam. Szólni se tudott a meglepetéstől.

Volt még egy kis magánbirodalma: az udvar, vagy ahogy ő nevezte, a kert. Egy igazán nagy hársfa, egy kisebb nem tudom milyen, több kicsi akác, hat-nyolc bokor aranyeső, nefelejcs, pázsitviola, mit tudom én, mi. A kertben dolgoztatva találta meg a nyugalmát. Fricivel szemben még az itt fészkelő gerléket is szerette és etette.

Egy vasárnap reggel – az egész ház alszik – rám csönget. Ugyan nézzen már ki a konyhaablakból. Minek? Olyan furán fekszik, mondta reszkető hangon. Szinte sírva kérelt. Kinéztem, ott feküdt a pázsiton Izé néni. A keze-lába úgy el volt törve, hogy embernek úgy soha. Na és a feje. Csak nem halt meg? De igen. Olyan halott, hogy ennél halottabb már nem is lehet. Mi tegyünk? Rendőrség, mentő. Bízsa rám. Üljön le, mondtam, és hoztam egy pohár vizet. Izé néni, eggyel fölöttünk, követte Katicát. Marika olyan lett, mint egy félős kisgyerek, akit csak az apja védhet meg a gonosztól.

Na, ez a Marika tűnt el most a házból. Három napig eszméletlenül feküdt, míg valaki rányitotta az ajtót. Ahol minden a lomtalanításokból származott. Szörnyűséges bűz volt ott. Elvitte a mentő. Azt se tudom, mi a baja, és visszajön-e még. Én várom, haza. Sejttem, hogy a kertje pusztulása is közrejátszhatott a bajban: szomszéd ház tűzfalát tatarozták, leigázva, letörve a bokrokat, fákat. Az ecetfát egyszerűen félbevágták, csak a törzse mered, mint ahogy Él kéjlécének kéne. Az állás, egy talicska lapáttal, néhány zsák döglött malter, még ma is ott van a meggyalázott kertben.

Mióta elment, a lift mellett egy felhívás van kiragasztva a közös képviselőtől, milyen trükkökkel jönnek be a házba a betörők. Közben ő a legnagyobb tolvaj a házban. Nem is tudja, hogyan jelölik meg fekete pöttyel, csillaggal, piros vonallal stb. (félezer éves módszerek) az éppen üresen álló lakást, hogyan ellenőrzik kéthetenként, míg el nem jön az akció ideje. Magam is elzavartam jó néhány, valami átlátszó ürüggyel becsöngető tippadót. De annyit, mint Marika, nem fogok soha. Szegény, az ő *Lant Húrját* ötven éve nem pendítette meg senki.

Megígért tenger

duzzadó hártyák alatt. Egy eltévedt madár.

Az a nyár a tágasság nyara volt, a befoghatatlan mélységé,
a tiszta, a test felett álló érzékelés nyara, amelyet most,
ennyi év után a szembenézés sötét, szálnalmas regisztereibe zárok.

Olyan távolinak tűntek a délután fényei a sűrűn szőtt lugasból,
melyet a piros, sárguló és még éretlenségében is édeszöld szőlő font egybe,
a kerti darazsak és méhek apró zümmögése a folyó felől,
amint a lassú mozgású pók a leányka édesedő szemei között keres utat,
és lágy habbá könnyíti a vesszők véletlen kereszteződéseit.
Akár a ziháló test hajlataiból gördülő nedvek,
a syrah tömött fürtjeiről a keserű csokoládé és a ribizke könnyű illata árad.

A veranda üveglakain túl, mélyen benn a házban,
ahová már csak elmosódó emlékként jut be a fény,
a mosókonyha és a cselédszoba közötti hosszanti kiszélesedésben,
az örök titkok szigete, a konyha, gyerekkori vágyakozásom színhelye,
fülledt, szégyenlős perceket idéznek.

Szilvia, a cselédlány, kit apám oly nagy szeretettel
hozott magával vidéki nyarainkra, hiszen, mint mondotta,
ő ismeri egyedül az igazi melanzs titkát,
mely bársonyossá és éppoly feszessé varázsolja az ajkakát,
mint a kicsattanni készülő szőlőszem eső után,
végezte koradélutáni foglalatosságát,
mikor egy pillanatra, feledve megannyi munkáját, megpihent,
kihasználva e gyors, illékonyperceket, megrohantuk.
Mint kölyökkutyák dugtuk orrunkat tisztítószerektől mindig párálló ölébe.
Kálmán vadságával szemben Szilvia teljesen kiszolgáltatott maradt.
Tudtuk, hogy a nap ezen fülledt és vibráló szakában
apánk végigjárja kerti birodalmát,
egészségügyi sétává minősítve rendes napi terepszemléjét,
meg-megállva egy-egy frissen ojtott alma- vagy körtefánál,
és ujját mélyen a kéreglemezek közé nyomva, édes nedvet csepegtessen nyelve alá.

A konyha csendes volt, a kert felől a diófa lombjain áttörve
 egy maszatos fénynyaláb kiemelte Szilvia aprókat rezdülő csípőjét,
 telt tomporát, ahogyan az asztal lapja alatt,
 az ebéd nyomait még makacsul őrző padlót súrolja.
 Mi ezeket a lopott, fűszeresen buja perceket kiköveteltük magunknak,
 némán lopódzva a lugason keresztül, tudatosan kerülve a cselédlépcső halk roppanásait,
 hogy végül a kamrát és a konyhát összekötő embernyi mélyedésben,
 a kamaszkori vágyak egész fegyverzetét öltve magunkra,
 meglepjük ezt a feltáruló, magját szemérmetlenül kínáló és mégis tiltott gyümölcsöt.

Az első lépést, mint mindig, most is Kálmán tette meg,
 irigyeltem ezt a vad elszántságot, és vágyat,
 mely minden pillanatban kitörni volt kész,
 ahogy hangtalan odalépett Szilvia mögé,
 és a legváratlanabb pillanatban mutató- és hüvelykujjai közé fogva
 a csípőt kirajzoló anyagot, meglebbentette.

Szilvia mit sem sejtve titkos játékunkból,
 mint ugrani készülő macska,
 meggörbítette húsos hátának merész vonalát,
 tompora megejtő táncba kezdett,
 feltárva barlangrendszerre titkolt mélységeit.

Kezemet és lábamat hűvös szellő járta át,
 bőröm remegése láthatóvá tett.
 Nem néztünk egymásra, mégis titkos jeleket váltottunk,
 ebből a pillanatból látni lehetett a tengert,
 láttam a folyók titkos rendszerét,
 a duzzadó hártyák alatt megbújó, csendesen kavargó emlékképeket,
 egy régen elkövetett bűnt, ami én vagyok és magját hordozom,
 ahogy cinkosává lettem saját testemnek.

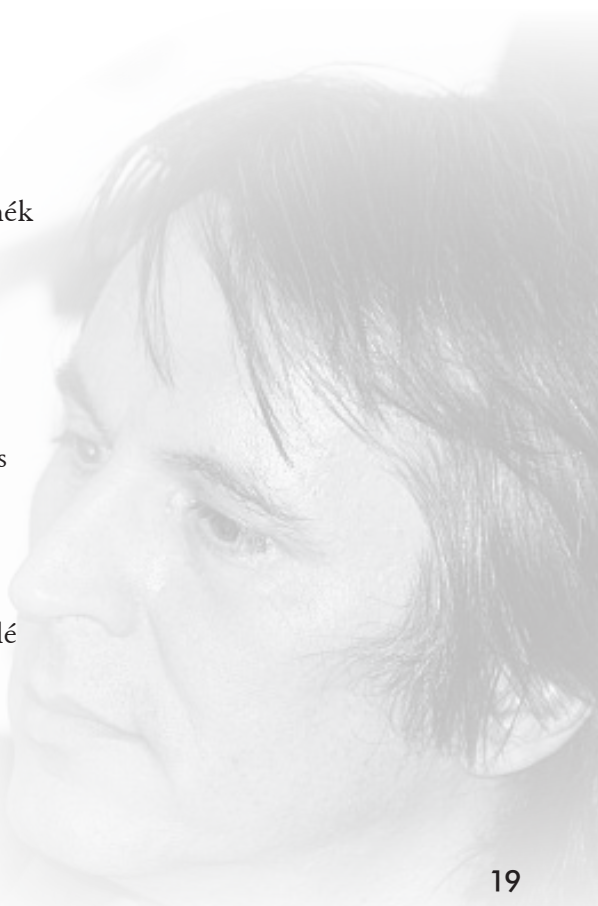
Majd lassan, egy valószerűtlenül hosszú perc után,
 közelíteni kezdtem, már csak a bőrt láttam, a pólusokat,
 ahogy ráfeszülnek a tétova, remegő izmokra,
 és nem mérve fel Kálmán kaján vigyorba forduló mosolyát,
 rácsúsztottam kezem Szilvia felém meredő tomporára,
 végigsiklott kezem a jól bejárható ösvényen,
 vágyam kitöltötte az érintés súlytalanságát.
 Szilvia homlokát az asztal hűvös lábához nyomva-
 most egy pillanatra nem létezett,
 csak felület volt, egy eltitkolt vágy tárgya.

A következő, mérhető pillanatban a távolból lépések zaját hallottam a folyosó felől,
 aztán már csak motozást a kert felől, de csak egy eltévedt madár koccant a fának,
 ahogy apró teste fennakadt két ág között, és szárnyaival vadul verdesett,
 ujjaimmal szétfeszítettem a nedves ágakat.
 Ekkor, hosszú idő után először tekintetünk találkozott, Szilvia csapdába került.

Kenyér

a gödrökközén mennék majd hazafelé a péktől, ahol mindig jó illat, és olyan sok ember lenne, hogy néha az udvaron állna, sőt az utcára lógna a sor. a pék magas, sovány, kopasz, bajszos és szemüveges férfi, de őt ritkán látnám, mert a felesége szolgálna ki, a mosolygós kövér asszony, aki hatalmas késsel vágná a hatalmas kenyereket. barátságosan hadonászna a lekerekített végű kenyérszelővel, és be nem állna a szája, beszélgetne a nénikkel és bácsikkal, akiknek én a derekukat látnám a sorban, vagy a hátukat, kopott, ócska ruháikat, amikben a malacnak öntenék a moslékot valamikor majd a hatvanas-hetvenes évek fordulójának egyik reggelén. akkoriban a vietnámi háborúról szólnának a hírek, s attól rettegnék, hogy az amcsik nyakunkba dobna egy atombombát, s akkor mi lesz; és ha politikáról beszélnének apámék, mindig akadna, aki figyelmeztet: csöndesebben! vagy hogy: a gyerek előtt ne! a pékségben örökké meleg lenne, nyáron főleg. de télen is megizzadnék a nagykabátban, míg sorra kerülnék, s a néni a hálómbe csúsztatná a még forró, háromkilós kenyeret. mennék hazafelé a gödrökközén, amit azért hívnak így, mert innen vetették a vályogot az újváros házainak negyven évvel ezelőtt. mennék hazafelé a csenevész nyárfák között, amik majd velem nőnének fel. a gödrökközt esős időben nem lehetne járni, akkora lenne a sár. kerülni kéne a betonjárda felé, de sokszor mégis lerövidíteném az utat, s olyankor otthon jól leszidnának, hogy sáros lett a cipőm. azon a reggelen azonban, mikor megyek majd hazafelé a kenyérrel, fagyott lesz a sárga, agyagos sár, tél lesz, január, mert mi mindig januárban ölünk, és akkor éppen disznóvágás lesz nálunk, felfordulás. még sötétben kelek, s perzselő zúg a pirkadatban, s a forró víz, amivel leöntjük

majd a disznót, feláztatja a fagyott földet, és
 az udvaron sár lesz, egy kicsit véres sár.
 megyek majd hazafelé a gödrökközén, a fiatal
 zúzmarás nyárfák távolabb feloldódnak a híg
 ködben a ködszürke ég alatt. a kenyér fényes-
 barna, töredezett héját szedegetem majd egyre
 türelmetlenebbül, egyre éhesebben, s mire haza-
 viszem, jócskán beleeszek a kenyérbe. leszidnak
 majd ezért is, de nem nagyon – anyám is szereti
 a meleg serclit. talán a kenyér szentségéről is
 beszél, de kersztet azért nem rajzol rá, mielőtt
 megszege, csak mintha anyai nagyanyám
 rajzolna, de vele ritkán találkozom, s mikor fel-
 nőnék, már nem emlékeznék, hogy ezt rutin-
 szerűen teszi-e, vagy csak éppen mutatja majd
 egyszer nekem, hogy régen így csinálták.
 a kenyér szentségéről felsőben a sánta
 énektanár beszél, aki majd folyton gyönyörű
 háromkilós kenyérhez hasonlítja nagy-
 magyarországot, még a táblára is fölrajzolja,
 és tőle halljuk először: csonka-magyarország.
 a rigmust is szavalja hozzá, hogy mennyi-
 ország. ő is vastagkeretes szemüveget visel,
 mint a pék, erős lesz a hangja, és olyan rendet
 tart, hogy az osztályban a légyzűmmögést is hal-
 lani lehet, amikor beszél, s akkora pofonokat
 ad, hogy némelyik gyereknek, aki elékerül, fölre-
 ped a szája, elindul az orra vére, s úgy megtán-
 torodik, hogy a padokat is felborítja. amikor
 felnőtt leszek, nem értem majd: a hetvenes
 években hogyan csonka-magyarországozhat
 büntetlenül, s azt sem, miként verhet
 véresre gyerekeket ugyancsak büntetlenül.
 én jó gyerek lennék, csak egyszer kerülnék elé,
 azért, mert szünetben bennmaradnék az osztály-
 teremben, s azt nem szabad. pedig nem is marad-
 nék bent, csak szemétkedésből írna fel néhányunkat a hetes, és óra előtt sorba állnánk
 a pofonért, és az az állat énektanár nem kérdezne,
 csak ütne, s én, az elkényeztetett egyke gyorsan
 megtanulnám, olyan vagyok, mint bárki:
 szemétségből is feljelenthető,
 igazságtalanul is üthető.

Nyolc év múltán

Az a nyolc év a negyvenig
megérte-e, ha még telik
elég
e lét

vizén tempózni, néhány év
partra úszni a hiányért,
mi ölt
s kitölt?

Ha minden titok ismerős
és csalódással viselő?
S a félsz
a férc,

mi összetart és kitakar,
hogy egy leomló zivatar-
ba fúl
a gyúl-

ni kész hit. Hogy mielőtt még
halálig megperzselődnék,
az űr
legyűr.

De addig is bennem a dac
magzik hol közönyt, hol vigaszt.
Gyönyör
gyötör,

kín az idegek ingere?
Élek s torkig vagyok vele.
Öröm-
ködöm,

ha ráz is közben a hideg,
könnyelműen, mint akinek
pöre,
söre

sincs. Szeretőm ha volna már,
elválaszt minket héthatár,
kímél
s kimér

a vágy kilóra. Így vagyok
súlyos, mint istensóhajok,
feles-
leges.

Banális történet

Pálinka, hatvanöt fokos,
tótágast állt a konyha,
ettől nem leszel másnapos,
ittam hát, vonakodva,

mintha innék napkeletet,
szeretföld-hevét innék,
fölszúrt nyugodt tekinteted
tűje mint ájult lepkét,

a villanykörte negyvenes,
a füstüveg-homályban
támaszt kerestem, *el ne ess!*,
a falnak vetve hátam,

megreccsent az öreg kredenc
mögötted, de vajon hol,
e szűk keretben hol lehetsz
te, aki *énként* viszonzol,

gégét maró kábulatom...
Útravalót pakoltál,
ne éhezzeél, gondoskodón,
mintha nővérem volnál.

Banális történet – unom
állóharcunkat én is.
Pajkos ördögöm, angyalom
vagy, kísérő, kísértés.

Kijátszott holnap

Azt mondtad, kijátszod a holnapot,
csak a jelennek élsz és nem hagyod,
hogy a jövő írja újra a múltat.
Ki mit hátrahagyott,

annyi csak, mint az árnyék: hol mögöttes
kullog, hol megelőz. Zsebedbe gyűrted
kacatjaid, s pajkosan rákacagtál,
kik szembejöttek.

A holnapot, mondtad, kijátszod,
a múltó perc siratód, nászod,
menyasszony-fátyolban halálíg
járod a táncot.

De múlhatatlan perceidben
hol vagyok én, és hol a sebeinket
becéző meztelenség lobja
éber érzékeidben?

A pillanat öröklét-örömét
feltáró combok nyívó ösztönén
egymásba fodorzódva simul el
az össze és a szét.

Egyedül-léted magadban föloldod,
sírtál, nevettél? Nem számít, ki volt ott,
ki az, aki utolsó erejével
válladra omlott.

Távolból valakik integetnek

A szertartásosságra való hajlam
egyre növekszik bennem a korral,

a mozzanat, mely mindent lehatárol,
legyen az egy nász- vagy gyász- vagy bordal;

liturgiában a Róma nyelve,
a jó változat csakis az lehet,

mit nem ér át a józan ész s a mérték:
a barokk pompa mindenekfelett;

a szónoklatok megható dagálya,
az émelyítő, álmosító próza –

búcsút mondani egy vélt szigetnek
és számbavenni, mi történt azóta.

Nincs mért halogatni ezt a lépést
– egy veszteglő hajó régóta várja,

hogy ünnepélyességgel sort kerítsünk
a névadási ceremóniára.

A térkijelölés, e régi sportág
gestusa, hogy mindent elkeresztel;

a szertartás iránti gyengeségem
így működik, mérsékelt sikerrel.

A távolban, terített asztaloknál,
ülnek valakik és integetnek.

Érzelmes kísérlet: válaszolni
s formát adni minden kis szigetnek.

A vízi ember

Ahogy ott állnak, tömött sorokban,
arcukon hullámszik át a tenger,
úgy tűnik: a vízi városokban
készül már az újabb eszmerendszer.

A szállásterület berendezése –
a honalapításnak ez a kulcsa.
Még formátlan, még alakul a mélyben,
de a szabályokat naprakészen
az összes vízi ember megtanulta.

Szoktatják maguk a környezethez,
élnek, tűrnek, mozit néznek este.
Korán kelnek, hajnalonta néha
kijárnak a titkos lőterekre.

Az atlantiszi túlélő mutánsok
kételtű faj, vízben-levegőben
egyaránt ismerik jól a járást.

Még nem döntöttem, jó-e, amit látok:
hogyan belakják a tengert egyre többen
és állnak ott, tömött sorokba zártan,
a víz alatti csendben várakoznak,
csak szemük világít az éjszakában.

Hét tenger adósa

Csak éjszaka utazom, kizárólag
éjjel, amikor nyugosznak a sötét
kalózok s a tenger szárnyas lényei.
Az éjszaka egy hajózható napszak,
be- és átlátható, könnyű érteni.

Választhatsz nyitott pályák közül most,
ugyanolyan hazák, kontinensek
mellett, felett húzod el. Tényleg ennyi:
kis éji séta, létezésgyakorlat;
aligha van már amit megkeresni

a vízszintes és szinttelen világban.
Csak nesztelen, nem kéne felzavarni
a lenti tájat, hadd aludna más –
e nyugalomról biztosat nem tudni,
hogy álom-e vagy csendes pusztulás.

Így kezd az összes felelőtlen,
éjféli utazó: mély lélegzet,
gyanúra okot nem adna semmi.

Szemből idegen hajók érkeznek,
s amíg rendre fordulnak, erre térnek,
azért a néhány szabad percért vagyok
adósa hét tenger szellemének.

Szitakötő

2.

TI nagyon akartatok már látni egymást. Áthelyezték a régi a tábor egy másik tóhoz, de akkor is találkozni fogtok, mert két éve megalakultatok, az ugye kötelez. Sajnos, hogy tavaly nem ugyanabba a táborba kerültetek, és nem is mindenki jöhetett. Idénre nagyon készültetek.

Először Tibor bácsi futott be, és mire Viva megjött, már Tibinek hívták itt a skacok, nem mondta meg nekik, hogy ő a Tibor bácsi. Vicát pedig Verázni kezdték, ő a Vicát nem mondta meg.

Örültetek, ugyanahhoz a kecskelábú asztalhoz ültetek az ebédlőbe, próbáltatok lefoglalni a többi tíz szabad helyből hatot, de nem engedte a csoportparancsnok. Ebbe a táborba négy csoport volt, és mindegyiknek egy gimnazista parancsnoka, aki piros nyakkendőt viselt, és fehér sípot kapott, amit piros fonott madzag erősített a vastag övhöz, vagy a szintén fehér ing zsebéhez. Ha kellett, ha nem, fújták, megörültetek az örökös füttyögéstől. Tibor bácsi kérdezte Vicát, hogy miért ilyen rövid a haja, Vica mondta, hogy lenyírták, le kellett, Tibor bácsi nem értette, akkor Vica a fülébe súgta: megtetvesedtem, na. Tényleg? – Tibor bácsi nem akarta elhinni, Vica mindig olyan tiszta volt és jószagú. Én azt hittem, a tetvek a pizsokra mennek! Vica piszegett, ne olyan hangosan. Ő nem kérdezte meg, hogy Tibor bácsinak mitől lett az a kis pocakja, így Tibor bácsi akkor még nem mesélte el, hogy kivették a manduláját, s azóta nem eszik, zabál.

Találgattatok, a 8ak közül ki jön meg hamarább, Vica Lencsibabára szavazott, mert ő lakott legközelebb, Szarvason, Tibor bácsi Gyurira, mert ő volt a legjobb barátja, ámbár a tavalyi tábor óta nem találkoztak. De Malaci lett a győztes, vacsora végére lépett be az ebédlőbe, még épp jókor, hogy kapjon enni. A nagy öröm után arra terelődött a szó, hogy miért ebédlő, ha a reggelit és a vacsorát is ott kapjátok. Malaci, Tibor bácsival ellentétbe, lefogyott, mióta nem láttátok, de az arca maradt pufók, a karján pedig szőrök lettek. Vica meghúzogattott párat, most már nem Malaci vagy, a malacok kopaszok, hanem medve. Medvei, javította Tibor bácsi. Utána csöndbe ültetek, amit nehéz megérteni, annyira vártatok a találkozást, és olyan sok a mesélnivaló, mégse tudtatok belefogni, még nem. Lehet, hogy csak hárman leszünk? – kérdezte Vica aggódva, egyikőtök se tudta föltételezni, hogy a többiek ne jönnének, de mégse vágátok rá, hogy ugyan, dehogy.

Egy csoportba osztották be a lányokat, háromba a fiúkat, mert többen voltak. Odajött Tibor bácsi csoportparancsnoka, érdeklődött, hogy Vica lány-e. Miért, mit tippelsz? – Vica. Erre az a srác rákiabált, hogy ne szellemeskedjen, hanem gyorsan húzza el a csíkot a lányokhoz a terem túlsó végibe, jelentkezzen a lányok csoportparancsnokánál, aki majd kijelöli a helyét. Na, hova keveredtünk? – gondolta Vica és Tibor bácsi, de nem volt mit tenni, Vica kénytelen-kelletlen átment a lány-részlegbe.

Szerettetek volna kiszökni a tóhoz vacsora után, de emeletnyi magas a kőkerítés, arra nehéz fölmászni, abban maradtatok, majd reggelinél találkoztok. Csalódottan bújtatok ágyba, pláne hogy azt se sikerült elintézni, hogy Tibor bácsi és Malaci ugyanazt az emeletes ágyat kapja, de legalább egy hálóba kerültetek, Tibor bácsi az ablaknál felülre, Malaci a sarokban alulra. Készültetek rá mindketten, hogy majd a sötétbe átmentek a másikhoz, de mire Malaci odasettenkedett, Tibor bácsi már elaludt, hegyeseket horkantott.

Reggelinél odaült a szomszéd asztalhoz Sneci, és nem ismertétek meg, kis töpszli lett, vékony, mint egy ceruza, a koponyája valahogy kihegyesedett, a haja úgy állt föl, mintha szőke fogpiszkálót ragasztott volna oda. Integtet, de nem tudott ájtönni, mert már nemcsak csoportparancsnokok

dirigáltak, kineveztek asztalparancsnokokat is, az övé ráordított: srác, akkor állhatsz föl, ha engedélyt kértél és kaptál, érteve vagyok? Sneci szalutált. Láttátok, hogy az ujjai is meghosszabbodtak. Evvel meg mi történt, kérdezte Tibor bácsi Malacit, megöregedett, mondta az.

Aztán Gyuri is előkerült, ő nem változott. Addig erőzött, míg elintézte, hogy Tibor bácsiék mellé ülhessen és ugyanabba a hálóba kerüljön, nem értették, hogyan sikerült neki, amikor a csoportparancsnokok és az asztalparancsnokok olyan magas lóról beszéltek veletek. Varázserő, súgta Gyuri, ahogy Csilicsala bácsi hipp és hopp szokta, akit a rádióba hallgattatok. Elhittétek, olyan kis hülyék voltatok még, de kiderült, hogy Gyuri ismeri az egyik csoportparancsnok gimnazistát, mert az is szögedi. Ami nagyon jellemző rá, Gyurinak előbb-utóbb akad egy ismerőse, aki segít, és ő is mindig segített annak, akit ismert, mer a kölcsön kenyér visszajár, ma neked, holnap nekem.

Attól fogva, hogy Gyuri veletek volt, kezdtek a dolgok jól alakulni, kaptatok engedélyt, hogy járjatok az úszótanfolyamra, ahová rendszeren csak tizenkét év fölöttieket vettek be, mindig jutott nektek a repetából, és este lemehtettek a tóra. Eddig nem vettétek észre, hogy Gyuri annyira szögediesen beszél, kérdeztétek, miért úgy mondja, hogy elmöntem? Vonogatta a vállát, náluk odahaza mindenki így beszél, állította, hogy ő mindig is őzött. Mesélte, hogy kapott néhány levelet Jocitól, de nyitva van a boríték, ami azt jelenti, hogy beleolvastak. Kicsodák? – Sneci. Gyuri halkra fogta: az elhárítók. Nem mindenki tudta közületek, hogy mit hárítanak el a beleolvasók, az ellenséget, dűnnyögte Gyuri, és amikor Vica ezt se értette, azt mondta, nihtfordémkind, amit Vica megint nem értett, Gyuri a mutatóujját a szájára tapasztotta, és Vica elhallgatott.

Az a buta Joci mindig gyors választ kér, de nem írja bele a címét a levélbe, lehet, hogy a borítékra írta, viszont az a rész letépődött a postán vagy a cenzúrába, így Gyuri nem tudott felelni! Szerencsére az egyik unokatestvérét vitték rokonokhoz Nagyváradra, Gyuri megkérte, adjon át üzenetet Jocinak, cím nincs, Selmeczy Jolán, keresse meg, ha tudja. Amilyen mázlija volt az unokatesónak, rögtön az első nap ebédelték a Komsa lányoknál, ami egy titkos vendéglő. Ezt se értették. Hogy Romániába már nem lehet maszek vendéglő, csak állami, a Komsa lányok mégis csinálják, a saját földszinti lakásukba, csak négy vagy öt asztal, és a cukortartóba kell tenni a lejekeket, vagyis a román pénzt, ha bejön az ellenőr, azt lehessen hazudni, hogy a személyzetnek hagynak borravalót, de személyzet nincs, a Komsa lányok csinálnak mindent, főzést, kiszolgálást, satöbbi.

Egy szép fekete kiscsaj jött be a nagypapájával, később derült ki, hogy híres nőgyógyász a poliklinikán, mert maszek orvos sincs Romániában. Jocinak hívta az unokáját, a Komsa lányok pedig Jolánkáznak. Az unokatesó összeszedte a bátorságát, odament, nem Joci-e véletlenül? De még mennyire, felelte a nőgyógyász nagybácsi, és az emberek mind a négy vagy öt asztalnál nagyon nevettek.

Üzente Joci, hogy jön a táborba, ha törik, ha szakad, a szülei nem akarják engedni, mer az ellenforradalom óta megnehezítették az utazást Magyarországra, sebj, majd kisírja a nagypapájánál. Akkor miért nincs itt? – kérdeztétek. Gyuri félrehajtotta a fejét, majd jön.

Tévedett. Kezdődött a harmadik nap, Joci sehol. Hiányzott Lencsibaba és Kobra is, róluk semmit sem tudatok. Nekem is föl kellett volna írnom a lakcímekeket, morogta Gyuri, de azt hittem... Én is azt hittem! – Tibor bácsi. Csinálnunk kell egy másik füzetet a 8akról, kezdjük a nevekkell! – Gyuri mindenkinek nyitott egy lapot abba vonalas szótárfüzetébe, aminek a címkéjére azt írta: NYOLC. Tibor bácsi suttymba eléfirkantotta: NEKÜNK. Vica fölbátorodott, és a második sorba, ahová azt szokták, hánnyadik a vagy bé vagy cé, odaírta: SZITAKÖTŐ. Gyuri a NEKÜNK NYOLC-at békésen tudomásul vette, de a SZITAKÖTŐ-től kiborult, ezt most miért? mit akarsz evvel? Vica somolygott, nem tudom, jött, bocs, ami a tiéteké, az a miénk is! Erre Gyuri nem mondhatott semmit. Akkor ti is odaírtatok még valamit, mert ugye együtt mindhalálig. Malaci azt: EJJHAJ SZÁLL AZ ÉNEK. Sneci pedig ezt: MUK.

Tibor bácsi ráförmedt, azonnal rádiózd ki! Nem értették, mér olyan dühös, ti a kis Mukra gondoltatok, aki egy szovjet kisfiú a szovjet mesében. De Tibor bácsi tudta, amit tudott, az ő apja még mindig bent volt a börtönbe 56 miatt, Gyuri is tudta, hogy a MUK azt jelenti, Márciusba Újra Kezdjük. A tüntetést, az egész fölkelést, amit levertek a szovjetek, és ami Gyuri apja szerint lófaszt volt ellen-, hanem simán forradalom. Ezt a hitszegő kádárjános is így mondta a rádióba 56 októberben, Gyuri apja saját fülével hallotta: a súlyos helyzetbe, amelyben kerültünk, mondta kádárjános, meg kell védenünk a forradalmi vívmányainkat. Lófaszt védett, eltűnt, mint szürke számár a ködbe!

Mikor Gyuri apja ilyen szónoklatokat tartott, elsősorba a kocsmába, a barátai rápisszegtek. A MUK tavaly márciusra volt, sőt tavalyelőtt, mondta Sneci, ki emlékszik már arra? Én, mondta Tibor bácsi. Tudtátok, hogy az ő apja még mindig bent volt a börtönbe, méghez a Szegeden, ahová Gyuri való. Kobra apja is bent volt a börtönbe Szegeden, amit Csillagnak hívnak, de őt már harmadolták, vagyis kieresztették.

Sneci érezte, hogy Tibor bácsi nem tréfál, sajnos hogy nem volt radír, ezért a golyóstollbetéttel picit köröket rajzolt a MUK-ra, egészen addig, míg egybefüggő kék folt lett belőle. Most aztán jó ronda, állapította meg Gyuri, de már nem haragudott. Beíratta veletek a neveteket és a címeteket a füzetbe, és azt is, ki melyik iskolába jár, és melyik osztályba, meg még a két szülő foglalkozását, rossz volt olvasni, hogy Vicát és az anyját itthagya az apja Bécs kedvéért, de még rosszabb, hogy Tibor bácsi anyja meghalt. Vica ezen elsírta magát, még Tibor bácsi vigasztalta, nem baj, Isten rendelése és a mennyországba került, ez biztos... az a baj, hogy apát nem engedik ki a sittről, hiába a jó magaviselet, mert az ötvenhatosoknak nincs kegyelem! – most ő sírta el magát, és akkor vele sírtatok viribus unitis, vagy inkább véd és dac. Kobra nem mondta, hogy az ő apja is ötvenhatos, mégis harmadolták. Lehet, hogy az ő apukája nem olyan nagyon ötvenhatos, mint a Tibor bácsié.

Azt hittétek, idén is azért lettetek ideküldve, hogy hízzatok. Ezen a kaján nehéz lesz, dörmögte Malaci, Tibor bácsi nevetett, tiszta haszon, ha lemegy a pocakom. Tavalyelőtt prima volt a kaja, de még tavaly is elég jó, és kérhettetek repetát a konyhás néniktől, mesélte Vica. Az itteniek inkább úgy néztek ki, mintha konyhás bácsik volnának, az egyiknek még bajsza is nőtt. Ez pödörheti! – Sneci. Annyira röhögtetek, hogy az asztalparancsnok ott termett, mi folyik itt, mi olyan vicces? Csönd lett, csak Sneci nem tudta abbahagyni. Baj lesz, ha nem fogod be! – az asztalparancsnok. Sneci hiába akarta, nem bírta magával, és büntetésbe kellett állnia az ebédlő sarkába, arccal a falnak, még ott is rázkódott a vállá, hangot már nem adott. Elcsöndesült az egész tábor, csak a kanalak zörögtek, mert a csajkákból levest ettetek, amit tavaszi levesnek írtak a nagy táblára. Mi ebbe a tavaszi? – kérdezte Tibor bácsi, amikor megkóstolta. Igen, és mi ebbe a leves? – Gyuri. Ezen is vihogatok, csak nem olyan nagyon, mint a konyhás bácsi bajuszán.

Sneci csak állt ott, a levesbe épp csak belenyalt, sejtettétek, hogy a hetes mindjárt kiönti, és a másodikból, amit káposztás metéltnek írtak a nagy táblára, már nem is kap, az édességből se, amit cseresznyés rácsosnak. Akármilyen pocsek a zaba, éhgyomorra azért hosszú a délután. Az asztalparancsnokot már mindenki utálta, a csoportparancsnokot pláne. Szerintetek a ti asztalparancsnokokotok volt a leggonoszabb, de kiderült, hogy a többi háromról is azt tartják, akik oda lettek beosztva, még Gyuri ismerőséről is, aki szögedi. Ki kell bírni! – Tibor bácsi. Igazat adtatok neki, de csalódtok voltatok, azt hittétek, a táborba szórakozni küldtek a születek, és persze hízni. Itt azonban senki nem beszélt hízásról.

Itt politika van, nem hízás. Délelőttönként egy kopasz fejű ember, akinek Béla bácsi a neve, de Baranyai elvtársnak kell szólítani, előadást tart az alakulótéren, tinektek törökölni kell, ő meg áll és beszél. Politikánk aktuális kérdéseiről magyaráz, nem értitek és nem is érdekel senkit, hogy mit csinál az ellenség bel- és külföldön. Ezt a bel- és külföldönt nagyon szereti Béla elvtárs bácsi, és Dullest szereti még nagyon, aki az USA-ba kavarja a kártyát. A kavarját is nagyon szereti. Egyszer egy szeplős fiú a kavarja után beköpte: ... a szart! – és latrinatakarítást kapott a táborparancsnoktól, hogy behatóan ismerkedhessen a szarral. Ilyen az élet ebbe a táborban.

Amikor a napos a csajkába beledobta a guruló kondérból azt a ragacsot, ami a káposztás cvekedli akart lenni, Gyuri félretolta, föltápáskodott, odabaktatott Snecihez, és ő is a fal felé fordult. Hát te? – kérdezte Sneci, Gyuri az ujjával 8at mutatott. A csoportparancsnok már kiabált, de Gyurit ez nem zavarta, a két keze mintha belemerevedett volna a 8ba, az egyiken az 5, a másikon a 3, és egy néma zene ritmusára finoman ingatta őket. Megértettétek. Sorba követtétek a példáját, odaálltatok ti is, így már ötven maradtatok le az ebédről, és ha eljött volna Kobra, Joci és Lencsibaba, 8an lettetek volna büntetésbe, aminek még folytatása lesz, ordította a csoportparancsnok, Baranyai elvtárs meg azt, hogy szabotázs, szabotázs! – hiába, olyan jó érzés volt, hogy minden folytatást megért.

Bezártak titeket a raktárba, ahol durva zsákokba állt a tészta, a liszt, a rizs, a fémpolcokon húskonzervek és hatalmas üvegekbe uborka, káposzta, cseresznye. Estig itt kell rostokolnotok, étlen-szomjan, legalábbis a Baranyai elvtárs ezt szabta ki rátok, az más kérdés, hogy Gyuri szögedi ismerőse becsempészett néhány sóskiflit és két bambit, elosztottatok testvériesen, és találgattatok, vacsora előtt vagy után lesz a szabadulás.

Tibor bácsi kinézett a rácsos ablakon, ő fölérte, és sziszegett. Mit látsz, felezünk! – kurjantotta Malaci, nem kapott választ. Gyuri odanyomakodott, lábujjhegyre állt. Tátva maradt a szája. Sneci felugrált, hogy lássa, Vica is, ekapta a rács keresztbevasát, húzódkodott, és úgy jött ki a száján egy hosszú mély óóó, mintha megégette volna magát.

Az épület előtti kerek tér közepén órát ábrázoló virágágy. A kavicsos körutat szekerek és biciklik kerekei vonalazták össze, a bejáratnál sűrűsödtek, összefirkált rajzra emlékeztetve. Ennek az összefirkálásnak a közepén egy kis bőrönd, és valaki kerülgette, ropogtak a cipője vagyis szandálja alatt a kavicsok, és Joci volt az a valaki. Ő járkált körbe-körbe, Tibor bácsi szerint nyolcas alakba, de Joci később azt mondta, véletlen, különben a fekvő nyolcas a végtelennek a jele. Erről egyikőtök se hallott még. Csodaszépnek láttátok Jocit a barnapiros délutáni napfénybe, bőre kakaószínűre sült le, biztos már volt nyaralásba.

Tibor bácsi még erősebben sziszegett neki, mire Joci előbb a homlokához emelte a kezét, hogy lásson rendesen, aztán szaladt a rácsos ablakhoz, leguggolt, és szórta nektek a puszikat a levegőbe. Torkotokon akadt a szó, már a fiúknak, mer ahogy leguggolt, a kék csíkos kötényruha fölcsúszott a kakaószínű combján, láthatóak a rózsaszínű bugyiját, tisztán átrajzolódott neki... az. Joci észre se vette, hogy skubizzátok, úgy tapadt a rácsra, mintha szeretné, s csak hányta a légpuszikát, közbe nyögdecselt, mmm, mmm, szasztok skacok, mmm, mmm.

Ti mér vagytok bezárva? – kérdezte, ám mielőtt válaszolhattatok volna, jött a lányok csoportparancsnoka, füttyntett Jocinak, hogy indulás, de ő oda se bagózott, még nem tudta, mennyire más itt a helyzet, mint más táborba. Téged hív, figyelmeztette Tibor bácsi, mer ő viszont már tudta. Joci vállat vont, majd szól, ha akar valamit, a kutyaúrnak szoktak füttöngetni. Akkor a csoportparancsok, egy lófarokos debella, se szó, se beszéd, farba rúgta, Joci lefejelte a rácsot. Anyád! – rikkantotta, és fordulásból mellbe vágta azt a debellát, hogy csak úgy nyekkent. Összeverekedtek, Jocinak esélye se volt, a lófarokos pillanatok múlva már rajta térdelt és pofozta. Hagyd abba, mordult rá Tibor bácsi. A debella, legnagyobb meglepetésekre, fölhasználódott, leverte magáról a port, foghegyről odavetette, indulás a parancsnokiba, ne kelljen kétszer mondanom! Joci is felállt, rátok kacsintott, hogy nem is fáj neki, de ti tudátok, hogy teszi az agyát, vérzett a térde és a szája. Húzta a bőröndöt a kavicsokon, rossz hallgatni, úgy horzsolódott.

Ötkor eresztettek ki benneteket, még épp elértétek a délutáni sportórát, ami itt nem rendes sportot jelentett, hanem zsákba futást és lepényevő versenyt. A zsákba futást Tibor bácsi nyerte, a lepényevést tulajdonképpen Joci, de lecsalta a lányok csoportvezetője, arra hivatkozott, hogy az ő lekváros lepénye a földre esett, így csak a második. Hülyeség, kár volt elindulnom! – Joci kötényruhája csupa lekvár, a nyomókútnál próbálta tisztogatni.

Vacsora előtt végre összejöhettemek mind a hatan a 8ból, és Joci megkérdezte, tudtok-e titkot tartani, bologattatok, persze, amíg élünk halunk! – Tibor bácsi. Akkor Joci elmesélte, nagyon suttogva, hogy a szülei nem akarták elengedni, be sincs fizetve, de ő mindenáron látni akart titeket, így hát elszökött, és a határon is csak átslisszolt, megvárta az éjszakát, és amikor a forgó reflektorfénybe látta, hogy egy őzike szalad át cikk-cakkba, futott a nyomába, pontosan betartva a cikkeket és a cakkokat, mert ahol az őzike épségbe ugrabugrál, ott biztosan nincsenek aknák. Milyen aknák? – Malaci. Amitől a diverzáns felrobban. A diverzáns tudátok, Béla elvtárs bácsi emlegette, ők azok, akiket a Dulles USA miniszter át akar dobni, hogy bomlasszák a szociálizmust.

Te jó isten, Gyuri sóhajtott, és mit mondtál az irodán? Azt, hogy be lettem fizetve, küldték velem a papírt, de elvesztettem a vonaton. Bevették? Igen, mert csináltam nekik egy jó nagy műsírás. Aha... – Tibor bácsi gondterhelten látszott, reménykedjünk. És reménykedtetek, közbe annyira eltelt az idő, hogy lekéstétek a vacsorát, szerencsére aznap Gyuri szögédi haverja volt a konyhaügyeletes, így nem lett baj, kaptatok enni, amitől nem laktatok jól, mert hiába írták babgulyásnak a nagy táblán, inkább valamit visz a víz volt az, méghozzá langyos víz, kihűlt, mire a csajkátokba került.

Vacsora után elblicceltétek a zászlólevonást, és a szétrugdosott sportpálya rozsdás körpadja alá bújtatok dumálni. Gyuri elmondta Jocinak, miért nem tudott felelni neki, Joci pedig, hogy öt levelet írt, amikből ezek szerint Gyuri csak hármát kapott meg, kibontva, a feladó címe letépve. Át kellene térnünk a galambpostára! – Vica. Tibor bácsi az indián füstjeleket ajánlotta figyelemetekbe, persze csak viccelt, ahhoz szomszédos dombtetők kellenének. Szögéd túlon túl messzire van Oradea Nagyváradtól. Dinpákate, mondta erre Joci, tud románul, mer Nagyvárad Romániába tartozik a Trianon béke miatt.

Például azt is tudja, hogy a szia: szalut, és a ló: kál, ilyesmi. A konszignáció pedig a bizományi, ott szokta eladni a szajrét, ezt is titoktartásra mesélte. Vica nem tudta, mi az a szajré, elmagyarázták. Azt ti se tudtátok, hogy Joci folyton lopkod, ha kell, ha nem, és a szajrét a konszignációba viszi, ott dolgozik Elemér, a felnőtt barátja, Gizella bátyja, többért veszi be Jovitól a cuccot, mint mástól, ilyen az igaz barátság. Akkor a mienké nem az, kérdezte Sneci, csak csupán azért mer mi nem tudunk bevenni cuccot többért? Dehogynem, ha ti állnátok a pult mögött a konszignációba, ti is megtennétek, vagy nem? Viszont az, hogy te lopkods, nekem új, jegyezte meg Malaci, arról volt szó, hogy a tízparancsolatot azért nem kell beleírni a 12 pontba, mert azt úgyis betartjuk, ezt mondtad, emlékszel?

Joci bólogatott, de ha elveszek ezt-azt a gazdagoktól, az nem lopás! Robin Hood, mi? – Tibor bácsi. Hát... nem, vagyis... – Joci zavarba jött, ne izéljetez már, fogalmatok sincs, mi a helyzet odaát, ez, ami itt van, az egy kán. Csak Gyuri jött rá közületek, hogy Kánaánra gondol, de nem javította ki. Tibor bácsi azt hitte, Batu kán, azaz Joci a ruszlikra és a Kádár-kormányra utal. Egyikőtöket sem izgatta annyira, hogy mi a helyzet Romániába, folytatódott a vita arról, szabad-e lopni, egészen addig, amíg Sneci annyira ásítózott, hogy Gyuri is rákezdte, aztán föltápáskodott, gyerünk az ágyba, tegyük el magunkat holnapra! És eltették.

Majd a reggelinél folytatjátok, gondolta Sneci. De sült virslit adtak, amit Joci kivételével nagyon szerettek, és magyar ember evés közbe nem beszél. Joci azért utálta a virslit, mert már kétszer látta, hogyan csinálják, és a kolbászt is, azóta egyiket se tudta lenyelni. Ezúttal kaptatok repetát, mert maradt a gurulós kondérba bőven, talán nemcsak Joci látott disznótort. Reggeli után kezdődött a versíró verseny, mindannyian indultatok, csak Malaci nem akart, félt, hogy lebőg a rossz a helyesírása miatt. Mondanotok se kell, hogy Gyuri nyert, holtversenybe Csillával, egy coli lánnyal, aki szerintetek gyöngüs verset írt, a helyébe szégyelltétek volna fölolvadni. Hogy a vöröscsillag igazából éjjeliőr, aki a gyárakra és üzemekre vigyáz, hogy ne legyen semmi bajuk, amikor a munkások hazamennek. A zsűri megbolondult, hogy erre adta ki az első díjat, gondoltátok, ám aztán elterjedt a hír, hogy a zsűrinek nagyon is a helyén volt az esze, Csilla apja főfejes szerkesztő a szegedi lapnál, és a városi pártbizottságba is benne van. Kész csoda, hogy Gyuri versét a délutáni árnyékokról, amik féltékenyek az esti árnyékokra, egyáltalán beszavazták a legjobbak közé, pedig se szociáлизmus, se vöröscsillag, se munkaverseny nem volt benne. Malaci megjegyezte félhangosan, csak nektek, hogy este nincs is árnyék. De van, amikor égnek az utcai lámpák, mondta Joci, ebbe maradtatok.

Gyuri a második díját, Petőfi összes versét elcserélte a harmadikra, amit egy turcsi orrú szemüveges srác kapott, arra, hogy ébred a város szirénára, és nem harangszóra, nem kell már a vallás, a nép ópiuma, dologra, dologra, satöbbi. A harmadik díj egy puncstorta volt, Gyuri azt akarta, hogy együtt faljátok föl ebéd után, így is lett, meghívta Csillát és a szemüveget egy-egy szeletre. A szemüveges Mátészalkáról jött, a barátaimnak Gabi vagyok, az ellenségeimnek Gábor, így mutatkozott be, nem tudtátok biztosan, hogy akkor most ti melyik vagytok. Csilla a barátainak és az ellenségeinek is Csilla. Folyt a beszélgetés, kiderült, hogy Gyuri futólag ismeri a coli lány öccsét, játszott az ő iskolájának focicsapata ellen Gyuriék iskolájának focicsapata. Három-kettő lett az eredmény, csak abba nem tudtak megegyezni, hogy melyik nyert. Lassan arra is rájöttetek, hogy Gyuri apja távoli kapcsolatba állt Csilla apjával, régebben Gyuri apja is benne volt a pártbizottságba, csak a sajnálatos októberi események óta nem.

Joci azt találta ki, hogy a naplója most már ne csak az ő füzete legyen itt a táborba, hanem a 8aké, vagyis azé a 6é, aki itt van belőle, és mindennap más írjon bele. Odaadta Vicának kezdésre. Vica nem értette, miért pont ő, neki csúnya az írása, különben se tudja, mit kéne, semmi se jut eszébe. Joci erősködött, csak pár mondat a délelőtről, pár mondat a délutánról, pár mondat az estéről, meg még azt, ha valamelyiktek nyert valamit, ahogy Gyuri a verssel. Vica végül elfogadta a naplózást, kért kölcsön egy ceruzát Tibor bácsitól, Joci rázta a fejét, inkább ezzel, odaadta a tollbetétjét, ceruzával nem jó, mer ez az örökkévalóságnak lesz.

Az örökkévalóság nagyon tetszett nektek, ezt a szót egyikőtök se használta, az se biztos, hogy tudtátok, mindenesetre Vica így kezdte: „A mai napról. Beírás az örökvalóságba.” Ezen a ponton elakadt. Amikor nem figyelt, Malaci elolvasta, örökvalóság, mi? – kezdte volna azon az éles, kárörvendős hangon, ami van neki, de Gyuri leintette, a 8ak nem csúfolják egymást.

A számháborúból hamar kiestetek, Vica dobta be, hogy hagyjátok magatokat leolvasni mindjárt az elején, utána bandázhattok a hadifogságba, vagyis a zászlókkal jelölt füves téren. Vica később vallotta

be, hogy az ő apja ilyen izé, pacifista, arra tanította, hogy minden háború az emberiség elleni bűn, mer ne ölj. Tízparancsolat, mi? – kérdezte Tibor bácsi, mintha Lencsibabát hallanám! – Malaci, és Sneci meg, hogy ez egész addig jó, amíg nem téged akarnak megölni, vagy a szüleidet vagy a barátaidat, mer akkor mi az ábra, Vicuska?

Vicuska nem tudta, hogy akkor mi az ábra, elpirult, de annyira, hogy a szőke haja alatt a koponya-bőre is. Nem sokáig gondolkodhatott, a parancsnoki épület felől erős sóderropogás jelezte, hogy többen jönnek, és nem mezítláb, hanem legalábbis bakancsba, odafordultak, ajjaj, nyögte Tibor bácsi torokból. Nem bakancsok, bőrcsizmák. Elöl a táborparancsnok, ő speciel a barna magas szárú cipőjébe, mögötte viszont három egyenruhás, inkább négy, fényesre subikszolt fekete csizmába, a sildes sapkájuk rezgett, ahogy csapkodták a talpukat. Tudtátok, hogy itt a baj, a nagyon nagy baj. Vica a szája elé kapta a tenyerét, pici hang jött ki a torkán, olyasféle, ahogy a csatos bambisüveg sóhajt, amikor nyitják.

Mire észbe kaptatok, Jocit már el is vitték, azt se engedték, hogy a cuccát összepakolja, az egyik rendőr dobálta be a kofferba, amit a fekete Pobjeda csomagtartójába raktak. A hátsó ülésről két másik rendőr közül nézett rátk Joci segélykérőn. Gyurinak és Tibor bácsinak öklöbe szorult a keze, sejtették, hogy azt fontolgatják, megrohamozzák-e a kocsit, abba nem voltatok biztosak, hogy melyik pont alapján, nyújts feléje védő kart, ha küzd ellenséggel, gondolta Malaci, véd és dac, gondolta Sneci, Joci viszont azt gondolta, hogy halál a fasisztákra, mert eszébe jutott Kobra, aki pedig nem jött a táborba, és Lencsibaba, aki szerint a Himnuszából nem szabad, és ő se jött.

Mint a sorozatlövés, úgy ropogtak a kavicsok a Pobjeda kerekei alatt, míg a betonútra ért, és a hátsó tojás alakú ablakon át Joci kétségbeesett arcát láttátok, úgy hátracsavarta a nyakát, hogy annyira már nem is lehet. Napokig álmodtatok a hátracsavart nyakú Jólánnyal a tojásdad ablakból, meg a sorozatlövéssel. A Pobjeda kipufogócsövéből kitörő füst összekeveredett a porfelhővel, és ez is a szovjet filmre emlékeztetett, amibe égnék a házak.

Othagyta nektek Joci a csöndet, egyikőtök sem bírta megtörni. Nem is akartátok. Ekkor véget ért a számháború, a győztesek diadalordítása közeledett, sokan futottak elébük gratulálni a hadifoglyok közül is, pedig még nem adtak engedélyt a tábor elhagyására. Ti csak álltatok a helyeteken, mint a sóbálvány. Akkor is, amikor sípszóval jelezték, szabadon lettetek bocsájtva, akkor is, amikor kiosztották a díjakat az alakulótéren, így meg se tudtátok, mit kaptak, akiket nem olvastak le.

Vacsorára kolompoltak. Nem moccantatok, úgy éreztétek, az volna a 12 pont szellemének megfelelő, ha örökre itt maradnátok, étlen, szomjan, néma gyászba. Lehet, hogy így tettetek volna, de értetek jött a csoportparancsnokotok, süketek vagytok? – visította azon a rekedt hangján, amit már jobban gyűlöltek, mint azt, amit visított vele. Kis híján oldalba taszította Gyurit, de Gyuri szöges tekintete visszatartotta, mindannyiótok szerencséjére.

Halászlé, túrós csusza szalonnadarabkákkal, a tábla szerint, de a lébe nem volt hal, a csuszán itt-ott akadt egy kis túró, szalonnadarabkának nyoma se, nektek mindegy, egyiktek se evett, anélkül, hogy ebbe megállapodtatok volna. Szegény Joci biztosan éhezik a börtönbe. Tibor bácsi és Gyuri a Csillagba képzelték. Amikor engedélyt kaptatok a távozásra, kihagytátok az esti közös éneklést és sütögetést a tábortűznél. Nyilván oda tartogatták a szalonnát.

Az alakulótér túlsó szélén keskeny völgy kezdődött a drótkerítésen mellett, a túlparton öreg parasztház, olyan közel a mélyedés szélihez, hogy ha nem vigyáznak, idővel bele is csúszhat. A tábor itteni útját is sóderrel hintették föl.

Tibor bácsi kezdte. Fogott egy nagyobb kavicsot, a parasztház felé hajította. A lövedék nem talált célba. A második a homályba is vörös foltként derengő tető közepén csattant, olyan élesen, hogy biztosra vettétek, megrepesztette a cserepet. Gyurinak elsőre sikerült, a többieknek háromból egyszer. Már előjöttek a lakók, a köpcös férfi ordított, a varjúra emlékeztető asszony szokatlanul mély hangon kiabált, a két kisgyerek visított. Utolsó sorozat! – vezényelt Tibor bácsi. Dakk, dakk, dakk, dakk, dakk!

Futás, mindenki másfelé! – Gyuri az alakulótér átlójába szaladt. Tibor bácsi a túlsó széléhez. Vica a tábortűz felé. Sneci a drótkerítés mellett. Malaci habozott, nem talált több irányt, lassan ballagott Tibor bácsi után, ha sétál, nem olyan gyanús.

Cseréptörés. Megbosszultátok Jocit. Kár, hogy nem azokon, akik elvitték. Talán majd... eljut hozzjuk. Valahogyan.

Malaci számítása bevált. Mielőtt a hálóépülethez ért, szembetalálkozott a futólépésbe közeledő táborparancsnokkal, aki a tűztől jött, kezébe göcsörtös favessző végén vastag szalonnaszelet kunkorodott, csöpögött róla a kormos zsír. Honnan jössz? láttál valakit a kerítésnél? Malaci rázta a fejét. A táborparancsnok a kezébe nyomta a vesszőt, átjöttek szólni, hogy valaki hajigál! – rohant a parasztház felé.

Malaci sóhajtott. Beszívta a sült szalonna illatát. Már csak egy sercli kéne, gondolta. Akkor vette észre a földön a széles karaj kenyeret. Leguggolt érte. Istenem, ha minden kívánság így teljesülne.

.....

KEDVES NAPLÓ!

Én irok beléd.

Joci itthagyt nekem. Lehet hogycsak itt felejtet.

És szomorú lessz hogy nem írhat.

De azt akarta hogy én beírjak. Mondta.

Viszont a táborba nem volt idő. Hazajöttem Békéscsabára ahol van idő. Mert még mindig nyár.

Anyuka nagyon haragudott amért elvesztetem a piros szandált a táborba. Értve ezalatt hogy ottfelejtettem. Azt a piros szandált amit Panni néni hozott nekem Pestről.

Térdelni kellett a vacak szandál miatt amit úgyse szerettem. Térdeltem a száraz kukoricán 1 órát.

De nem fáj annyira. Kemény lett a térdem a táborba. Anyuka szerint retkes.

AKKOR MOST

még egy beírás az örökkévalóságba.

Nagyon hiányzik nekem mindenki. A 8ak.

Legjobban Kobra és Lencsibaba hiányzik. Ők nem voltak táborozni.

~~Utánuk legjobban Gyuri.~~

Nem. Mégis legeslegjobban Joci. Azt szeretném én tudni hogy mi van vele. Hova vitték el.

Gondoltam kapok levelet tőlle. De nem. Talán az hogy nem szabad neki.

Majd irok Gyurinak. Itt a címe a füzetbe.

Vagy Tiborbácsinak. Vagy mindakettőnek.

Irhatok mind a ~~hétnek~~ nyolcnak. Lehet hogy válaszolnak. Csak béjeget kell szerezni.

Anyuka biztos nem ad pénzt béjegyre. Büntetésbe vagyok.

Mér is ment ~~apa Bécs~~ el az apucikám valahova. Ő adna. Béjeget vagy pénzt.

Ojan egyedül vagyok.

Anyuka nem szól hozzám. Nem enged át a mamához mer bünti.

Várom az iskolát. A második osztályt. Az is jobb mint itthon.

Ha nagy leszek elmegyek innét. Világgá. Vagy Pestre. Rábeszélem a többieket. Akik megalakultunk. Együtt megyünk világgá vagy Pestre. Viribusz unitus.

Addig ki kell birni.

Kibirom.

Még maj fojtatom.

Szabados Vera Viktória

.....

Kedves Vical

Csak pár sort tudok, nagyon sietek, egy barátom segít, hogy megkapjad, a nővére viszi el, ha sikerül néki. Remélem jó egészségbe talál a levelem. Javítóba vagyok, olyan mint a börtön. NAGYON FONTOS: a pepita naplóra vigyázzál, és eszedbe ne jusson elküldeni, se ide, se a szüleimnek, itt elkobozzák és elolvassák, szerintem a szüleim is. Legyen a tiéd mindig. Majd csak kikerülök egyszer és úgyis csinállok egy másikat. És aztán találkozunk. Annyira szeretném! Kérlek, adj hírt a 8aknak, mindenkit puszilok, sokat gondolok rátok, és akkor sírok, de ti ne sírjatok, jó? Ígérjed meg! Szeretlek

tikteket és hiányzatok. Te is hiányzasz. Bocsássad meg, hogy a Scinteia újság széliről téptem a papírt és csak ceruzával tudok, ez van. Ha válaszolsz, arra a címre, amit a lap alján látsz, az a barátom nővére lakása, úgy meg tudom kapni, csak nem rögtön. Nem bántam meg ám, hogy elszöktem hozzátok a táborba, az volt a legszebb nap az életembe! Ennek úgyis vége lesz, csak azt nem lehessen tudni, hogy mikor. Igyekszek jól viselkedni, akkor hamarébb. Be kell fejeznem gyorsan, hogy vigye a barátom és megkaphassad, szia!

* * *

Joci

Mélyre

Sötét táv. Csatornák átka. Alagutak.
Kiplakátolt álmok. Bolyongás éje.
A jó rosszra hajlik. A sekély mélyre.
Az utazás nem vált megérkezésre.

Aki átlépett, vár. Önmagára, ott.
Harmadik alakban nem lehet halott.
Az arc. A hang. A tett. A szó.
Leoltott félelem, szelíd útravaló.

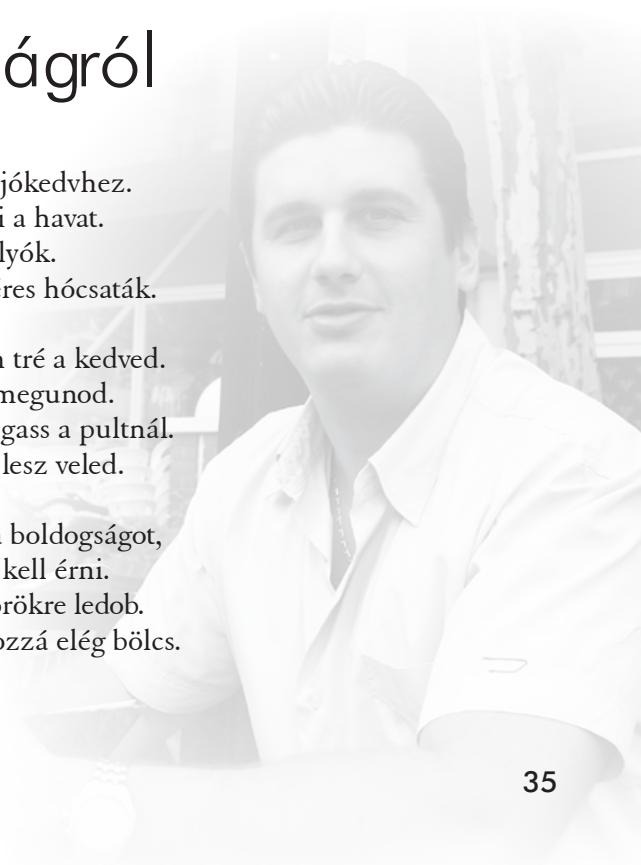
Nem szakad. Folytonos vég.
Nincsenek évek, fiatal a rég.
A nap korom. Az óra hallgatag tó.
A másvilág nem másolható.

Szállj le a boldogságról

Most a depresszió. Ezer éve csak tűz kellett a jókedvhez.
Szeresd már ezt a telet, ne kelljen reklámozni a havat.
Emlékezz. Lakótelep, nyolcvanas évek. Hógolyók.
A merészebbek tégladarabot rejtettek bele. Véres hócsaták.

Ez nem depresszió. A nátha sem rák. Csupán tré a kedved.
És mire felsorolod, hogy minek kéne örülni, megunod.
A bölcsességre vársz? Kocsmázz inkább. Hallgass a pultnál.
Emberi sorsok helyett magánhiszti. Hogy mi lesz veled.

Őszintén, mi érdekel azon kívül, hogy elérd a boldogságot,
és azt is csak azért, mert azt olvastad, hogy el kell érni.
Szállj le a boldogságról. Ne nyüsztess, mert örökre ledob.
És ne irkálj a boldogságról, mert nem vagy hozzá elég bölcs.

Hetvenéves lettem én

Ráírni valamit erre a hónapra.
A napok óta ugyanarra. Negyvenéves vagyok.
Ezt álmodtam. Utána azt, hogy hetven.
Ősszel kell ilyeneket álmodni, hogy öregszem.

Közben a kilencvenes évekről írom a prózát.
Párbeszédek, semmi cicoma. Káromkodós.
Ahogy beszéltünk, beszélünk. De hogy épp
Hetvenéves, én? Persze, megijedtem.

Hogy az Amazonas szélességű időfolyamba fúlva
csúnyán megöregedtem. S hogy ez mennyire
nem érdekel senkit, csupán engem foglalkoztat.
Egyedül vagyok ezzel a problémával.

Mint a múltkori betegség. Egymagam hemperegtem.
Illetve nem, sosem egyedül. A lázzal, a hidegveréssel.
Hetvenévesen meg az önsajnálattal. Hogy tegnap
még harmincöt. Ma meg bedupláztam. Időt nyertem.

Utószezon

Elhúzódó nyár.
Mint a vendég, aki elbúcsúzott,
de még áll az előszobában percekig.

Poshadt októberi hő.
Minden csupa alga.
Zöld, nyálkás víz folyik a csapból.
A napfény is lejárt.
Romlott hőséget próbál
ránk sózni az ősz.

Megint az utószezoné a főszerep.
Kezemben utolsó pohár az utolsó korttyal.
Hosszan ácsorgok a korai esteledésben
egy véget nem érő történetet hallgatva,
melynek se humora, se meglepetése,

csak a lankadó figyelmem,
mely garancia arra,
hogy ismét lemaradok a lényegről.

A mi birtokunk

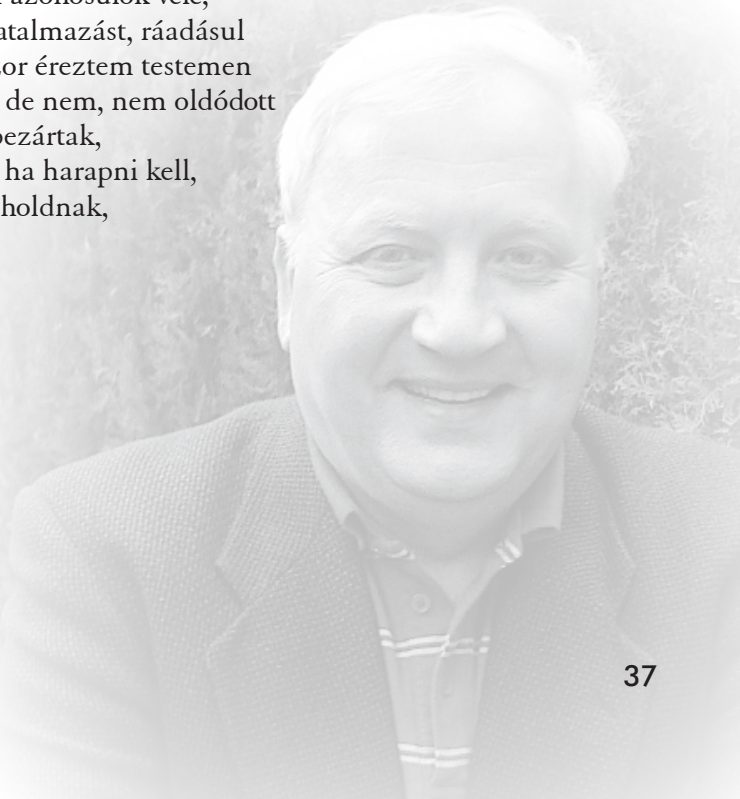
Vajon a tavasz vagy az ősz a mi otthonunk?
A tavaszban gyötrelmes a gondolkodást elrejteni,
pedig igazán az a mi birtokunk, s mikor a felfénylő
rügyfakadás tagadja bennem a konkrét időt,
akkor emlékezem, ami ősszel a boldogok elől
elzárt hevület. Így válok egyre szegényebbé én is,
mint birtokomhoz képest lennem kellene.

Nem ébredünk kétszer ugyanabban a testben

ez a nő is olyan Mona-Lisa, későn veszed észre,
hogyan kezd követni, pedig volt nálam ecset, kész voltam átfesteni.
Ő mégis árulja, még az ívek tónusait is. Egyszerűen fájt rajtam,
azt gondoltam, majd levakarom, nem azonosulok vele,
de higított vérem sem adott neki felhatalmazást, ráadásul
a szeme is szűrt, hányszor, de hányszor éreztem testemen
vad felhőszakadást. El is kezdtem..., de nem, nem oldódott
krapplak és ibolya, száradtan voltak bezártak,
pedig én sohasem kíméltem magam, ha harapni kell,
de hiába uszítom bennem a kutyát a holdnak,
nem, nem, már nem festhetem.

A levakart szín

arcod levakart szín,
átszakított vászondarab,
ki tudja, mikor lesz alkalmasabb
a beléd hatoló tomboló ösztön,

az ilyet dörgő villámlás előz,
míg a tégelyéből kikevert festék
forró éjszakáján együtt száradunk,

megint a hazaérkezés, újra és újra
betakar, mi izgatott, elfelejtett Isten
vagy madár vagyok, aki eltitkolt színekbe
belevakul, de átfolyik rajta festett tengered.

Kiválasztanak

Kiválasztanak minket.
A görögök is azért beszélnek
annyit a színekről, mert
különbözni akarnak,
s ha ebben magukra találnak,
akkor, csak akkor boldogok.
Igen. Boldogok, de nem
lelki szegények, mert két
vagyis kék életük
és fehér haláluk múlik
rajta – együtt mindkettő káprázat.

Pont mint az életem...

Én csak akkor nyugszom meg,
ha a madár szeme lecsukódik,
ha a vadászok már alszanak,
s legvégül, amikor a turisták
szemével is látom, ezért kell sietnem.
Nézze csak, ott fenn a sziklán
kőszáli sas fészkel!
Egyelőre csak a zsákmányt akarja,
de nálam is gyorsan szárad a festék,
amivel nem várhatok tovább,
és ha nagyon veszélyes leszek,
pont, mint az életem.
Pont. Olyan.

Az ember szíve

Imre Mariann képzőművésznek

az ember szíve betonba varrt
szürkét-szürkére ölt
s egyre vékonyabb
szálakkal él
nem kötik már bomló szavak
csak egy szín az ismeretlenségbe
s bár selyemszárnya ölti ez a formát
az időfonala elvégeztetett
járdaszoborrá lett
hímzett oliandered

Terrorista csendek

minden indul ha tette kész az ész
pár DNS-lánc csodákat vontat
a líra szeme angyalokra néz
s élményrügéből fakad a hasonlat

a nyelvészek friss púdert hintenek
mert szóizmon a betűgenny undok
bennem cselezgetnek az ingerek
mozgalmasak sejtemben a grundok

ha robbantnak terrorista csendek
röpülnek a leszakadt hajnalok
pupillámon tájcafatok lengnek
s a versírással lassan haladok

Incselkedik az illúzió

ahogy bolygónkat vizsgálja az ének
a föld köntösén átvérzik az élet
ma önmagam meg nehezen találom
vajon hány zseb van a lélekkabáton

bár betűkészletem csupán maréknyi
a mindenséget próbálja bemérni
s emberbalkonomról hosszan nézhetem
DNS-láncon ugat az értelem

zord napon a fény haját meghúzni jó
incselkedik velünk az illúzió
mint a tűzifa hevít az öntudat
ábránd után az ész mindent felkutat

mikor begördül a régi ifjúság
konyhánkban fejtem versről a rím húsát
az asztalon néhány emlék szerve hűl
s a múlt felsálját szétmérem egyedül

Serényen munkál a betűgépész

bűzlő jelenben
a tudat kutat
hová ejtettük
vajon magunkat

anyagi érdek
feketell kinn-benn
nehéz elszállni
a verssel innen

tehetetlenül
rég ért ennyi vád
nyálát a válság
könnyen köpi rád

osztályoz a jaj
gondokat könnyen
problémák között
habzik a könnyem

mikor ínségben
a hit megreped
lelkük foldozzák
szorgos emberek

kopog egy alak
én tudom ki ő
jellemotthonba
a bútorvivő

serényen munkál
a betűgépész
mire összeáll
bennem az ép ész

s belülről ontja
a nagy fényeket
a sejt rostélyán
izzó képzelet

Csak győzzem szusszal

bennem a világ ma folyton ásít
langy álmodozás cipel az ágyig
ami nincs kinéz pupillám alól
hisz bennem minden itt van valahol

a képzelet is jobb mint a semmi
én az egészt szoktam számba venni
s ezt a nagy nyüzsgést csak győzzem szusszal
a magány is száguld vagy százhússzal

Létmoraj

éjszakámban szerteszét
csak a semmi tüze ég
de ha gyújtok ábrándot
a sötéten átlátok
ingerekből sejt alatt
kihordom a szavakat
a múlás nagy gombolyag
porciózza ráncomat
ámítanak a fagyok
nők naptárán tél vagyok
bibe helyett édened
átdolgozza méhsereg
s ha megbillen otthonod
hiszed hogy a méz csorog
de mit kapsz az keserű
részegítő bú nedű
mellkasomban nagy tömeg
öklendezi a követ
így nehezül a világ
lélek húz sok jaj-igát
két magány közt kérdezem

hány hiány az életem
öröklétem néptelen
a vulgáris végtelen
szórakozik csak velem
halál lesz a csúfnevem

Rejtvény

magányos éjszaka éles elmével
hámozom a csöndet mint más az almát
nagy rejtvény ez vajon ki fejtí meg a
lét halálíg bogozható hatalmát

a kulisszák mögött bármi történhet
csak emberi ködben vágat a faló
ha melegedni akarsz kedvezménnyel
fűthető álnokság mindig kapható

össze-visszajár az érv mutatója
az ész gyönyör és takony között túráz
túl sok a disznó az élet alomba
hol ráncom fűvétől hízik a múlás

Édeni erózió

vajon van-e olyan ember
ki azt mondja melózni jó
mikor testünk s agyunk vájja
az édeni erózió

ha az erkölcs-záras ólból
a hormonok mind kitörnek
mindenki csapja a szelet
ki férfiaknak ki nőknek

a költő viszont most is az
egésszel küzd egy az egyben
s hangsúly-viharban nem a nő
az alany szoknyája lebben

Eső (regényrészlet)

Elindulok a Bajcsy-Zsilinszky utcán felfelé. Nehezen sétálok már, de nem szerettem volna biciklivel jönni. Majd holnap. Most egy kicsit élvezem, hogy itthon vagyok D-ben.

A járda különálló, pöttyös vagy négyzetrácsos, itt-ott töredezett betonlapokból áll. Olyan vastagok, hogy néhány centire kiemelkednek a földből, és az oldalukon megtelepedett a moha. Amikor nedves a levegő, mint például most, jellegzetes illatuk van. Néhol, ahol teljesen összetörtek, élére fordított téglákkal pótolták őket. Ezeken a helyeken vigyázni kell a szintkülönbség miatt. Nekem már oda sem kell néznem, pontosan tudom, hol toldottak be, hol kell óvatosabban lépni.

Ha csak felületesen végignézek az utcán, pont olyan, mint a legutóbbi látogatásomkor, mint egy éve, vagy mint gyerekkoromban. Ez persze egyáltalán nem igaz. Akárcsak a körülötte levő világ, D. is folyamatosan változik, csak jóval lassabban. Nehéz észrevenni, de ez az egyik, amit nagyon szeretek D-ben. Nem engedi, hogy elkalandozzon a figyelmem.

A Bajcsy-Zsilinszky utca egy helyen elkaranyarodik, ezért nem látok fel a Rákóczi utcáig. A járdák mellett mindkét oldalon öreg akácok állnak, a törzsük vastag és barázdált. Nagyon idősök lehetnek, de nem nőttek túl nagyra, mert minden évben kétszer csonkításszerűen egyformára metszik őket. Ennek ellenére hoznak virágot, csak a fiatal ágak nőnek furcsán, kissé lefelé, hogy elkerüljék a metszőollót. Ezek a fák sövényként funkcionálnak, és D. gondoskodik róla, hogy csak a feladatukat lássák el, semmi többet. Az egész fasor pontosan két méter magas, egy centivel se több. Ha engednék, hogy túlnőjenek a megengedett magasságon, azok a gazdák, akik traktorral vagy kombájnnal jönnek be a faluba, nem tudnának tájékozódni. Így is történt már súlyos baleset, bár nem a fák voltak a hibásak, hanem a szilvapálinka.

A Bajcsy-Zsilinszky utca és a Rákóczi utca sarkán van egy kis virágos, Balogh néni üzlete. Belesek a félig nyitott ajtón, de nem látom a nénit. Valószínűleg az alkalmazottja, Kerekes Ila van bent. Vele nem akarok beszélni, mert pletykás, modortalan, ostoba, és a falu kurvája. Nagyon szép csokrokat csinál, de nem szeretek ránézni sem. Biztos vagyok benne, hogy az apám is volt nála, pedig a lány még nagyon fiatal volt, alig töltötte be a tizenhetet. Már megvolt a híre, és egyszer-kétszer érezni is véltem apám kabátján a virágbolt nehéz páfrányillatát. Kerekes Ila mindig úgy mosolygott rám, mintha beavatott lenne, vagy a család tagja. Nem haragszom rá, csak undorodok tőle.

A Rákóczi utcán szélesebb a járda, és jobb állapotban van. A központi részen, a mozi, öregotthon, kultúrház, polgármesteri hivatal és a boltok által határolt területen fel is újították. Újraaszfaltozták az egészet, bár érezhetően nem ástak új alapot, egy kicsit hepehupás lett. A túloldalon van a könyvtár, a park a világháborús emlékművel és a parkot szegélyező három templom. A katolikus a legnagyobb, de a református és az evangélikus is elég szép. Az evangélikus parókia és a régi, változatlan formában működő Otthon vendéglő között nyílt egy új pékség. Eszek valami édeset, döntöm el, utána pedig bemegyek anyámmhoz és Elek Lacihoz az irodába.

Hirtelen nagyon fáradtnak érzem magam. Kiver a víz, és remegni kezdenek a kezeim. A legutóbbi laboreredményeim szerint kicsit magas a cukrom; a védőnő figyelmeztetett is, hogy figyeljek oda arra, mit eszem, és mindig tartsak magamnál egy kis kekszet vagy csokoládét, ha hirtelen leesne a vércukorszintem. Most éppen nincs nálam egyik sem, de pár lépés, és a pékségben vagyok. Nagyon nehéz megtenni ezt a kis utat. A szívem össze-vissza ver, a táskám olyan súlyos, mintha kövekkel lenne megtömve. Három lépcső vezet az ajtóig. Egyenként, óvatosan lépkedek feljebb, míg végül elérek a tete-

jéig. Az ajtó kilincse hideg, megnyugtató. Odabent friss kenyérillat van, és fojtogató meleg. Kapkodva lecsavarom a kendőt a nyakamból, és körülnézek, hova is ülhetnék le. A kiraktnál három bárszék, hátrébb egy pult. A magasított székekre nem merek felkapaszkodni, mert félek, hogy elvágódnék velük. A falhoz lépek, a táskát és a kendőt a földre csúsztatom. Megvetem a hátam, hallom, hogy zihálva veszem a levegőt. Nem szeretek jelenetet rendezni, de most olyan rosszul vagyok, hogy nincs más választásom. Egy kicsit szégyellem magam.

Segíthetek? – kérdi egy ijedt hang a pult mögül. Lehunyt szemmel bólintok. Hamarosan érzem, hogy valaki ügyetlenül egy székre próbál ültetni. Leroskadok rá, és kinyitom a szemem. Egy férfi arca van közvetlenül az orrom előtt. Önkéntelenül visszahőkölök, erre ő is tesz egy lépést hátrafelé. Egy darabig csak bámul rám, aztán felcsillan a szeme.

Te a Csillag Diána vagy, mondja látható örömmel, és megpaskolja a kezem. A tenyere meleg. Bólintok, és nyelek egyet. A torkom teljesen kiszáradt, alig tudok megszólalni. Szia Pali, mondom. Mednyánszky Palival együtt jártam általános iskolába hatodikig, amíg ő vissza nem bukott egyet az irodalom miatt. Nem hallottam róla sokat, mert nem érdekelt, mi van vele. Mindig is szótlan, kicsit málé fiú volt.

Hoz magának is egy széket, és leül velem szemben. Tiszta, szinte ropogósra vasalt fehér kötény van rajta, és kis fehér sapka. A kezei nagyon tiszták, a körmei rövidre vannak vágva, és az egész lénye olyan, mintha épp most szállt volna ki egy fürdőkádából. Én teljesen leizzadtam, a hajam csapzottan tapad a homlokomhoz. Esztelen, de erős félelem fog el, hogy esetleg *büdös* is vagyok. Nem tudok másra gondolni. Pali láthatóan zavarban van, fehér vászonnadrágját simogatja, és lesüti a szemét. Ha jól emlékszem, annak idején szerelmes volt belém, de ez már olyan régi történet. Az biztos, hogy mindig, amikor találkozunk, jó hangosan előre köszön. Sosem gondolkoztam el eddig Mednyánszky Pali érzésein.

Ne haragudj, hogy nem ismertelek meg, de ebben a nagy testben... – folytatja. Felkapom a fejem. Látja rajtam, hogy valami rosszat mondott, de nem tudja, hogy mit. Mielőtt újra belekezdene, élesen megszólalok.

Terhes vagyok, Pali. *Terhes.*

Igen, azt látom, mondja zavartan, majd elhallgat. Hosszas csend következik.

Egyébként hogy vagy? – teszi hozzá. Sóhajtok.

Rosszul, válaszolom. Olyan ingerült vagyok, hogy legszívesebben két pofont kevernék le neki. Egyet azért, mert lekövérezett. Igaza volt, de akkor is rosszulesett a dolog. A másikat meg azért kapná, mert majd megőrülök attól a furcsa érzéstől, hogy nekem most meg kell hódítanom őt, mert olyan még sosem esett meg velem, hogy valaki így nézzen rám. Ilyen szánakozva. Főleg nem egy Mednyánszky Pali.

Kicsit pihegek, és próbálom magamban tudatosítani, hogy mindkét pofont én érdemelném. Pali közben eltűnt valahol hátul. Mikor visszajön, egy takaros kis csomag van az egyik kezében, a másikban pedig, az illata alapján, egy pohár kakaó. Mélységesen elszégyellem magam.

Ezt most idd meg, mondja, és a hangja csupa gondoskodás. Engedelmesen kortyolok egy nagyot a bögréből. Érzem, hogy a meleg, cukros italtól kezd kitisztulni a fejem. Ez pedig itt egy kis rétes, mondja Pali, fogadd szeretettel, az én ajándékom. A kezembe adja a csomagot, és büszkén kihúzza magát. Te csináltad? – kérdelem udvariasan. Szerényen bólogat, kicsit bele is pirul.

Kezdem jobban érezni magam. Feltápázkodom és összeszedem a cuccaimat. Pali követ az ajtóig. Elkísérjelek? – kérdi. Nem, köszönöm, nincs szükségem segítségre, válaszolom. Kihúszom magam, és egyenes háttal lesétálok a lépcsőkön, majd a sarokig. Az Otthonnál befordulok, és leülök a vendéglő lépcsőire. Itt már nem lát. Feltépem a sütemény csinos csomagolását, és miközben nekilátok az első darabnak, megfogadom, hogy amint túl vagyok a szülésen és lefogytam, valami csinos nyári ruhában újra eljövök ide.

A D-ért Közhasznú Alapítvány irodája a polgármesteri hivatal épületében van. A polgármesteri hivatal az öregek otthona és a kultúrház között helyezkedik el. Ez a három igazán elegáns, nagyvonalú épület van D-ben. A húszas években építette a W. család H. ága, akik a D-i és környékbeli majorok tulajdonosai voltak. Békés megye nagy része hozzájuk tartozott. Kastélyaik voltak Dobozon, Gyulán, Mezőberényben, Szabadkígyóson. A családfő általában a szabadkígyósi kastélyban tartózkodott, de

volt palotájuk Pesten is. Azok közé a nagyúri családok közé tartoztak, akik a reformkor óta az ország leggazdagabbjai voltak, de sosem szereztek igazán nagy hírnevet. Utódaik éltek, dolgoztak, ha harcolni kellett, harcoltak, aztán csendben meghaltak és eltemették őket D-ben, Kétegyházán vagy Csanádapácán. Pedig volt egy W-H. miniszterelnök a századfordulón, és egy pénzügyminisztert is adtak az országnak. Budapesti palotájuk épületében van a Szabó Ervin könyvtár, és a legtöbb kastélyuk valószínű műalkotás, mert mindig a legjobb építészeket fogadták föl. Ybl és Bartók családi barátjuk volt. Mégis, ha azt mondom valakinek, „a D-környéki W-H majorok”, a beszélgetőpartnerem tekintete üvegesse válik, és láthatóan felkészül arra, hogy meghallgasson egy hosszas előadást néhány jelentéktelen romról, amelyek a világ végén vannak. Pedig én nem vagyok olyan fanatikus, mint anyám.

A d-i majorok egy unokaöcs és három bogaras nagynéni tulajdonai voltak. A baronesszeké volt a Rudolf- és a Károly-major, György Lajosé a Kis-major, és ő építette menyasszonyának a Nagy-majort. Nekem ezek a nevek semmit sem jelentenek már. Anyám még találkozott Karolina kisasszonnyal, aki a polgármesteri hivatal melletti öregotthonban halt meg, kilencvenakárhány évesen. Anyám mindent tud a W-H. családról, és szeretné, ha én is olyan nagy kedvvel lapozgatnám a régi anyakönyvi kivonatokat és nézegetném a fényképeket, mint ő. De nekem ezek az emberek csak furcsa ruhákba öltöztetett halottak, a majorok csak romok, téglák, elvégzendő feladat. Szeretem anyámat, mégis úgy érzem, hogy folyton csalódik bennem. Megkértem, hogy keressen számomra néhány fényképet az épületekről, és adja ide az alaprajzokat, továbbá minden rendelkezést és hivatalos levelet, amit az Országos Műemlékvédelmi Bizottságtól kapott az alapítvány. Nem voltam ott, amikor válogatott, de valószínűleg órákig ült az irodája padlóján, a felcímkézett papírdobozok között, és csillogó szemmel nézegette az ódon fotokópiákat. Nem szeretem látni ilyenkor. Úgy néz azokra a fényképekre, ahogy élő emberekre soha, pedig ugyanúgy semmi köze hozzájuk, mint nekem. Majdnem az összes halott már, és neki is el kéne felejtene őket, ahogy ezt mindenki más megtette már rajta kívül. Erre ő azt szokta felelni, „az ember nem felejt el a családját”. Az anyám kicsit örült.

Anyámat nem találom az irodájában. Az íróasztala kecses, szecessziós darab, karcsú, hattyúformán hajlított lábakkal. Az ablak előtt szokott ülni, háttal az ajtónak. Az utcára néz, a természetes fény megvilágítja az asztallapot. Nem használ számítógépet, csak a legszükségesebb esetekben. Kapott tőlem egy laptopot a negyvenkilencedik születésnapjára. A gép már ősrég, divatjamúlt és nagyon nehéz, de nem cserélte le. A kocsí elbírja, válaszolta, amikor megkérdeztem, ne vegyek-e neki egy kisebbet.

Mivel nem mehetett sok helyre az épületben, bekukkantok a teakonyhába. A konyhaszekrénynek támaszkodva áll, és egy mázas fehér bögrét egyensúlyoz a kezében. Nagyon sok teát és kávé iszik, félek, hogy rosszat tesz vele a szívének. Ahogy belépek az ajtón, felém fordul. Szervusz, Diána, mondja. A hangja borzasztó távoli, mert éppen gondolkodik valamin. Idegesít, hogy mindig a teljes nevemen szólít, pedig én a saját gyermeke vagyok.

Bejöttem a papírokért meg a kocsióért, mondom. Kijössz velem a majorokhoz?

Nemet int a fejével. Rengeteg dolgom van, és ma lesz egy fontos tárgyalásom is.

Tárgyalás? – kérdezem döbbenet. Kivel kell neked tárgyalnod?

Á, ez nem az alapítvány ügye, legyint a szabad kezével. Tudod, Elek Laci meg szokott kérni néha, hogy segíts nekik.

Megrázom a fejem. Tudom, hogy miről van szó, de nem tetszik a dolog. Mióta egy épületben dolgoznak, Elek Laci úgy használja az anyámat, mintha a felesége lenne. Reprezentálnia kell, és néha tárgyalnia is, mert határozottabb és okosabb a polgármesternél. Jobban el tudja érni a célját. Igaz, hogy Elek Laci sokat segített anyámnak, amikor a családunk nehéz helyzetbe került, de nem szeretném, hogy visszaéljen a helyzetével. Alapos gyanúm van arra, hogy csak azért nem állt még elő házassági ajánlattal, mert halálosan retteg anyám hideg tekintetétől. Ha majd egyszer összeszedi a bátorságát, igazán mulatságos lesz. Anyám a legintelligensebb ember, akit csak ismerek, de tárgyként kezeli az embereket, és a legnagyobb jószándékkal sem feltételezi, hogy a közelében élőknek érzelmeik is vannak. Amikor Elek Laci nyilatkozik, az egész világa össze fog omlani. Már alig várom. Legalább tisztázódnak végre a viszonyok.

Anyám a kezembe ad egy nyerspapír mappát, és a kis Ford kulcsait. Egyszerre sajnálom és örülök neki, hogy nem jön ki velem a majorokhoz. Attól függően, hogy mennyire érzem erősnek magam,

szeretnék minél többet meglátogatni. A Rudolf-majorral kezdem, mert az fekszik a legmélyebben. A Károly-major főleg gazdasági épületekből, csűrökből, magtárakból áll, azt a földekkel együtt bérbe adták egy gazdának. Mielőtt megnézném, vele is egyeztetnem kellene. A Kis-major volt mindig is legrosszabb állapotban, mert a világháború alatt és után két bombát is felrobbantottak a közelében, ami meggyengítette a falakat, ezzel nem is kell foglalkoznom. A Nagy-major, ha lehet, másik napra hagyom, mert az a legnagyobb alapterületű épület, és távol esik a Károly–Rudolf–Kis-major háromszögtől. Ha olyan rossz állapotban van, mint ahogy Böbe mondta, beletelik egy egész délelőttömbe csak az, hogy kijussak oda, és megnézzem, mennyi munkám lesz vele.

A Rudolf-major a D-től délnyugatra fekvő területen épült. Ki kell hajtani a faluból a malom és a zsidó temető mellett Orosháza felé, és nagyjából három kilométer után ráfordulni egy kavicsal felszórt, döngölt bekötőútra. Az út végig nagyon rossz állapotban van, tele kátyúkkal és hatalmas gödrökkel. Kukorica-, búza- és cukorrépaföldek között vezet, egy helyen pedig csinos kis akácerdőn fut keresztül. A fákat azért ültették, hogy megvédjék a földeket a szélről. Az erdő nagyjából száz éves lehet, de hiába erősödtek meg a fák, olyan, mint egy liget, mert széles sorokba ültették őket. Az erdő mögött van a bányató. Ha jól tudom, kvarchomokot hordtak el onnan, és téglát gyártottak belőle. Abból a tóból épült a legtöbb Békés-megyei major. Most már nem bányásznak semmit. Horgászni szoktak itt a d-iek, és nyáron úsznak is benne, bár a legtöbb hal iszapízű, és a tóba többen belefulladtak már. De ez az egyetlen nyílt felületű víztükör a falu közelében, mert a folyók, a Tisza, a Körös és a Berettyó is, messze elkerülnek minket. Én sosem szerettem a tóhoz járni, mert féltem a gyerekektől. Őt gyerek fulladt meg a vizében, anyámnak néhányról fényképe is volt. Megmutatta őket, és mindegyiket néven nevezte. Anyám nem fél beszélni a halottakról vagy a halottakkal. Amikor az iskolástársaim úszni mentek a bányatóhoz, mindig kimentettem magam. Talán majd ezen a nyáron kimegyek, és megnézem a tavat, hogy tényleg olyan félelmetes-e, olyan fekete és rothadásszagú, mint ahogy emlékszem rá. Most már nem bírna el a nagy testemmel pár aprócska gyerek.

Az akácos után nyírfaliget következik az út két oldalán, hófehér, szálegyenes törzsű fákkal. Már a Rudolf-major közelében vagyok. Egy ponton tovább fut az út a Károly- és a Kis-major felé, nekem pedig le kell térnem jobbra, amerre a nyírfák vezetnek. Leállítom az autót nem sokkal az útkeresztezéskor. Úgy emlékszem, nem kell sokat sétálni a majorig, és félek, hogy a felázott, belvizes talajon megakadnék a kocsival. A csomagtartóból kiveszek egy gumicsizmát, amit anyámtól kaptam kölcsön. Felveszem, beletűrom a nadrágszáramat. Magammal viszem anyám mappáját, és egy jegyzetfüzetet ceruzával. Miközben haladok a major felé, érzem a talpam alatt, hogy egyre nedvesebb, cuppogósabb a föld. Néhány helyen a fák között békanyálas, poshadt belvizes pocsolyákat látok. A major köré hársfákat ültettek, dús lombjuk majdnem teljesen eltakarja az épületet, de még így is észrevehető, hogy a falak teljesen feláztak, megrepedeztek, néhány helyen nagy halmokban áll a fák lábánál a lehullott vakolat. A major, kissé szokatlan módon, az oldalát mutatja a hozzá vezető útnak, kicsit kerülnöm kell, hogy lássam az épület elejét és a homlokzatot.

A falak ugyan még egyben vannak, de már nem sokáig. Omladozik az egész major, pereg a vakolat, a szárnyas bejárati ajtó feletti timpanon majdnem teljesen leszakadt a helyéről, és rácsúszott a tornác fedelére. Furcsa érzésem van. A föld nedves, de úgy emlékeztem, ez az épület jóval masszívabb annál, hogy így tönkremenjen a víztől. Arról nem is beszélve, milyen hatalmas összegeket költött rá az évek során anyám alapítványa. Leülök egy kőpadra, ami a bejárat előtti gázos kertecskét díszíti, és előveszem a mappát. A rengeteg anyag ellenére gyorsan megtalálom, ami a Rudolf-majorra vonatkozik, mert anyám a szokásos alaposságával rendszerezte az iratokat. Előveszem azokat a papírokat, amelyek az elköltött alapítványi pénzekről szólnak. Csak átpörgetem, de ahogy összevetem azt, amit látok, azzal, aminek lennie kéne, egyre nyilvánvalóbb, hogy hazugság az egész. A tervek és maguk a számlák is jó minőségű, drága anyagokról szólnak, és a fényképeken is az látszik, hogy a major minden felújítással egyre szebb és szebb lett. Az Országos Műemlékvédelmi Bizottság pontosan megszabta azokat az irányelveket, amelyekhez ragaszkodni kell, ha az alapítvány hozzá akar nyúlni az épülethez. Szinte lehetetlennek tűnik, hogy bárki sikkasztani tudjon, de úgy tűnik, mégis sikerült. Fel kell mérni az egész épületet, és pontról pontra azonosítani, hol történt csalás. Láthatóan a pénz egy részét felhasználták, de jóval silányabb anyagokkal dolgoztak, amelyek csak közvetlenül a munkák befejeztével néznek ki

jól, és nagyon hamar előregednek. Az, hogy hozzányúltak a majorhoz, többet ártott neki, mint használt. Ha tényleg segíteni akarok anyámnak, utána kell járnom, ki az az építész, akivel együtt dolgoztak, ki vezette a felújításokat, és milyen cégektől vették meg az építési anyagokat. A legfontosabb, hogy Elek Lacival beszélni tudjak. Hármójuk közül ő az egyetlen, akiről el tudom képzelni, hogy kitalálta és véghezvitte a csalást. Ma délelőtt nem volt bent az irodában, és most, hogy jobban elgondolkozom a dolgon, anyám nem is említette, hogy tudna az ittlétemről. Elek Laci valószínűleg nem sejtí, hogy itt van egy statikus a tett színhelyén, kezében a sikkasztás minden bizonyítékával.

Bár a major állapota aggasztó, úgy döntök, közelebből is megnézem az épületet. A mappát és a jegyzetfüzetet otthagynom a padon. Senki sem jár erre felé, ha nem muszáj. Ebben a majorban élt évtizedeken keresztül a három W.-H. baronessz, Friderika, Wilhelmina és Karolina. Egyikőjük sem ment férjhez, és a szóbeszéd szerint halálosan féltékenyek voltak egymásra. Friderika volt a legidősebb, Wilhelmina hét, Karolina tizenöt évvel fiatalabb nála. A W.-H. család egyik mellékágához tartoztak, és nem elég, hogy egy másodszülött leány gyermekei voltak, a szüleik is korán meghaltak. A d-i földek volt minden vagyonuk. Ez elég volt ahhoz, hogy életük végéig viszonylagos jómódban éljenek vidéken, de nem tudtak fenntartani egy pesti lakást és a vele járó életmódot, és nem tudtak férjet fogni sem.

Nem is voltak túl szépek ezek a baronesszek. Anyám fényképein láttam őket. Már fiatakorukban bogaras nagynéni-arcvonásaik voltak. A nagyanyám szolgált náluk gyerekkorában. Tizennyolc éves volt, amikor az államosítással elvették a W.-H.-család földjeit és ingatlanjait. Akkor már csak a két fiatalabb testvér élt. Wilhelmina külföldre szökött a család távoli, karintiai rokonaihoz, Karolina pedig a faluban maradt. Erről az időszakról nem beszélt sokat a nagyanyám, pedig tudom, hogy ekkor ismerkedett meg és házasodott össze nagyapámmal. Nagyanyám mindig is úgy tett, mintha ez az időszak nem létezett volna az életében.

Anyám elmesélte, hogy nagyanyám, amíg csak lehetett, kitartott Karolina mellett. Lakást szerzett neki és élelmet, főzött, mosott és vasalt rá, gondját viselte, mintha még mindig a szolgálója lett volna. Csak azért nem lett belőle komoly baj, mert az egész falu azt hitte, hogy megbolondult. A nagyapám végül az asztalra csapott, és Karolinának mennie kellett. Az unokaöccse fogadta magához, aki származása ellenére hithű kommunista volt, és már évek óta Békéscsabán praktizált, mint állatorvos. Egy bő évtized után Karolina visszakérült D-be, az újonnan megnyílt öregotthonba. Nagyanyám egyszer sem látogatta meg.

Óvatosan megközelítem a verandát. Az ablakszemek nagy része megrepedt. Félek, ha hozzáérek az ajtóhoz, el fog törni néhány, de muszáj megpróbálnom. A majornak két bejárata van, a hátsó cselédajtó emlékeim szerint vastag fából készült, és nincs nálam a kulcsa. Ahogy a kilincserő nyúlok, visszafojtom a lélegzetem. Lassan kitárom az ajtó egyik szárnyát. Kicsit feszegetni kell, kellemetlenül nyikorog a rozsdától. Az ablakszemeknek semmi bajuk.

A veranda hajópadlója csupa vakolat, faltörmelék. Az üvegen keresztül színes fény hull a pácolt deszkákra. Olyan szépen csiszolt az üvegmozaik, hogy még ebben a szürkességben is úgy tűnik, mintha odakint sütné a nap. Csoda, hogy nem esett még semmi bajuk, és nem lopták el őket ajtóstul. Ha elkezdődik a felújítás, nagy gondot fordítok majd arra, hogy továbbra is ilyen épen megmaradjanak.

Ahogy beljebb lépek a hallba, olyan hirtelen ujjongás fog el, hogy majdnem felkiáltok. Erősen meg kell kapaszkodnom az ajtófélfába. Érzem, hogy felgyorsul a szívverésem, és az arcom teljesen kipirul. Mosolygok. Nem tudom, hogy ez a terhésség, nagyanyám, vagy a baronesszek miatt van. Azt sem tudom, hol vannak eltemetve. Én senkivel sem találkoztam még a W.-H.-család tagjai közül.

Ahogy körülnézek, minden ismerős. Gyerekkoromban le volt zárva a major, mint állami tulajdon, de anyám rengeteg fényképet mutatott a belsejéről. A d-i közért és trafik tulajdonosa készítette őket. Úgy hívták, hogy Berger Manó. Berger Manó igen tehetséges hobbifotós volt, és mint a D. környékbéli majorok fűszerese és szállítója, mindenhová bejárhatott. Mintha az ő szemével látnám most a szobákat. A falakon a szőnyegek és tükrök helyét, az ebédlőben az asztal hiányát, a falakon a régi tányérok nyomát. Látom a baronesszeket is, ahogy az egyik az ablak előtt ül és olvas, a másik éppen ruhát próbál, vagy levelet ír valakinek. Friss citromillata van a helyiségeknek, és látom, ahogy egy kövér asszony tyúkot pucol a konyha lépcsőjén. Berger Manó még a cselédekről is készített fotókat, így el tudom képzelni a nagyanyám szüleit: a dédnagyanyámat, aki a Rudolf-majorban vezette a háztartást, és a

dédnagyapámat, aki a Kis-majori gazdaságban dolgozott. Csak egy képem van róluk, ahogy a legszebb ruhájukban állnak egy díszes kerítés előtt. Dédnagyanyámnak az aprólékosan hímzett, csipkeszerű ingben is olyan széles, izmos, erős válla van, mint egy férfinak. Van, aki nem is tudja elképzelni a dédszüleit. Ők nekem már olyan régiek, hogy úgy érzem, a vérem alig az övék.

Kint szél támad. Ahogy körbejárom az épületet, érzem az eső illatát. Hamarosan zuhogni fog. Ez magamhoz térít. A hársfák ágai hozzá-hozzákoccannak az üveghez, vagy benyúlnak az üres ablakkereteken. Mennem kell. A falak mintha felsóhajtának, mintha lassan kiengednék a visszafojtott levegőt, amikor hátat fordítok nekik. Az autó felé indulok. Hirtelen félni kezdek, tudatában annak, hogy az épület egész tömbje mögém került. Amilyen gyorsan csak tudok, megpördülök, de minden ugyanolyan, mint volt. A tornác üvegszemei, a leszakadt timpanon, a foghíjas cseréptető. Beülök a kocsiba, és elindulok visszafelé, de folyton azon kapom magam, hogy a visszapillantó tükörből a majort kémlelem. Sajnos az útról csak az oldalfala látszik.

Már akkor tudom, hogy rosszul döntöttem, amikor az útkereszteződésben nem balra, hanem jobbra fordulok. Alig gurulok néhány métert, szakadni kezd az eső, mintha egy csapot nyitottak volna meg. A bekötőúton hatalmas, alattomosan mély pocsolyák vannak, az autó nagyokat döccen, és egészen az ablaküvegig felcsap a sár. Hiába küzdenek az ablaktörők, alig látok valamit. Az út két oldalán a fák mélyen meghajolnak a széllökésektől. A Károly-major száraz időben legfeljebb tíz percre lehet, most viszont majdnem egy fél óráig küszködök. Nagyon óvatosan kell vezetnem, mert ha megakadok, nem tudok mihez kezdeni. Meg kell várnom, amíg anyám küld valaki a faluból, hogy kimentsen. Már bánom, hogy nem mentem azonnal haza, de megfordulni sincs helyem, csak közvetlenül a major előtt.

Behajtok a gazdasági épületekhez, és megállok az autóval. Valóságos ítéletidő tombol. Elveszem a kormányról a kezem. Az eső hangosan dörömböl a kocsi tetején és a magtárak előtti öreg kőrisfák ágai keservesen csikorognak. A murvával felszórt úton olajszerű tócsák. Olyan sötét van, mintha már szürkülne, és semmit sem hallani a monoton zajon kívül, még az ég sem dörög. Hiába rosszabb itt az idő, mint a Rudolf-majornál, minden sokkal békésebb. Mintha ezek az épületek valóban csak téglákból, habarcsból állnának. A major elfelejtette az emlékeit, vagy csak nem akar gondolni rájuk. Az eső és a viharos szél természetes, és nem rémít meg. Az autóban ülök, körülöttem anyám ismerős illata és tárgyai. Olyan, akár egy védelmező burok. Meleg van, és mint egy teljesen más világot, nézem a kinti esőt.

Úgy döntök, ha már idáig eljöttem, kiszállok a kocsiból, és közelebb megyek a majorhoz. A hátsó ülésen van egy esőkabát. Nagy nehezen sikerül hátranyúlnom érte, anélkül hogy megnyomnám a hasamat. Felveszem, és kiszállok az autóból.

A meleg szél az arcomba zúdít egy adag vizet. Be kell hunynom a szememet egy pillanatra, amíg egy kicsit megtörölöm magam. Hiábavaló vállalkozás. Mintha mindenhol, az ég és föld minden eresztékén keresztül ömlene, zuhogna, esne, szivárogná az eső. Hihetetlenül finom az illata, és ahogy a földre hull, arrébb a levelekre, vagy az ágyásban a szépen gondozott bukszusokra, más és más hangja van. Megállok, és hallgatom. Olyan, mint egy zene. A nedves, szinte fekete ágakon végigfolyó víz, a felhők miatt már-már karnyújtásnyira lévő opálos ég, a csend, a talpam alatt halkán csikorgó kavicsok: mindez boldoggá tesz és megnyugtat. A nyugalomhoz tartozik az is, hogy bármikor megfordulhatok, és visszamehetek az autóhoz, ami kényelmes és száraz kuckóként várakozik rám, néhány lépésnyire.

A legközelebbi magtár pár méterre van csak, de nem tudom megközelíteni. Olyan mély a sár, hogy attól félek, elesek és megütöm magam. Ahol nem takar az esőkabát és a gumicsizma, kezd átázni a nadrágom, a víz beszivárgott a bokámig. Majd máskor megnézem a majort, most inkább visszamegyek D-be, megszáritkozom, és felhívom Elek Lacit. Beülök a kocsiba, behúdom magam mögött az ajtót, és gyorsan lehámozok magamról minden vizes göncöt. Az egészet egy csomóba gyűröm, és beteszem az anyósülés alá. Fázok, ezért magamra terítek egy autós plédet. A zoknimat is le kellett vennem, a meztelen lábaim remegnek. Jól bebugyolálom magam, és kicsit hátradőlök. Amíg melegszen, hallgatom az esőt, és lehunom a szemem. Arra gondolok, hogy nyár van, és ugyanezen az úton biciklizek. A nap süt, szinte éget. Időnként az orromhoz emelem a karomat, hogy megszagolhassam, milyen finom, fényillatú a bőröm. Körös-körül a földek élénk színűek, sárgák, világos- vagy méregzöldek. Csönd van, de nyári, meleg csönd. Időnként hallom, ahogy egy madár nagyot kiált, vagy a távoli betonúton elhúz egy autó. Jó érzés biciklizni, jó érzés, hogy kiver a víz, és az ellenszél lehűti a bőrömet.

Az ég világos, fémesen csillogó kék. Erre gondolok, és már nem is fázom. A hasamra teszem a tenyerem, hogy a gyermekem is kapjon ebből az emlékből. Talán neki is jobb lesz tőle. Most határozottan úgy érzem, mintha mozogna. A kismamatornán azt mondták, énekeljünk és beszéljünk hozzá. Úgy gondolom, elég hülyén festenék, ha elkezdenék magamban énekelgetni, és nincs is jó hangom. Ezért inkább csak továbbgondolom a nyári emléket, és elképzelem, hogy egy kis ülésben ő is ott ül mögöttem a biciklin. Sajnos még nem ismerem annyira, hogy pontosan lássam a vonásait. Egy kis kalapot képzelek rá, ami eltakarja az arcát. Most élénkebb a mozgás a hasam alsó részén. Talán tetszik neki, hogy őt is felültem magam mögé. Amikor abbahagyja a mocorgást, elindítom az autót. Meztláb vezetek. Bekapcsolom a rádiót, mert attól, hogy ketten lettünk, csak még jobban egyedül érzem magam. Egy mély hangú néger nőt hallok, a szám a szerelemről szól. Mióta a hormonháztartásom tropára ment, érzelmős lettem. Az énekesnő egy fájdalmas szerelemről énekel, én pedig, bárhogy küzdök ellene, jól esően elsírom magam.

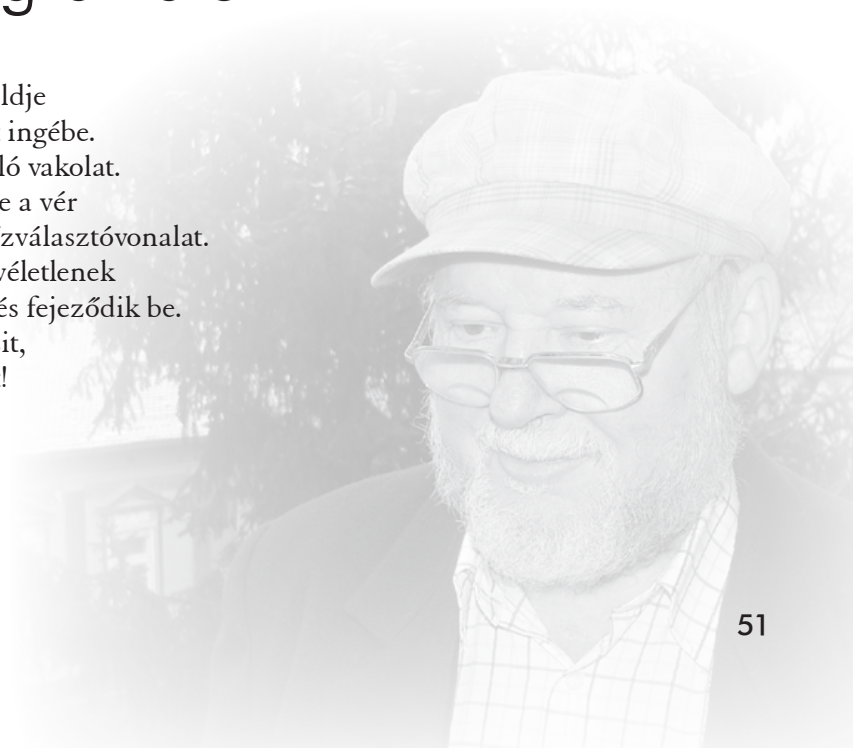

A remény küldöttje

Ha a lélek válasza igen:
szabad az út a kiteljesedés előtt.
A sietős jó a remény küldöttje,
a megfeneklett rossz a vegetálás térnyerése.
Fontolva haladás helyett magasztalás.
Segítsd hozzá az igazságot,
hogy a maga ura lehessen!
Segítsd meg az érzést,
hogy ne maradj magadra
a világról vallott nézeteid megfogalmazásakor!
Segítsd hozzá a verset,
hogy a szellem akarata kerekedhessen felül!
Az olvasó képzeletére alapozott mű,
megelőlegezett maradandóság.
Nyugodjanak békében a korábbi idők háborúi.

Maró méreg az álom

Ahol beletört a remény fűzőldje
a lelkiismeret frissen mosott ingébe.
Ahol az idő alteregója a hulló vakolat.
Ahol sikeresen helyettesítette a vér
az érdekek közt kanyargó vízválasztóvonalat.
Ahol a hét minden napja a véletlenek
órarendje szerint kezdődik és fejeződik be.
Lejebb tudsz jönni egy kicsit,
hogy megérintsd a végtelent!
Maró méreg az álom.

Az alkohol pulikutyája

Erőszakos napkelte,
 belátáson alapuló alkony,
 visszaszerzett becsület.
 Csupán árnyéka egykori
 önmagának a zajos csinnadratta.
 Nők hálójában pókember vergődik.
 Az alkohol pulikutyája
 hol erre, hol arra terelte
 a szétszéledt beszéd nyáját.
 Az idő, mint a vak ló, csak megy előre,
 mindig csak előre, soha másképp.
 Mondd, annyit vettél el
 a semmiből, mint amennyi
 hiányzik a van készletéből?
 Vajon mi bünt követhetett el
 az égboltról leparancsolt felhő?

Búcsú a befelé figyeléstől

Az idő ott és akkor válik húzóerővé,
 ha a bezártság teremt lehetőséget a kiszabadulásra.
 A gondolat ott és akkor válik testesen is láthatatlanná,
 amikor a végállomás nem esik egybe a hazaérkezéssel.
 Az emlék ott és akkor lép ki szerepéből,
 amikor a történetben üres marad a helye.
 Az időt túlélő szó szellemkölcsonzó.
 Visszaút nélküli monumentalitás.
 Szívizompacsirta.
 A váratlan a változatlanság első megnyilatkozása.
 Előbb a cél takarta el az életet, majd
 a taps és derűtség után
 az élet burkolta ködbe a célt.
 Ott és akkor fordult át ellenkezőjébe a magadról vélekedés,
 amikor vágyaid javára lemondnál sikereid kamatoztatásáról.

Késésben

Idén is lekéstük az ünnepet.
Ragyogni készültünk éppen,
mások már oltották le a fényeket.
Maradtunk sötét szobába zárva,
se ajtaja, se ablaka, csak
gyermekkorunk félelmeinek
párálló, vad szaga.
A hó világítóan ült a háztetőkre.

Titkokkal foglalkozik

Józan fővel nem hihettem, hogy egyszer még
hiányolni fogom a titkokat.
A többretegű fátylakat, a derengés szárazjegét,
a kiismerhetetlen ritmusban cserélődő maszkokat.
Látcsóvel kémlelem a zárkózott eget,
házam felett furcsa spirálban füstölgő
repülőgép zuhan, most, gondolom, most
tapasztalem meg, amit előttem annyian,
milyen a titkok hirtelen halála.
De a szomszédos házakat találja el.

Nem baj

Nem baj, ha megcsúfulunk.
Nem baj, ha elgyávulunk.
Nem baj, ha jöttünkre kart ki nem tárnak.
Nem baj, ha másnak nem fájunk.
Csak az a baj, ha elszíntelenedünk,

mint a vegyszer gőzébe fojtott lepkék.
Évtizedekig erre vártunk?

Gyereken ne bízz meg soha

Megtört középkorúak után kutatsz,
akikre a telhetetlen élet pakol szüntelen
újabb és újabb batyukat, öregeket keresel,
akik még jól tartják magukat, haszontalan
tapasztalataikból fonnak élőláncot a Föld köré.
Csak gyereken ne bízz meg soha.
A gyerek sorsa mostoha. Imbolygó, málló,
korhadó bálványokat kell naponta
új ruhákba bújtatnia, ha elérkezik
a megfelelő idő, lemezteleníteni egészen.
Elmenekülni kénytelen messzire, hogy a látvány
felidézhetetlenségig halványuljon el.

Végvár

Elhagyott tájban állsz, felmagzott, embernyi
gazok támogatnak, az ég a plafon,
vissza nem tér már senki hozzád,
a napsugarak sem időznek
fölösleges romjaidon.

(Közzéteszi: GYŐREI ZSOLT)

Ezt Nemeskosztolányban írta...

Miként lehet így lengeni,
Ti kosztolányi fák?
Véresre karmolt, gennyeteli
Sorsunkat ringó, mennybeli
Ütemmel hatni át?
E dombra-dült, hús-zöld palást
Mint adhat ily vigasztalást,
Ti kosztolányi fák?

Pár szirmom lesz-e, pár sorom,
Ti kosztolányi fák,
Mely, míg befödte sár porom,
Vígabb korokba átoson,
S ott mint harangvirág
Csilingeli majd halk zeném,
S úgy lesz soké, mint most enyém
Ti: kosztolányi fák?

Vagy néma csöndbe elveszek,
Ti kosztolányi fák?
Se nyári, könnyű csend-neszek,
Se hang, se szél már nem leszek,
Se fütty, se orgonák?
Csak fekszem, míg az emberit
Örök lombjukkal zengetik
A kosztolányi fák?

Tavaszdal

Te rongy leány, te szalmaszín-hajú,
Azt gondolod tán: elfeledtelek?
A hegy felől langy, szajha szél ha jó,

És könnyű meggy táncol fejem felett,
S virágszagokat szór a nyurga május –
Tükör a rét, mi téged tart elébem.
A kép oly tiszta és olyan homályos,
Mókus szemében ing s páfránylevélen.

Téged bolyonglak mindegyik tavasszal,
Füvektől-fákig, keresztül-kasul.
Te könnyem-fütyöm – ha nem vagy, se vessz el,
Ha nem kutathat, két szemem kisül.
Kacagd a zöldtől részegült bolondot,
Csecsed vadássza, szád és tárt öled.
Se-itt-se-ott lepkék között barangol,
S meggylomb alatt, hol egyszer hált veled.

Midőn harcba indul...

Leányok, combok – szép volt köztetek.
Balog, ki többre alkudnék a sorstól.
Most harcba hívnak, hol nem győzhetek.

Ha visszahoznak, megfürösztetek,
Meg is csókoltok, ki balról, ki jobbról,
S ki ajkamon, az legszebb köztetek.

Erős kezekkel felöltöztetek,
Inget húztok fagyomra tiszta gyolcsból,
Temetni is derűsen győzzetek.

Hány percem telt vidáman? Rengeteg,
Ha cipóból tört, vörösborba kóstolt,
Ha hetkén térült-fordult köztetek,

Hogy – míg halk sóhajtól lesz lázbeteg –
Az árva, hittelen Istent, a zordont
Ön-míve szépségéről győzze meg.

Szaladni látok könnyű őzeket.
Hiába volt tán minden – ámde jó volt.
Ki élni győzött, le nem győzetett.

Leányok, combok – szép volt köztetek.

Mert Anna fél a rossz időtől

*Nagy Imre: Vihar, 1957, tempera,
rétegelt lemez, 49 x 59 cm,
Csíki Székely Múzeum*

Nem számít semmi más, csupán a vágy,
még akkor is, ha egyszer csak kipattan
minden zár, s mintha levetné magát
az égből minden angyal, szólítatlan

s váratlan verdesnek köztünk a szárnyak,
a test és lélek most egymásba ér,
lovak s libák mind velünk együtt szállnak,
mert egy irányba fúj minket a szél,

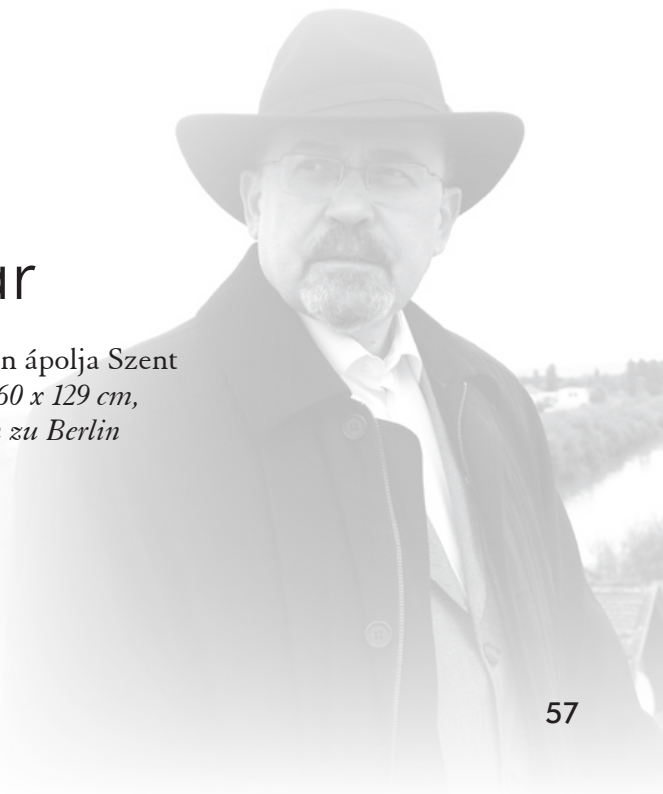
míg ömlik ránk a víz a réseken,
s talán eláraszt, vagy emlékezem
csak arra, hogy eddig hányszor pokolra

juthattunk volna, s jutnánk, ha kitör
egy vihar, és nem féltünk semmitől,
de vártuk, hogy már hulljon szét a forma.

Csak néha eltakar

*Georges de La Tour: Szent Irén ápolja Szent
Sebestyént, 1634-1643 körül, 160 x 129 cm,
olaj, vászon, Staatliche Museen zu Berlin*

Sehol sem érezni a rothadást,
és minden megmarad egészben végig,
s az árnyékból még vissza-visszarémlik
egy kéz, egy homlok, egy vörös palást,

aztán lesüllyed a szuroksötétbe,
de ott belül sincs végleges halál,
ha fáklyaként a lélek megtalál
s reád világít, majd forró ölébe

fogad megint, s van persze szenvedés,
ám pusztulás vagy újjászületés
még sincs, csak látható vagy láthatatlan,

mert néha eltakar az éjszaka,
s nyílt sebként vérzik sok-sok csillaga,
mint egyetlen test száz meg száz darabban.

Jóslat

*Rembrandt: Danaé, 1636, olaj, vászon,
185 x 203 cm, Ermitázs, Szentpétervár*

Hiába félsz, hogy később majd megölhet,
ha senki másból, csak saját magadból
hízlaltad azt, ki nem te vagy, s belőled
száll szerteszét a pusztító aranypor,

amelyből gyilkosod is megszülethet,
de tudnod kellene, hogy nincsen ebben
semmi szokatlan, s nyilván nem üzennek
az Olümposzról semmit ismeretlen,

sóvárgó istenek, már zárhatod
rémülten, s szívszorongva várhatod,
hogy hátha távol tarthatod a vágyat,

s hogy mindörökre eltakarhatod
dúlt ágyékát, ne lássa a napot,
mert ezzel adsz értelmet a halálnak.

Közös idő

*Mary Cassatt: Alexander J. Cassatt
és fia, Robert Kelso Cassatt portréja,
1884–85, olaj, vászon, 100 x 81,2 cm,
Philadelphia Museum of Art*

Egymásba olvad még apa s fia,
akár a tűz a rég megdermedt kőben,

sziámi ikrek kétféle időben,
és egyiküknek meg kell halnia

előbb-utóbb, hogy végre szabaduljon
a kisebb rész, és a leglényegen
túllépve, egyszer csak egész legyen,
s ne gondolkozzék túl sokat a múlton,

mert ami volt, egyfajta eltolódás
csupán, míg felbomlik a pillanat,
s az éjszakából reggel kiszakad

egy másik éjszaka, csak visszabontás
s újabb próbálkozás, hogy férfi szül
férfit, aztán bezárul és kihűl.

Önmagába néz

*Csontváry: Visszatekintő nap Trauban, 1899,
olaj, vászon, 70 x 95,5 cm, magángyűjtemény*

Lehull a láng az égő napkorongról,
de nem huny ki, csak fröcsköl szerteszét,
mintha saját visszfényed festenéd
újra meg újra, míg mindent lerombol

az éjszaka, de még egy pillanatra
az eddig meggyújtott tűztől ragyog
körös-körül sok ajtód s ablakod,
és úgy tűnik, hogy már dirib-darabra

esett a táj, de éppen így egész,
mert láthatóvá lett a lámpa végre,
hogy úgy rajzolták fel csupán az égre,

mint sárga foltot: önmagába néz
a festő, forró csontvázát kutatja,
s az elrejtőzött Istent megmutatja.

A meglelt út örömeivel

Beszélgetés Markó Bélával

– A jó egy évtizedes költői hallgatásod után az utóbbi években igencsak megsaporodtak a verspublikációid, köteteid: előbb a gyerekversek, aztán az újabb és újabb szonettek, haikuk. Arra kérlek, próbáld meg összevetni a régi korszakodat és az újabbat, elsősorban az alkotási módszered szempontjából, az íráshoz való viszonyod szempontjából. Tehát, hogy annak idején (azoknak a verseknek az idejében, amelyeket például a Kannibál időben összefoglaltál) egyáltalán miért, hogyan, mikor írtál verset, mit jelentett számodra a versírás, a költészet, s aztán változott-e az íráshoz való viszonyod az elmúlt évtizedek során, és ma, pontosabban az utóbbi években, amikor ezeket az újabb köteteket írtad, írod, akkor miért, hogyan és mikor írsz verset?

– Régi verseim és újabb verseim, régi írásmódom és újabb írásmódom között valóban van egy elég hosszú megszakítás, én úgy szoktam fogalmazni, hogy igazság szerint saját magam utókora is vagyok. Úgy alakult, hogy körülbelül egy évtizeden át szépirodalmat valóban nem vettem papírra: 1995 és 2005 között. Volt időm, már amennyi lehetett ebben a tíz esztendőben, végigélni és végiggondolni, hogy mit jelent írás nélkül élni annak az embernek, aki valamikor fiatalon erre tette az életét, és aztán kénytelen-kelletlen, de tulajdonképpen mégiscsak önként pályát váltott. Azt gondolom, hogy alapvető különbség van abban, ahogyan én például szonettet írtam az 1980-as években, és ahogyan most írok szonettet. Akkor, egy rendkívül lefojtott világban, amely végül is zsarnoki módon vett körül minket, és szorított be a könyvtárszobába, szonettet írni számomra valamiféle kétségbeesett menekülési kísérlet is volt. Nem kétségbeesésemben írtam, hiszen, mint jeleztem, ezt tekintettem hivatásomnak, de az, hogy egy ilyen rendkívül kötött formát választottam, amelyben nemcsak a sorok

ritmusa kötött, hanem a vers hosszúsága is, és az egész versképlet, abban nyilván benne volt, hogy az a világ (a Ceaușescu-diktatúrára gondolok, de utalhatnék általában a kelet-európai és kelet-közép-európai rendszerekre) amúgy sem kínált nekünk expanziót. Nem kínált kilépést valahová máshová, csak befelé lehetett menekülni, és a szonett ilyen szempontból volt akkor kihívás: hogy ebben a zárt világban lehetséges-e mégis önmagunkat adni. Persze, itt most nem arról van szó, hogy amikor az ember leült, mondjuk, egy szonettet megírni, akkor ez az ideológia működött a fejében, és akkor „lássuk, hogyan leszek én szabad a zárt formában”, de azt gondolom, hogy azért ez az elv határozta meg az én írásmódomat is. Amúgy sem csak verset írtam soha, hanem

próbáltam reflektálni is arra, amit én írok, vagy amit más; kritikát, esszét is bőven vettem papírra, tehát nyilván ezt is próbáltam végiggondolni és megfogalmazni. Akkor így írtam szonettet, illetve az útkeresés rémületével is valamiképpen, mert az útkeresés öröm is és rémület is, hiszen állandóan választani kell, és utat kell választani. Az is út, hogy szonett, az is út, hogy blank vers vagy szabadvers, és még számos útja-módja van a költészetnek. Ma teljesen másképpen írok szonettet – a meglegt út örömeivel. Nem olyan értelemben, hogy csakis és kizárólag szonettet szeretnék írni, hanem azzal az örömmel és önbizalommal, hogy írni jó, és ezt én állítom, aki tíz évig nem tettem, tehát van összehasonlítási alapom, és azzal a sietéssel is valamiképpen, hogy van meglegt út, amelyen végig kell menni, de meg kell küzdenünk azért az időért, amely alatt valamiképpen ezen az úton végig is tudunk menni. A szonett egyébként ma is valami hasonlót jelent számomra, de ez már nem egy zsarnoki nyomás alóli menekülésről szól, hanem arról a fölismerésről, hogy a világ lényege nem feltétlenül és nem elsősorban az expanzióban, a terjeszkedésben, a fejlődésben, az univerzum meghódításában van, illetve hogy az univerzum itt van körülöttünk, minden porcikánkban tulajdonképpen, és az univerzumot meg lehet hódítani egy zárt, egy kötött formában is.

– *Annak idején azt mondtad, hogy a zárt formában meglegt szabadság modellje számodra a szonett, most pedig egyik újabb nyilatkozatodban azt mondd, hogy a szonett „a végtelenbe vetett ember tragikomikus végeessége”. Értelmezd kérlek ezt a némiképp talányos mondatot, hiszen ezzel már benne is leszünk jócskán az új kötetek, legalábbis a szonettkötetek világában.*

– Hogy mit is jelentene ez a tragikomikus végeesség? Egyrészt azt gondolom, hogy ezt mindannyian érzékeljük, mindannyian tudjuk, még hogyha nem is fogalmazzuk meg. Mindannyian tudjuk, hogy az emberi élet véges, például. Nem tudjuk meghatározni, hogy mikor fog pontosan véget érni, de azért közeledünk a saját életünk vége felé mindannyian, és mégis úgy élünk, mintha végtelen időnk lenne. Nem hiszem, hogy lehet úgy élni, hogy nincs elég időnk. Én azt gondolom, hogy az ember úgy él, hogy végtelen ideje van, miközben minden pillanatban tudja, hogy az ideje véges. Ez tragikomikus, ha kívülről nézünk önmagunkra. Hogy ez a szonetthez hogyan viszonyul, és mivel lehetne pontosan érzékeltetni, azt mondanám,

hogy a szonett is tulajdonképpen egy tragikomikus kísérlet. Miért? Azért, mert ha másfajta szöveget ír valaki, akkor látszólag szabad. Persze, én azt nem akarom most részletezni, hogy miért, ám nyilvánvalóan ez csak a látszat. De leülünk, és addig írjuk, amíg úgy érezzük, hogy elmondtuk a magunkét, vagy sikerült elmondanunk azt, amit szerettünk volna. Nem feltétlenül egy erkölcsi üzenet értelmében, hanem amíg valamilyen szempontból egésszé, entitássá lesz a szöveg. Ehhez képest a szonett egy tragikomikus kísérlet, mert hiszen az előbb utaltam rá, hogy szabott a hosszúsága. Azért gondolom, hogy tragikomikus kísérlet, mert lehet az, hogy pontosan tizennégy sorban mondjak el valamit, ez hogyan lehetséges? Mi van, ha a tizenharmadik sornál véget ér, egésszé válik a szöveg? Vagy mi van akkor, ha még kellene nekem egy sor, egy tizenötödik sor, és még nem egész; a tizennegyedik sort is megírtam, és még mindig csonka a szonett? Ugye, mennyire mesterkéltnek tűnik mindez? Tehát: szabott sorhosszúság, adott strófaeképletek, ráadásul tizennégy sor, csupa műviség, csupa mesterkéltség, csupa erőltettség. Nos, ez a kihívás: hogy ebben a műviségben (az egész életünk valójában egy műviség, az ember egy mesterkélt lény, egy művi lény, nemzedékről nemzedékre neveljük az utánunk jövőket, nem spontánul, természetesen módon lesznek emberek), ebben a mesterkéltségben van a szonett nagy trouvaille-ja: hogy az pontosan tizennégy sor lesz. Tehát ez a lényege. És a költő, akinek a tizenharmadik sorban elfogy a mondandója, az nem tud szonettet írni, ahogyan az sem, aki a tizennegyedik sort is megírta, és még mindig kellene írni utána. Ez a tragikomikus végeességünk, ha kívülről nézzük, de mint emberek általában, éppen ennyire tragikomikusak vagyunk a magunk szabott hosszúságú életében. Nekem a szonett ennek a mintája, és meg kell mondanom, hogy óriási öröm, ha ennyi műviség és erőltettség közepette az embernek sikerül egy élő szöveget beilleszteni ebbe a keretbe.

– *Újraindulásodat, a költészet fonalának újravételét tulajdonképpen gyermekirodalommal, mesékkel és gyermekversekkel kezdted. A kétezres évek második felében megjelent könyveid gyermekkötetek (Miért lassú a csiga?, 2007, A pinty és a többiek, 2007, Ki lakik a kertünkben?, 2008, A hold fogyókúrája, 2008, Balázs kertje, 2009). Viszont a későbbi szonettkötetek világa, a kert, a család, az idilli hangulatok előképei mintha már itt lennének ezekben a kötetekben is...*

– Így van. Igazság szerint a későbbi szonettek ezekből a későbbi gyermekversekből nőttek ki. Én gyerekverseket amúgy is úgy kezdtem írni valamikor, az 1980-as évek első felében, tulajdonképpen a '80-as években végig, hogy a saját gyerekeim, most már nagyfiam, nagylányom körülöttem mozogván, valamiképpen életre hívták ezeket a gyerekekhez szóló verseket. Nekik írtam, nem feltétlenül adtam kezükbe mindegyik gyermekverset, de mégis hozzájuk szóltak ezek a versek. És aztán a kétezres évek közepén, mivel közben született egy kisebb fiam is, hozzá kezdtem ismét gyermekverseket írni. Valószínűleg ez olyan fontos kötés, olyan fontos kényszer volt számomra, hogy véget vetett az évtizedes hallgatásnak, és akkor ismét megírtam két kötetnyi gyermekverset meg mesét, és aztán ez ment át, folytatódott immár gyermekverseknek nem nevezhető szonettekben és másfajta versekben. Való-

színűleg ritka tapasztalat, hogy valaki hosszú ideig nem ír, aki azelőtt már-már grafomán módon írt verset. Mert én nagyon sok verset írtam a nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején. Élnek bennünk ilyen tévhitek, hogy „belső kényszer”, hogy akinek írni kell, annak írni kell, akinek festeni kell, annak festeni kell, és most nem Arthur Rimbaud-val, az ifjú költővel akarok példálózni, aki kamaszként alkotta meg zseniális verseit, és soha többé az életében tudomásunk szerint verset nem írt. Az én cáfolatom az, hogy a tehetség, ihlet, belső készítés minden bizonnyal sok irányba terelhető: vers felé vagy másfajta önkifejezés, cselekvés felé, és én ezt éltem meg, hogy a gyerek, a saját gyerekem rántott vissza az irodalomba. Valószínűleg úgy éreztem, hogy az, ha az ember felnőtteknek ír vagy nem, az a saját baja, de hogy a gyerekeknek elmondjuk-e, amit szeretnénk, az nem csak a saját bajunk, az a gyerekeknek is fontos lehet.

– *S van-e, érz-e különbséget magad a két gyerekverskorszakod között? Nemcsak azért érdekel ez, mert másik gyerekekhez való viszonyból másmilyen*

versek születhetnek szükségszerűen, hanem azért is, mert az eltelt húsz évben a magyar gyerekirodalomban is elég nagy változások történtek.

– Őszintén szólva, én nem hiszek abban, hogy az irodalom vagy a művészet fejlődik, vagyis nem gondolom, hogy a mai író például jobban ír, mint a tegnapi. Sőt, Rembrandt korában a festők minden bizonnyal sokkal jobban rajzoltak, mint a maiak. Nem érdemes hát fejlődésről beszélni, változásról viszont igen, hiszen változik a nyelv, szegényedik vagy gazdagodik, de mindenképpen más lesz, sőt időnként minden bizonnyal változik az irodalom funkciója is. Egy ilyen funkcióváltást mi Erdélyben 1989 után nyilván nagyon élesen megéltünk, hiszen azelőtt még a gyermekvers is több akart lenni, mint aminek általában gondoljuk, és azt hiszem, az én verseimben is ott volt valamiféle kötelező didakszis, meg persze, többé-kevésbé rejtett utalások

mindarra, ami akkor fontos volt, ami ellen meg kellett szólalni: a szabadsághiány, az elnyomás, a képmutatás, az alakoskodás. Az állatkerti verseimben például ez egyértelműen benne volt. Amikor újrakezdtam, egészen más helyzetben éltünk, mégis azt mondom, alapvetően nem írok másfajta gyermekverset, mint azelőtt. De talán kevésbé didaktikusak a mostani szövegek, és ami azelőtt nem történt meg, az utóbbi időben egyszer-kétszer a svéd gyermekvers-minta is megkísértett. Változott a magyar gyermekköltészet, ez igaz, de alapvetően most is jelen van egyidejűleg a Weöres Sándort folytató, bár ma talán groteszkebb tartalmakat feldolgozó, elbűvölő zeneiségű líra és a leginkább Kányádi Sándorhoz kapcsolható szikárabb, mindenképpen erdélyibb, hozzám közelebb álló, kötött, de nem túlságosan muzikális gyermekvers, de az imént említett svéd modell is. Hogy ma már nem lehet úgy írni, mint tegnap? Valóban nem, de az az igazság, hogy a gyermekirodalomban kevésbé érzem a különbséget, mint egyebekben, valószínűleg ezért is volt könnyebb nekem ebben a műfajban összebogozni az elsza-

kadt szálakat, könnyebb volt a kályhától elindulni, ahogy mondani szokás.

– *A két utóbbi szonett-kötet, a Tulajdonképpen minden (2010) és a Visszabontás (2011) azért is különleges, mert egyfajta naplóforma keretei közé kerülnek a versek, dátummal ellátott minden egyes szonett, lehet követni, ahogy 2009 júliusától 2010 februárjáig íródnak a Tulajdonképpen minden szonettjei, és a Visszabontás fölveszi a fonalat 2010 februárjától 2010 decembereig. Szépen, dátumosan lehet követni a verseket és némiképp az életedet is, talán még olyan is van, hogy egy nap két szonett született. Miért ez a naplóforma, s vele együtt a versvilág realiztikus jellege, hogy többnyire konkrét élményekhez, eseményekhez, aktualitásokhoz köthetőek: utazás, Róma, Adriai-tenger, Párizs, ahol jár a család, s főként a kerthez, a kert változásaihoz?*

Igaz, vannak olyan versek is, amelyeket bár-mikor írhattál volna, mindegy, hogy mi a dátum. Akarsz-e ezzel a formával és realiztikussággal valamit közvetíteni az olvasó felé, például hogy nyomom követhesse a napjaidat?

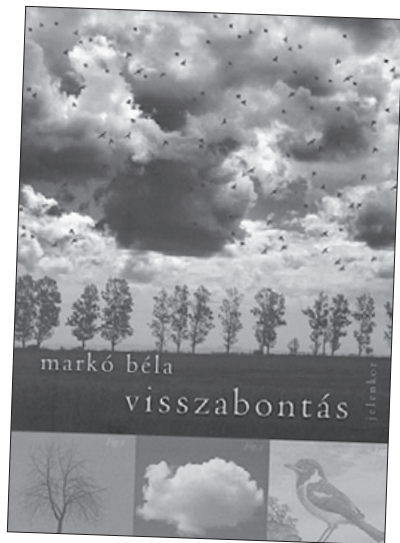
– Minden valószínűség szerint ez a napló-jelleg kapcsolódik ezeknek a szonett-könyveknek a központi képanyagához, amelyet félbefejezettségre egy utazás, néhány tengerparti nap a családdal, vagy rövid, egyhetes európai utazás, de alapjában véve ezeknek a szonetteknek a legfőbb színhelye a kert. Nem a kertről szólnak ezek a versek, hanem a kertet mutatják fel mint képet annak érdekében, hogy valamit a létünk-ről, a lényegünkről meg tudjak fogalmazni. A kert irodalmi közhely, irodalmi alapotívum, metafora vagy szimbólum. Sokféle nevezetes kertje van a történelemnek, és az irodalomnak is. Maga az eredendő kert, a Paradicsom-kert, az Éden, ahonnan kiűzték minket, és ahova visszavágyunk vagy nem vágyunk vissza, illetve úgy teszünk, mintha visszavágyánk, vagy egy másik bibliai kert, a Gecsemáné kertje, de akár Rimay János kövel vert kertje, és még számos kert, például Szemirámisz függőkertje, mint a világ egyik csodája. Azt gondolom, nem véletlen, hogy a kert ilyen fontos kulturális leitmotívum,

mert a kert egy darab megszelídített természet, nem maga a teljes természet, hanem egy darab belőle, viszont kiváló és felgyorsított mintája magának a létnek, hiszen egy év alatt körbejár benne a lét, megfogható módon: levelezik, virágozik, terem, gyümölcsöt ad, elhervad, alszik, és újból meg újból... Azt gondolom, hogy ezért fontos a kert ebben a három könyvben, ugyanis már készen van a harmadik is, és remélem, hogy az idén megjelenik: ez is naplókönyv, szonettnapló, s az is nagyjából egy évet fog át, ami azt jelenti, hogy itt is két-háromnaponként születik egy szonett, és tényleg van olyan nap, amikor kettő is, máskor pedig egy hétig-meddig hallgatás, de itt is az a lényeg, hogy követi a kertnek a körforgását a könyv. Nem biztos, hogy fontosnak tartanám a kelteztést, ha nem

kapcsolódna a kerthez ezek a szonettek, ha nem is másként, csak mint képanyaghoz. Ennek persze az a következménye, hogy súlyosan sértem a saját költői szabadságomat, és általában a költői szabadság gondolatát, mert az egyébként teljesen természetes, hogy leül a költő akár a legkeményebb télben, és ír egy tobzódó nyári verset, de ezek a könyvek nem így születtek: ezekben nincs télen írt nyári vers, vagy nyáron írt téli vers. Ez valamiképpen súlyosan sérti a fikció elvét, de itt egy másfajta szabadságról van szó.

– *A második kötetben több képzőművészeti ihletettségű szonett is olvasható, és kiemelten kezeléd Csontváry festményeit, azok hatására, ihletésére több versed született; ezekből olvashatunk a legfrissebb Bárkában is öt darabot. Honnan jött a képzőművészeti ihletés, és miért éppen Csontváry ilyen kiemelt szerepű? Ráadásul valamelyik korábbi kötetedben is találtam, 1990-es dátummal ellátott Csontváryról szóló verset (A világ kép), tehát nem újkeletű ez az érdeklődésed, törekvésed.*

– Először is a Csontváry szeretete – mert az imádat tőlem távol áll, alkatilag nincs bennem imádat – valóban nem újkeletű. Igaz, hogy csak valamikor 1990-ben volt alkalmam először nem

albumban nézegetni Csontváryt, hanem Pécsen a Csontváry állandó kiállítást végigjárni, és megcsodálni azokat a vásznakat. Megint csak közhely az, hogy Csontváry Kosztka Tivadarral valami igazságtalanság történt, és történik azóta is, hiszen sokan sokat próbáltak tenni azért, hogy Csontváry benne legyen nem csupán a magyar kulturális köztudatban, hanem legalább az európai köztudatban – én úgy látom, hogy máig nincsen benne. A magyar festők közül Munkácsy ott van egyfajta tágabban vett európai köztudatban, meg a huszadik századiak közül a szintén pécsi, de nem Magyarországon élt Vásárhelyi Győző, Victor Vasarely is, mint az op-artnak az egyik mestere, és még két-három kiváló képzőművészünk. De Csontváry nincsen; ez figyelmeztetés is tulajdonképpen mindannyiunk számára: hogy nem elég fontosat alkotni – mert meggyőződésem szerint Csontváry fontosat és megismételhetetlent alkotott –, emellett még sok feltételnek kell egybeesnie ahhoz, hogy valaki tartósan ismert művész is lehessen. Csontváryt én nagyon szeretem, és azt hiszem, hogy a létnek a legmélyéig lenyúló festő. De nem csak róla van szó; több tucatnyi szonettet írtam az utóbbi években festmények és szobrok margójára, lehet, hogy azért is, mert meg akartam fordítani a dolgokat. Ahhoz szoktunk hozzá, hogy a művész, a festő, a grafikus alázattal illusztrálja az írónak a szövegeit, itt most fordítva történik, vagyis én illusztrálok már létező

képzőművészeti alkotásokat. Másrészt pedig azt hiszem, hogy ugyanaz a helyzet ezzel is, mint a kerttel, hogy ez egy körülhatárolt természet: egy rész, ami egész, egy entitás. A modern esztétikák szerint is a műalkotás elfedi a valóság többi részét, és maga válik a világgá, egy egész világgá válik, amikor hallgatjuk például a zenét, vagy amikor nézzük a képzőművészeti alkotást. Tehát teljesen eltakarja a világ többi részét, mindaddig, amíg szemléljük. Nos, úgy gondolom, ahogyan a kert egy egészsé váló rész, ugyanúgy a képzőművészeti alkotás is a teremtés egészét akarja felmutatni. A szakrálisnak nagyon sok köze van a képzőművészethez, és végül is nem csak a középkorban vagy a reneszánszban, ahol a Biblia az állandó témája a festőnek, Leonardo da Vincitől Rubensig vagy Rembrandtig. Érdekes módon Csontváry is oda nyúl vissza, és a legmeggrázóbb alkotásai pontosan ezek. Egy körülhatárolt műalkotásban megragadható a világegész, és ezért szép, és ezért izgat engem is, például akkor, amikor ennek margójára szonettet írok.

– Egy körülhatárolt térben a világ egészét megragadni – a szonett is ilyen, beszélünk már róla, hogy mennyire zárt forma, de ehhez képest a haiku műfaja és formája a maga három sorával, az még inkább zárt világ, és abban meglelni a szabadságot különösen nagy bravúr. Az utóbbi évtizedekben különösen sokan kísérelteznék, magyar költők is, a haiku meghonosításával, több-kevesebb sikerrel.

Hogyan vezetett az utad a szonettekől a haikuhoz? Mondjuk, két szonettkötet között megjelentetni egy haiku-könyvet (Út a hegyek között, 2010), azért elég furcsa.

– Számomra a haiku, és az, hogy én ezt a jellegzetesen japán versformát műveltem vagy művelem, annak is bizonyítéka, hogy nem szabad végleges ítéleteket fogalmaznunk. Miközben a japán haikut, például annak legnagyobb mesterét, Matsuo Bashót rendkívül nagy élvezettel és örömmel olvastam, nagyon sokáig annyira idegennek éreztem a mi európai vagy sajátosan magyar világunktól, hogy egyszerűen groteszknek tartottam, hogy valaki is megpróbálkozik ezt a japán versformát átültetni a magyar költészetbe vagy az európai költészetbe. Ma ennek egyébként világdivatja van, a legutóbbi Nobel-díjas svéd költő, Tomas Tranströmer is nagyon sok haikut írt. Én magamtól nagyon sokáig idegennek éreztem ezt a versformát, de ezelőtt három-négy évvel rájöttem, hogy igenis művelhető – ez egyszerűen szemléleti kérdés. Nem akarom most nagy hirtelen a keleti ember és az európai ember filozófiáját összevetni, de azt gondolom, a japán, és valószínűleg a kínai kultúra is rég felfedezte, hogy a végtelenség nem feltétlenül kifelé érzékelhető; ha befelé haladunk, a kicsinység felé, ez ugyanúgy felkínálhatja nekünk a teljességet. Nem tudom, hogy a kozmoszt még mindig meg akarjuk-e hódítani, de azt hiszem, hogy ez jellegzetesen európai szemlélet. A japán költő másképpen akarja a teljességet megragadni: a hópehely, a pillangó világa, egy moccanás, egy villanás, egy szín – ebben tudja tetten érni, ha valóban költő, a teljességet. Előbb-utóbb eljuthatunk ahhoz a felismeréshez, hogy így talán még van esélyünk megfogni a lényeget, a kicsinységben. Arra már elég kevés, legalábbis egyenként, hogy a Holdra vagy a Marsra még az elkövetkező időszakban elutazzunk. A haiku számomra ezt mutatja. Ennek egy torz változatát 1978 körül tapasztaltam meg, életemben akkor voltam először és utoljára a volt Szovjetunióban, Kijevben, ahol elvittek egy múzeumba. Gyermekkoromban azt tanították nekünk, hogy a szovjet ember az, aki a Holdra megy, az űrbe száll, az ő világa: hatalmas sztyeppék és tajgák. És ez a múzeum a kicsinység múzeuma volt: kettévágott mákszemben Lenin-portré, kettéhasított hajszál, amelybe egy piros rózsát ügyeskedtek, sőt, volt egy egészen morbid változata

is ennek a kicsinységnek: az aranyszállal megpatkolt bolha. (A kiállított tárgyak előtt nagyító volt; másképpen nem lehetett volna szabad szemmel látni.) Ezek a döbbenetes kiállítási tárgyak mindennél jobban demonstrálták, hogy a szovjet ember nem a Holdra utazik, hanem a szabadságot a mákszemben és a hajszálban keresi, és nyilván ott sem találja. Mindez természetesen torzulás; de amit a japán költő kezdetektől fogva, és a kultúrája lényegéből fakadóan művel, az viszont hiteles és igaz szabadságkérés, és a haiku ennek a bizonyítéka.

– *Mi a helyzet azokkal a verseiddel, amelyek nem kötött formában születtek, születnek? Ezek közül több kapcsolódik közéleti-politikai eseményekhez, élményekhez is, például a legutóbbi az Élet és Irodalomban megjelent Csatozmány című versed. Lesz-e ezekből is kötet?*

– A szonettek szinte a fonákját jelentik a közéleti jelenlétnek az én esetemben, vagyis erősen magánéleti jellegű szövegek ezek: család, szerelem, társviszony, halálfélelem, szenvedés, születés, mindaz, ami a létünket meghatározza, de távlatosabban, mint ahogy ezt a politika teszi. Nem is gondolom azt, hogy kell nekünk külön politikai jellegű költészetet művelni. Másfelől abban sem hiszek, hogy van olyan téma, olyan közérzet, üzenet, ami nem versbe való. A versben is azt kell mondanunk, ami abban a pillanatban számunkra a legfontosabb. Ez a Csatozmány című hosszabb vers például egy Magyarország határain túl élő magyar értelmiséginek a közérzetéről és bizonyos értelemben meghasonlottságáról is beszámol, és arra is reflektál. Vannak még ilyen verseim valóban, ezek egy félkötetnyit tesznek ki, és valószínűleg hamarosan lesz ezekből is egy külön könyv.

– *Az erdélyiség mint irodalmi, esztétikai fogalom szerinted értelmezhető-e napjaink irodalmával összefüggésben? Az erdélyi költő kifejezésnek van-e valamiféle sajátos jelentése, és tudod-e például magadra vonatkoztatni?*

– Érdekes, hogy mennyire konjunkturális lehet erre a kérdésre a válasz, ugyanis 1989 előtt a külön erdélyi magyar irodalom eszméje, egyáltalán az erdélyiség hangsúlyozása arra szolgált a román hatalomnak, hogy ellazítsa a magyar kultúrához való kötődésünket, és minél inkább elszigeteljen minket. Akkor például egy ilyen kérdésre valószínűleg tagadólag válaszoltam volna, a magyar irodalom egységét hangsúlyozva. Ma

is hallok olyasmit, hogy mindegy, hol él, hol ír az író. Én ezt másképpen látom, és azt hiszem, hogy igenis van erdélyiség, és bár elsősorban, minden jelző nélkül magyar költőnek tartom magamat, de ezen belül fontos számomra az is, hogy erdélyi magyar költő vagyok. Ugyanis már rég nem hiszek a helyzettől teljesen független, attól teljes mértékben elvonatkoztatható művekben. Illetve tudom, hogy a jó mű az egész földkerekségen érvényes kell hogy legyen, de másfajta anyagból dolgozik az erdélyi író, másfajtaból mondjuk, a felvidéki. És a mű ettől is jó, ha jó. Igaz, én az ilyesmit nem abszolutizálnám, ez nem földrajzi kérdés, hiszen az erdélyi emlékirók egykori szikársága éppen úgy transzilván sajátosság, mint jóval később, a két világháború közti erdélyi írók, költők stílromantikája. Ismétlem, helyzettől függ minden. De mivel az erdélyi helyzet más, mint a magyarországi, valószínűleg az erdélyi költő beszédmódja, sőt közérzete is más, mint a magyarországiaké. Nem beszélve a más

kultúrákkal, románnal, némettel való kölcsönhatásokról. Erről viszont tényleg érdemes lenne bővebben is elbeszélgetni egyszer, mert nemcsak a jelenlegi helyzetünk, hanem a múltunk is különbözik még azon túl is, hogy lassan száz esztendeje húzódik köztünk egy államhatár. Erdély történelmét és ezáltal az erdélyi magyarokat sokkal nagyobb mértékben befolyásolta az évszázadok során az a mentalitás, amit Bizáncnak, néha pedig a Balkánnak tulajdonítunk, és amit ma a magyar irodalomban és művészetben úgy kellene tekinteni, mint fontos esélyt a mi egyébként jellegzetesen közép-európai kultúránk feldúsítására, kiszínezésére. Ettől viszont még egyetlen magyar irodalom van, egyetlenegy magyar költészet, és az értékrendnek is közösnek kell lennie. Például az esetleg sanyarúbb erdélyi helyzet nem mentség a rossz versre, nem mentség semmire sem. Az erdélyi magyar költő nem több, nem kevesebb, de más. Talán maradjunk ennyiben...

Ketten az úton

Simon Márton és Nemes Z. Márió költészetéről

A 2000-es évek elején-közepén az volt a magyar költészet legérdekesebb kérdése, hogy vajon miként tud a vers visszatérni az olyan alapérzelmekhez, mint a gyász, a szerelem, a hazaszeretet vagy a szülői-gyermekei ragaszkodás. Hogy tud a vers ezekről a témákról fogtató pátosz nélkül, azaz távolságtartóan, de mégis önmagát és ezeket az érzéseket komolyan véve beszélni? Az ez előtti évtizedet uraló játékos, ironikus, a vendég-szövegeket jelöletlenül használó, a szereplehetőségeket kedvelő, de épp a költőszerepet leromboló verseszmény az efféle „komolykodást” próbálta a leginkább elkerülni. A „szív” szó például az egyik negatív szimbóluma lett ennek a korszaknak, hiszen ez egyike volt azoknak a szavaknak, melyeket, úgy mond, nem lehetett egy nem kifejezetten ironikus környezetben leírni, melyeket minden jóérzésű irodalmár igyekezett kerülni. Az elmúlt években indult költőgeneráció azonban mintha kifejezetten az ebből fakadó dilemmát igyekezett volna megoldani: a pátosz és a posztmodern találkozását megszervezni, vagy pontosabban: a lét súlyosabb kérdéseit visszanyerni úgy, hogy ez ne eredményezzen dagályos, önmotogató szöveget, okoskodó, váteszi szerepet és ünnepi, emelkedett nyelvet.

Sokan leírták már, mit tettek mindezt a „Telep” néven emelgetett csoport legjobb szerzői és még néhányan, akik ugyancsak ráéreztek erre a belső, az irodalom mélyéről jövő igényre. Lassan ért meg a megoldás: az évtized első felében elmaradtak a jelentős, emlékezetes pályakezdések, és majd egyszerre, épp a Telep köré csoportosult szerzők megjelenésével vált az új beszédmód kerete láthatóvá. Természetesen nem volt mindez előzmények nélkül, és a fiatal szerzők igyekeztek ki is jelölni azt a hagyományvonalat, amihez kapcsolódni igyekeztek. Marno János, majd Kemény István neve került a kánonjuk középpontjába, de nem kérdés, hogy Borbély Szilárd *Halotti pompáival* kezdődő pályaszakasza is megkerülhetetlen hatással volt az új versnyelv kialakulására. Ugyancsak fontos előd Tandori Dezső, ami azért érdekel külön említést, mert ő az ezredvégi magyar költészetnek is meghatározó alkotója, sőt: kezdeményezője.

Mondhatni, Tandori életművében előre lejátszódott mindaz, ami most a szemünk előtt történik: a hetvenes évek jelversei, neoavantgárd gesztusai, radikális költőietlensége után évtizedek óta azon dolgozik, hogy az általa is kezdeményezett magyar posztmodern költészet kontextusában is érvényesen tudjon beszélni a legfontosabb egzisztenciális kérdésekről. A madarak iránti

feltétlen szeretet, az azok halála utáni végtelen gyász, a születés óta lakott szobákhoz való ragaszkodás, azok otthonossága, illetve újabban a betegségek, az öregedés jelei, a halál közelsége mind-mind olyan téma, melyhez új formákat és új nyelvet kellett találnia, és amely egyáltalán nem volt könnyen megszólaltatható az elmúlt két-három évtizedben. Nem véletlen, hogy egyre több Tandori-motó, Tandori-idézet bukkan fel a manapság születő versekben.

Mindeközben etikai, filozófiai és esztétikai problémák is megjelennek a szövegekben, sok a társművészetekkel, mindenekelőtt a filmmel és a képzőművészettel párbeszédet kezdeményező szöveg, és ezzel párhuzamosan előtérbe került egy a kortárs művészetekben is virágkorát élő téma: a test. Azok a belátások, melyek szerint az írást és a test működését valamilyen strukturális hasonlóság összeköti, hogy saját testünk eleve értelmezésével együtt, a hétköznapi diskurzusok által manipuláltan kerül elénk, hogy a saját testünk is leg-

L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010

többször tárgyként és eszközként látszik, a költészet-re is óriási hatással voltak. Az itt tárgyalandó szerzők munkáiban is tetten érhető a vágy a test megélésére, illetve a test olyan megélésére, mely független a diskurzusoktól, az előre lefektetett struktúráktól. A testek efféle birtokbavételének vágya, a hús-vér testek leírásának és megszólíthatóságának vágya, saját test sajátként látásának vágya és a testek közötti viszonyok megértésének igénye is fontos alakítója ennek az új költői paradigmának, amiben, ezzel párhuzamosan, mindig ott van az a kérdés is, mely a szövegre mint testre vonatkozik.

A generáció legjobbjai – Krusovszky Dénes, Pollágh Péter, Simon Márton, Ayhan Gökhan, Nemes Z. Márió – közül két olyan szerző munkáit szeretném itt vizsgálni, akik között a hasonlóságok ellenére is nagy a különbség. Hasonló a szabad, rímtelen, prózába hajló forma, közös téma a család, viszont különbség az érzelmesség foka: Simon néha a szentimentalizmus határáig lavíroz, Nemes viszont teljesen szentviten, száraz mondatokkal kísérletezik. Simon Márton könnyen érthető, mindenki számára ismerős szöveget ír, képei, hasonlatai egy közös élménykörből születnek, Nemes Z. Márió szövegei viszont épp idegenségükkel, szokatlan, szürreális asszociációs rendjükkel hatnak. Mindkét költészetre jellemző a komor, depresszív hangulat, a magány, a bizonytalanság, a félelem, a jövőtlenség, de az eszközök, amellyel ezeket az érzéseket és állapotokat megjelenítik, mások. Erdemes tehát egymás mellett olvasni őket.

§

Simon Márton versei nagyon jó példák arra, hogyan születethet ma egy érzelmetli, mégis olvasható költészet. A *Dalok a magasszínűről* című kötet két egymásba érő vesztésről beszél. Az egyik az anya körülbelül tíz-tizenöt éve történt halála, a másik egy szerelmi kapcsolat közelmúltbeli lezárása. A jelent épp ezért az egyedüllét, a gyász, a reménytelenség és a kedvetlenség uralja, csupa olyan érzés tehát, mely szinte mágnesként vonzza a nagy, klasszikus, tragizáló sorokat és képeket. Mondhatnánk úgy is: ezek költői szempontból hálás témák, hiszen nagy teret adnak az önsajnáltnak és így az olvasói együttérzés és szimpátia kivívásának is, de azért tudjuk: ez a legnagyobb csapdájuk is. És pont ez a szituáció teszi a kötetet izgalmassá: vajon sikerül-e a szerzőnek megtalálni azt a keskeny pallót, ami lehetővé teszi a kétféle gyász együttes megélését, de nem fullasztja a beszélőt saját könnyeibe, nem teszi a fájdalmat a kirakatba, nem engedi a tragikumot mindennél nagyobbra növeszteni. Ellenben lehetőséget ad a reflexióra, és arra, hogy a beszélő összetett, nyitott, gondolkodó, saját nyelvi korlátaival is tisztában lévő figurának mutakozhasson.

El kell tehát azon is gondolkoznunk, Simonnak milyen eszközökkel sikerülhet megoldania ezt a problémát. Az egyrészt biztos, hogy a kötetben nagyon mély, szinte vigasztalhatatlan a szomorúság. A becsapott, el-

hagyott, megcsalt gyerek és szerető panaszai látszólag egyáltalán nem várhatnak feloldást. A boldogságnak nyoma sincs a kötetben, vagy ha mégis, hát az a múltba veszik, sőt, akik átérték, azok is a múltba vesznek, pusztá létük is megkérdőjeleződik. Nincs olyan hely, és nincs olyan időpont, ami kitérési irányt adna. A helyzet reménytelennek és megoldhatatlannak látszik. De azt a szerző is tudja, hogy ha csak erről szólna a kötet, az nagyon kínos lenne, és nagyon könnyen csúszna át a szöveg önmaga karikatúrájába. Szükség van tehát ellenpontokra. Az egyik ilyen, a szövegeket a földre visszahúzó eszköz maga a dikció. Hiszen hiába beszél a kötet címe „dalok”-ról, ezekben a versekben nincs dalamosság, nincsenek rímek, de még strófák sem, semmi olyasmi tehát, amit általában az ünnepélyes, költői, patetikus megszólaláshoz szoktunk kötni. Mondhatni, épp fordított a helyzet: a nyelvhasználat inkább hétköznapi, kevés jelzővel, rövid mondatokkal dolgozik, olyanmódon, hogy még a szövegek belső ritmusát is nehéz felfedezni. A nyelv tehát szinte prózai – de csak szinte, hiszen kicsit jobban figyelve láthatóvá válik a megmunkáltság, a választékosság, az alkotói igényesség, még ha ezek a fogalmak mást is jelentenek Simon Márton műhelyében, mint a klasszikus költőkében.

De mindez csak a legfelső réteg, vannak ennél finomabb eszközök is. Ilyen például az éles önreflexió, mely az írás és az emlékezés minden rétegét érinti. Kezde ott, hogy több helyen is megjelenik a versírás problémája a versben, kiszólások formájában, ami eleve megtöri a panasz egyirányúságát, hiszen tudatosítja, hogy a beszélő és az olvasó között ott van a vers, ami mindig konstruált, fikciós szöveg, másrészt épp a vers esetlegességére, ötletszerűségére hívja fel a figyelmet. Kiemelkedik ebből a szempontból a *Meg sem történt* című szöveg, mely végső soron fontosabbnak mondja a vers minőségét, nyelvét, megcsináltságát, mint az érzelmek rögzítését, vagy bármilyen üzenet közvetítését: „erről lehetne egy verset, ezt magyarázom”, és: „egy másik versre gondolok épp, nem is erre”. A jäték azonban többsikü, hiszen a cím arra utal, hogy a versről való gondolkodás története is csak kitalált, így aztán a versben megjelenő lány is a fikció terébe kerül. A szöveg végén helyet kapó hasonlat azonban ennél is tovább megy, és azt mondja, az elképzelt helyek és személyek könnyen be tudják csapni az emlékezetet: ha elég erős a képzelet, a képek ugyanúgy vésődnek be az emlékek közé, ahogy a valóban látott és átérték képek. Ennek az állításnak azonban komoly következményei lehetnek, hiszen innentől a kötet bármely emlékére rávetül a gyanú, hogy valójában csak egy elképzelt történet, és csupán azért olvasunk róla, hogy a benne megjelenő fájdalom nyelvi és versbeli konstrukcióval, a fájdalom megírhatóságának lehetőségeivel szembeszülhessünk. Hasonló játék van az *Életünk napjai* című versben is: „szeretlek, de ez nem szerelmes vers”, vagy még pontosabban a *Porcelán* címűben:

„a vers szerint – emlékszem – / teáztam, pedig valójában sosem szerettem teázni”. Ez utóbbi idézet egészen konkrétan kimondja a szerző ars poétikáját: bár úgy látszik, itt az emlékek és az érzelmek „őszinte” rögzítése folyik, mindennél sokkal fontosabb a versszerűség, a jól hangzás, a szöveg működése. Hiszen nyilván azért kerül a teázás elegáns motívuma abba a versbe, amit – ez is érdekes – nem is olvashatunk, csak róla olvasunk, egy másik versben, hogy a megkonstruált szituáció teljesebb, látványosabb, érzékibb legyen. Mindezzel tehát azt szeretném igazolni, hogy Simon kötetének látszólagos vigasztalhatatlansága elsősorban nem egy alanyi költő panaszait exponálja, merthogy, mint látjuk, mindez, a beszédhelyzetekkel együtt hangsúlyosan nyelvi konstrukció, ha úgy tetszik, kísérlet. Kísérlet arra, hogy a szerző ezeknek az érzéseknek nyelvet és formát találjon. Más kérdés, hogy a reflexiók szintek sorrendje nehezen megállapítható, és az is szembetűnő, hogy a formát épp ezek a kilépések, kiszólások teremtik meg, tehát fikció és valóság, nyelv és konstruált nyelv, vers és a versről való versbeli beszéd nem különíthető el.

De vannak más apró jelzések is: a tragikum és a szomorúság állandósulása közben becsúszik például egy olyan sor, hogy „Ez van, általában vicces vagyok.” (*Világos égre néz*) – ami már önmagában is nagyon vicces, és más színben tünteti fel a körülötte lévő, komor-komoly mondatokat. A vers aztán csavar ezen is egyet, hisz pár sorral később kijelenti: „általában nem vagyok vicces” – de vajon mit is jelenthet ez? Minden a „nem-vicces” felé tart? Vagy inkább azt: mostanság nem vagyok vicces, de akár az is lehetnék, tudnék az is lenni, ha a nők, akiket szeretek, szeretnének. Szintén jelzésértékű *A tagadás gyakorlása* című szöveg, melyben minden fontosra nemet mond a beszélő, köztük a versre is („ez nem vers”), de a játék szemlátomást ironikusan is értelmezhető, akár az egész kötetre kivetítve: talán ugyanezzel a begyakorolt gesztussal, rutinból mond a kötet is nemet a boldogság és a szépség lehetőségére. Mindez csak figyelem és elhatározás kérdése – semmi köze tehát a valódi érzelmekhez, mondja ez a kulcsszöveg.

És még tovább: a legsúlyosabb és legkényesebb kérdést a kétféle gyász összekeveredése jelenti. Az anya hiányáról és a szeretett lány hiányáról szól a versek döntő többsége, de egy-egy szöveg első soraiban nem is dönthető el, épp melyikről lesz szó. Ez pedig csak nehezen elfogadható helyzetet eredményez: lehet egy szinten az anya halála és egy kapcsolat vége? Olcsó válasz: anya csak egy van, nőből pedig akár egy időben is lehet több, azaz nem. Csak arra tudok tehát gondolni, hogy itt is szándékos túlzásról van szó, hiszen a szerelmi csalódás tragikumát az anya halála felől nézve tulajdonképpen nevetséges. Az a trauma, amit a tízéves kisfiú élt át az anyja elvesztésekor, valóban egy életre szól, épp ezért nem is említhető egy lapon a csalfa lány elvesztésével. De lehet, hogy a versekben

egy a kamasz kor végén lévő fiú beszél, talán egy olyan fiú, aki az első nagy csalódásán van épp túl – és ő még nem tudja, hogy az egyik szerelem után jön majd a másik? Talán még ez lehet a helyzet megoldása, de ez is olyan megoldás, mely a kötetben megjelenő szerelmi fájdalmat relativizálja, megmosolyoghatóvá teszi.

Ezzel azt is mondom, hogy a kötet valódi tétje az anya elsratása, az anya versbeli emlékének megalkotása. A szerelem csupán az anyja halálával szembesülő fiú megkapaszkodásának kísérlete, és ennek kudarca épp ezért érinti őt annyira fájdalmasan. Nagyon szép például a női mellek sokszor visszatérő motívuma: „Anyámra gondolok és tejport eszem” (*Életünk napjai*) – az anyatej az anyával meglévő kapcsolat első, fontos és bensőséges építőeleme, így már önmagában is megrázó, hogy a tejet tejporral, az anyát emlékekkel és gondolatokkal lehet csak helyettesíteni. Aztán az anyához beszélve a hiány még erősebb képben bukkan fel: „az a sötét folt, ami / a melled lett” (*A merülés elmélete*) – vagy talán itt a betegségre, a mellrákra utal a szöveg? Máshol aztán a szeretett lányok mellei tűnnek fel: „menni, olcsó meleg lángost / harapdálva – ahogy valódi melleket néha -” – valódi, szemben a kirakatok próbababáinak tökéletes, de hideg, távoli melleivel. (*Fehér ing...*) Feltűnő, hogy a versekben megjelenő fiatal lány(ok) testéből legtöbbször a mell látszik, mint egy fétis, a beszélő ezekre figyel, és mivel közben az anyai mell, illetve annak hiánya is rendre szóba kerül, nem tévedés azt gondolni, hogy ennek a kettőnek köze van egymáshoz. Hogy a lányok mellei itt az anyai melleket pótolnák, ha tudnák.

Mert az alapvető, kiheverhetetlen trauma az anya halála, melyet csak súlyosbít a gyereket magára hagyó apa története (*Monológ*) – de nyilvánvalóan erről sem könnyű írni. Nemcsak a személyes fájdalom mélysége miatt, hanem a téma hagyománya és kontextusa miatt is. Ez a mindenkit érintő vagy fenyegető esemény (az anya elvesztése) ugyanis a költői beszéd számára mindenestől felkínálja a szeretet, a hiány és a fájdalom évszázados toposzait, az anya- és a gyászversek közhelyeit, József Attila bénító örökségét, vagy épp a könnyekig megható pátosz költészettörténeti csapdát. Simon Márton azonban meggyőző biztonsággal keresi a gyász újszerű megszólaltatásának lehetőségeit, bátran egyensúlyoz a nyelvi és formai invenció igénye és az elgyengülés pillanatai között. Elképzelet a boncasztalon fekvő, felnyitott testet, és ezzel újra átéli a valaha mindent jelentő test tárgyiasulásának hirtelen, megsemmisítő aktusát. De felidéződnek az anya körüli eszközök is: mi történjen az itt maradt szemfestekekkel, a félig üres parfümös üveggel? Menjenek a szemétkébe? És például egy olyan pont, ahol Simon meglepő új választ ad: a fiú az arcára keni a festékeket, és arra készül, megissza majd a parfümöt – ezek szép, a ragaszkodás vad, agresszív, irracionális és kétségbeesett aspektusát bemutató sorok. Valahogy így lehet és így érdemes a halálról és a gyásztól beszélni.

§

Nemes Z. Márió könyvei más válaszokat adnak ugyanezekre a kérdésekre, habár részben a kérdések is mások. Nemes versei különbözni akarnak minden más verstől, valami egészen újat próbálnak behozni a költészetbe, és ez, meglepő módon, sikerül is nekik. Elsősorban a nyelvhasználat szintjén ragadható meg ez az újdonság, de ez is csak a különleges képiség megteremtésekor tud igazán hatékonyan működni. A képek ugyanis sokszor egy egészen absztrakt, szürreális világból érkeznek, egyszerre groteszkek és abszurdak és konceptuálisak, az asszociációk szabadságának manapság szokatlan szintjén születnek. Azért csak manapság szokatlan, mert a klasszikus avantgárd szövegei között bizonyosan sok hasonlót találhatnánk – de itt csak a képekre, a képek közti kapcsolatokra és a vágásokra gondolunk. Hiszen a nyelv már egy mai kontextust feltételez. A mondatok hossza és dikciója, a közlések szenvtelensége, a durva, bántó, vagy akár botránkoztató képek érzelemmentes leírása adja e kötet sajátos, összetéveszthetetlen ízét.

A szerző két eddigi kötetéről szóló kritikák rendre megállapítják, hogy milyen újszerű e versek testreprezentációja is, hogyan és miként bontják szinte mozaikokra a testet, hogyan keltenek éltre egy-egy testrészt és milyen furcsaságokat képzelnek aztán ezekről a néha kidudorodó, néha befelé növvő, néha épp hiányzó testdarabokról. Arról valamivel kevesebb szó esik, hogy vajon miért történik ez. Mit szeretne ez a költészet az egyénről és a versről mondani? Milyen hozománya van a valóban radikálisnak tűnő újdonságoknak? Vajon a szövegek idegensége, frissessége, allegorikussága, nehéz értelmezhetősége a beszélő és a környezete kapcsolatát is leképezi? Vajon ő is csak annyit ért a világból, amennyit mi érthetünk a versekből? Számára is annyira távoli és idegen minden, amilyen távolivá és idegenné formálja a szövegeket?

Nemes Z. Márió, talán épp a bevezetőben emlegetett líratörténeti folyamatokkal szembenézve, már nem a szójátékok és a vicc, de még csak nem is az allúziók vagy a szereplehetőségek felől építi a verset, hanem szelíd újróniával a tragikummal együtt viszszanyert gondolatúságra és érzékenységre bízta magát. Első két kötete tele van olyan ötletekkel, melyek már nem csupán ajánlatokat jelentenek egy új költői nyelv számára, hanem meg is teremtik az egzisztenciális, vagy épp közösségi problémákról való beszéd lehetőségét. Merthogy az itt olvasható sűrű, jellegzetesen megmunkált, sokszor a prózába hajló szövegekben nem az intertextuális játékok vagy a formai bravúrok dominálnak, sőt, hanem az élıhetőség, vagy épp az életundor problémáinak elmondhatóságáért tett erőfeszítések. Nemes leginkább a szülőkkel és a szerelmekkel kapcsolatos kommunikációs zavarokról beszél. Ugyanakkor a versek, érzésem szerint, azt mondják, hogy ezeknek a zavaroknak az alapja az, hogy

valójában mindenki egyedül szeretne lenni, vagy ha már valakivel, akkor csakis hazai pályán, irányítóként, uralmi pozícióban.

A versek legfontosabb, visszatérő helyszíne a család, de erről a második kötet elején olvashatunk egy éles állítást: „De ez is csak esetleges, / mint egy család.” (*Család*) – azaz ne gondoljunk szépelgésre, összeborulásra, békére. Az torzulást bejelentő apaversek adják meg az ehhez tartozó alaphangot, minden kétely és az „ami van, az gyűlölhető” érzés forrásait. Az *Apám marhát eszi* című szöveg viszolyogtató, szeretetnélküli apaképet villant fel („*Anyám / hallgat és a szavakra gondol, amikor télen használ. Apám marhát / eszi. Miniket néz*”), A *fétismajom* pedig egy nyers, örökké ideges és agresszív apafiguráról beszél, aki azzal és azért teszi pokollá a gyerekei életét, mert azok szükségképpen eltanulják tőle a viselkedési mintákat: a durvaságot és a fegyelmezetlenséget. A versek máshol óvatosabban kérdeznak, amikor a boldogtalanság okait keresik: vajon csak olyan családban születünk, mely a szülők közti állandósuló konfliktus miatt alkalmatlan a harmonikus életre, vagy a gyerekként vágott boldog és biztonságos család eleve álom, és a boldognak látszó családok életének mélyén is frusztrációk és lemondások sötétlenek? Minden család boldogtalan, vagy csak az ebben a versvilágban ábrázolt torz, beteges, tenyésztészerű, állati módon élő család az? Avagy: ki lehet-e lépni az öröklött struktúrákból, például meg lehet-e szeretni a brokkolit, ha évtizedekig szoktattak a magyáros ízekhez?

A kötetek legjobb versei, mindenesetre azt mutatják, az efféle örökség nem levethető. Pedig a gyerekek mindent megtesz a szülők hatásának kivédéséért: „Tolom a kicsi kocsit, benne utaznak / az öregeim.” (*Őszi pára*) A cél pedig a mészégető, amiről a Nemeshez közel álló Bernhard-regény juthat eszünkbe, ahol a férj megöli magatehetetlen feleségét – itt pedig mint ha arról lenne szó, hogy a kocsiba került, talán már járni is képtelen szülőket viszi a fiú a halálba. A szülők vélhetően nem tudják, mi vár rájuk, de az is lehet, hogy már maguk is várják a halált, ezért mondják: „Gyorsabban!” Máshol másféle abnormalitás kap szót: az anya mérgezi a gyerekeket, mert azt szeretné, hogy örökre gyerekek maradjanak, de ettől ők persze szenvednek, hiszen barátokra és szerelemre vágnak (*Gyereknap*). A *Kívánság* című versben feltűnik egy tündér, aki talán jót, boldogságot is hozhatna, de a gyerekek képtelenek örülni neki, sőt megdobálják, elzavarják, azaz eltolták önmaguktól. Ebben a rendszerben nincs helye a jónak, de még a normálisnak sem. A vers végén pedig megint megjelenik az apa alakja, aki talán minderről tehet, és rögtön a tündér elpusztításáról lesz szó: „Egyszer meg fogom fojtani a tündért, miközben apám nézi, és együtt nevetünk majd”.

Úgy látszik tehát, az apafigura határozza meg a beszélő, egy gyerek létezésének kereteit és feltételeit,

az ő boldogtalansága öröklődik tovább, az ő hibái és tévedései tesznek mindenféle megoldást eleve lehetetlenné. Önmagában is meglepő, hogy eközben a haldokló, akarategyenge, tehetetlen apa képe tűnik fel leggyakrabban. A *Madárház*-ban egy már a gyerekeinek integetni is képtelen apát látunk, akire az ott lakó denevérek várnak, a *Madárgyűjtemény*-ben a születés büntetésnek látszik, a szülők bosszújának saját elrontott életükért, a *Bauxit* című versben pedig a garázsban lakó, már az ételt is visszautasító, a kihulló fogait köpdőső, agonizáló apa alakja jelenik meg, megint ijesztően, visszataszítóan, de nem együttérzésre méltóan. A beszélő ebben a szövegben, meglepő módon, nem jelenik meg, holott más-
 hol igen aktív, maga is részese, sőt néha kezdeményezője a történeteknek, aminek talán épp a kettős érintettség lehet az oka. Hiszen az ajkai születésű szerzőnek a város útjait, az út menti fákat és a patakokat bepirosító bauxittal kapcsolatban személyes élményei is lehetnek, és innen nézve a bauxit halála a szülőktől és a szülővárostól való elszakadást jelenti. Itt egy cseppnyi személyességet, sőt életrajziséget is feltételezhetünk, és talán nem tévedünk. Mert az biztosan látszik, hogy a Nemes-versekben az egyén és a közösség viszonya hangsúlyos, és ebben az otthon fogalma is értelmezést kíván – különösen a *Bauxit* harmadik, „vidéki” ciklusban erős ez a vonal. Az otthonhoz való visszatalálás lehetőségét azonban kérdőjelessé teszi, hogy itt korcs tenyészetéről van szó, ráadásul a kötet ezt nem tragikus állapotként mutatja fel, hanem természetesként, magától értetődő romlasként.

Miközben tehát Nemes Z. Márió kezében minden darabjaira hullik: a nyelv, a vers, a természet, a test, aközben mégiscsak a beszélő én épül fel ezekből a darabokból. Nagy ötlet, hogy megszűnik a darabkák között a hierarchia, hogy az ember ugyanazon a szinten van ebben a világban, mint a növény, az állat, az ásvány vagy egy vascső – mindegyik tud cselekvővé válni, sőt beszélni, gondolkodni is. És bár nehéz lenne egységes identitást tulajdonítani a versek beszélőinek, hiszen a szövegek elég sokat tesznek ez ellen, ha mégis megpróbálnánk, akkor ez mégis ezekből a darabkákból, illetve az ezekhez tartozó, egyébként nyilvánvalóan allegorikus történetekből állna össze. Valahogy úgy, ahogy egy test összeáll a maga nagyon is éles határai között. Nemes szívesen beszél a kinövésekről, a körömről, a hajról, a fogakról, a nemi szervekről, sőt a daganatokról is, sokszor említi a test nedveit, a könnycseppeket,

az ondót, a nyálat, és gyakran jelenít meg egy-egy testrész hiányként, vagy önállóan, levágva: kéz, láb, ujjak, fülek, fej. És jönnek a mindezekhez tartozó fogalmak: csonkolás, abortusz, amputáció, betegség, seb, torzulás. Az elmúlt években divatossá vált, testtel kapcsolatos diskurzusok egyik fontos, ma már közhelyszerű felismerése, hogy az emberről nem is lehet a test említése nélkül beszélni, de ez itt fordítva is igazsá válik: amikor a testről és a testrészekről beszélünk, akkor az emberről magáról beszélünk, a

gondolkodásáról, az érzéseiről, a történeteiről, a helyéről egy közösségben.

És ha már a testekről beszélünk, ugyancsak szót érdemel a nőket érintő beszéd, amely néhol kifejezetten kíméletlen verseket szül. Olyanokat, ahol a férfi beszélő szinte legyőzendő, megtörendő célszemélynek tekinti a nőt. Eteti és veri: „Jön egy lány. Megetetem és a kézről beszélek / neki.” (*Kéz a falban*); „megütök / ököllel és / eszünk” (*Amikor összenéz*); „mindig eltartott leszel / még ha másnak tanulsz is meg / főzni” (*A férfiak között*); „Megütnék mindennap de

a kezem- / mel dolgozom” (*Aztán kutyákat rajzoló*), „Rosszul / vasaltad a nadrágomat és én elárulak, / hogy a fiaink verjenek meg” (*Vízpart*). Érdekes azonban, hogy az ellentmondást nem tűrő férfi, ahogy a beszéd állandó megakadása is jelzi, bizonytalan. Ő osztja a pofonokat, végül mégis ő marad alul: a nyelvvel, a verssel, de a versben megszólítottakkal szemben is. Hiába próbál minden problémát egy-egy erős szóval, vagy egy-egy éles mondattal megoldani, agressziója csak súlyosbítja a helyzetét, mélyíti a magányát, szűkíti a mozgásterét.

Ez az, ami a versek erejét adja: a nem túl mély, viszont állandó depresszió és az ebből következő esetlegesség, alkalmiság és tétlenség, illetve a darálós, humortalan, rezignált tömondatok, a szabad vers formátlanságának kreativitása, avagy a címadás pontossága és újszerű líraisága. Egy-egy megtalált sor, vagy sokszor csak egy valóban megnyerő szókapcsolat is képes a hátán vinni a szövegeket, miközben jól kidolgozott a köteteket átjáró vákuumérzés, melytől nem lehet lépni, de még beszélni is alig. Kiválóan végigjátszott a „hús” szóban megtalált, az evést, a betegséget és szexualitást is érintő tematika, és koncentrált, kézben tartott a szövegek asszociációs hálójá is. Azt kell tehát mondanunk, hogy ezekkel az nehezen összeilleszthető darabokból megírt szövegekkel Nemes Z. Márió rátalált egy olyan útra, mely kortársai számára is példát és kihívást jelent.

Palimpszesz-PRAE.hu, Budapest, 2011

► XANTUS BORÓKA

Alászállás, szemlélődés, polémia

Bálint Tamás, Farkas Wellmann Éva és Noszlopi Botond új kötetéről

Farkas Wellmann Éva, Bálint Tamás és Noszlopi Botond lírája egyszerre jelent kapcsolódást a transz-középhez nevezett irodalmi csoportosulás verseihez és távolodást attól. Az erdélyi magyar irodalom fiatal generációját képviselő, immár második kötettel jelentkező költők kedvelik az alanyi lírát, de kevésbé – vagy egyáltalán nem – alkalmazzák az előttük járó nemzedék deretorizáló megoldásait, nem követik azok nonkonformista attitűdjét. A humor és a játékos-ság szerves része költészetüknek, de nem a paródia, hanem az ironia visszafogottabb formája dominál verseikben, a szereplíra mellett pedig gondolati költészet válik hangsúlyossá: az élet és irodalom, az én és a világ viszonyának körüljárása.

A fiatal költők új kötetei ismét az Erdélyi Híradó Kiadónál jelentek meg 2011-ben (a Farkas Wellmann Évát a FISZ-szel közös kiadásban), és már nem tapogatózó útkeresést, hanem kiforrottabb, egyéni hangvételű lírát tárnak az olvasó elé.

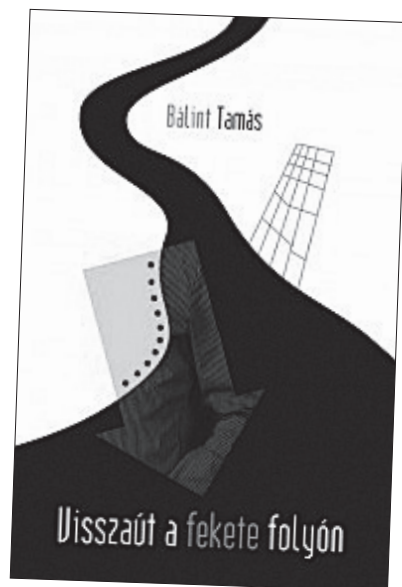
*

Bálint Tamás *Visszaút a fekete folyón* című kötet a mindennapi létérzékelés, az identitással való szembenézés kérdéseit veti fel. Versei belső fejlődést, úton levést jelenítenek meg, de nem egy mindent átfogó, a világot felülről szemlélő én felől nézve, hanem a szűrkeséget, a középsírt is jól ismerő beszélő tapasztalatait érzékeltetik. Ha a monotonitás, a szolgálalkúság, az egyéniséget félre taszító illeszkedés és a falkaszellem alapállapot, hogyan és hová lehet innen tovább lépni? – talán így lehetne megfogalmazni a kötet alapkérdését, melyet szerzője változtatatosan, egy sajátos versnyelvet kidolgozva jár körül.

A *szem mondaná, de hallgat* az első ciklus sokat sejtető címe, mely egy olyan világot érzékeltet, ahol a tekintet sem fedi fel az igazságot, ahol az átható szűrkeség lassanként nemcsak a külső, hanem a belső teret is eluralja. A változatlanság elviselésének nehézségeivel szembesül folyamatosan a beszélő: monoton, dallamtalan ütemek, egyforma napok egymásutánisága, helyrekerült, sőt el sem mozduló emlékek, lát-

szólag különböző, valójában az utcaövek egyformaságát visszaadó emberek jelennek meg a versekben. De a lírai én sem emeli magát környezetére fölé, tudatában van annak, hogy beleilleszkedik a szűrkeségbe: hivatalnokként szólal meg, és a közgazdasági/kereskedelmi nyelvből kölcsönzött

képekkel fejezi ki létérzékelését. Az átlag, a teljesítmény, a nyereség, az órabér, a végösszeg, a benyújtható számla képezik a hivatalnok mindennapjainak metaforáit. Késérő ironiával hangzik el a felismerés, miszerint „A Munka emberéletet / kér, különösen ez a fajta, / de éhezés nem fenyeget” (*Mielőtt csütörtököt mondanék*) – találó megfogalmazása annak, ahogyan az anyagi jólét az emberi szabadság, méltóság bekebelezőjévé válik. Az irodai alkalmazott már nemcsak a megszokásba fulladó élet kifejezője, hanem egyre inkább a szolgálattal kerül kapcsolatba: az öltözközhöz járó kötelező nyakkendő hurok, a rutinos munka pedig szürke robot. Ez helyenként tovább fokozódik és a rabság képeibe megy át: „görcsbe szorul a kéz az ismert rácsokon”, „én sem töröm, csak kaparom tovább / az üveget körömszakadtomig” (*Irodaházak között*). Ehhez hasonlóan a József Attila *Két hexameterére* rájátszó sorok: „Hogy jól adjam el magam, mit tegyek? Hogy ne adjanak el, mit tehetek?” (*Csak a mennyiség*) is azt érzékeltetik, hogy a személyes sorssal kapcsolatos döntés nem az egyén kezében van, és nem is le-

Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2011.

het, hiszen ő csak árucikk. Az egyhangú szolgál-rabsorba taszított létnek azonban megmutatkoznak a rései is, melyeket nem hiábavalóan fed fel a lírai én: az irodaháznak is megvan a maga esztétikája, ahogyan ezt az üvegfalakról való jelképes jégvirágcsokor-szedés jelzi, a rosszul illeszkedő burkolatból előcsobogó vérpatak pedig a tucatemberségtől való elszakadás képeként jelenik meg.

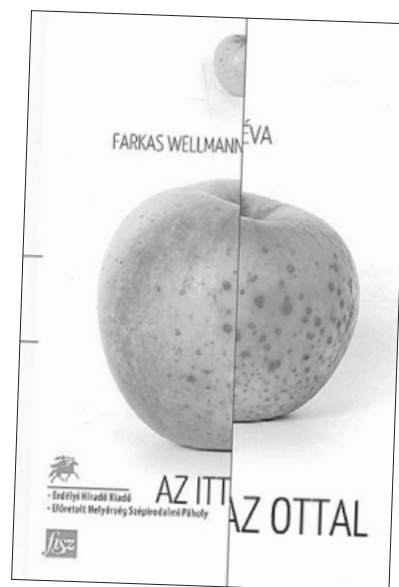
Ezek az apró jelek előrevetítik a *Felcsapni akárki másnak* című című ciklus verseit, melyek továbbviszik az előző rész motívumait, de emellett hangsúlyosan keresik a kiutat az elviselhetetlen egyformaság állapotából. A kötet első felében dominánsan jelenlévő szolgaság/rabszolgaság kiegészül a zsoldos képével, a versek alanya szerint a két pozíció közötti különbség csak formális, egészen elhanyagolható, így nem csoda, ha *A zsoldos és rabszolga* című versben a kettő közlé egyenlőségjel kerül: „hozzám hasonlóan idegeneket szolgál majd, / mert inkább előbb, mint utóbb, úgyis megtörik / és nem ura életének, ahogy én sem a magaménak”. A szabadság és az érdekektől mentes, független érzések hiánya a férfi-nő kapcsolatba is beférkőzik. A nő az áruforgalom része: „tranzitváró, bérlemény a tested” (kiemelés az eredetiben), aki szolgáltatást nyújt: „elcsenhessem ajkaidról zsoldomat”. Épp úgy alárendeltje a kereskedelmi folyamatoknak, mint a férfi, annak ellenére, hogy úrnőként is feltűnik: „habzó, fehér szájrémeket szánt fel a zablá, / ahogy befordul a piacra kocsid” (*Úrmőm*) – hatalma azonban alkalmi és látszólagos. A dantei, villoni hangnemben megszólaló versek (*A kárhozat útja, Egerek a macskaköven*) a férfi-nő viszony testi vonatkozásai erősítik fel, de a „fertőben” való megmártózás szinte menekvés az alvilág szövevényéhez képest.

Pedig az ezzel való szembesülés sem kerülhető el, a kötet másik hangsúlyos metaforálánca éppen az alvilághoz, az alászálláshoz kapcsolódik. Az *Alkoholban* a Faust legendájára emlékeztető adásvétel folyik az alattomos vendéglátóval, az ezt követő versekben pedig egyre többször jelenik meg a Styxöt idéző fekete folyó, melynek partján az obulust helyettesítő apróval illik várni a révést. Az út, a továbbjutás és átjutás így nem akármilyen tétellel bír, hanem élet-halál kérdése lesz. Mégis ez az a próbatétel, mely, ha sikerrel jár, felszabadít a kényszerszerepek alól. A ciklus utolsó versében még a fenyegetettség, kilátástalanság érzése az uralkodó, az epilógust jelző néhány sorban viszont, ha nem is a végleges, de egy ideiglenes megmenekülésnek lehetünk tanúi: megszűnik a zsoldos-státuszt jelző tóga és páncél szorítása, a beszélő pedig a túlpartról figyel a visszafelé evező révést.

*

Farkas Wellmann Éva új kötetében más megközelítésben, de szintén fontos helyet kapnak a létértelmező versek. Az *Itt az ottal* arányos szerkezetű, gondosan kimunkált kötet, mely az elmúlt tíz év költői termését

foglalja magába. A klasszikus formákat – főként a szonettet – továbbra is előnyben részesítő, a régebbi korok nyelvezetét is megszólaltató versek tétje az élet és irodalom viszonya, az írásban való alkotás kérdése, valamint a közeli és távoli, a jelen és múlt, a nő és férfi kettőségét lefedő én és te kapcsolatának megjelenítése.

Erdélyi Híradó Kiadó-FISZ, Kolozsvár-Budapest, 2011.

A hétköznapiok történéseinek kiemelése, illetve versbe emelése, s az ezekre vonatkozó reflexió viszsztatérő poétikai eszköze a kötetnek. Áttételesen a vers anyaga maga az élet, ugyanakkor a költészet mérce az élet számára. „Magát egykor versbe átalította írni” – fogalmazódik meg már a nyitóversben, majd az élet költészetté alakításának egyre több árnyalatával találkozunk. Ez pótolja az emlékezet hiányosságait, élenkebbé teszi a múlt már halványuló történéseit: „felidézni sem / tudom a tested, vonásoktól mentes / arcod, de híred mégis itt viszem / versben” (*A pék s a hentes*), vagy a csak sejthető, lappangó tudást csiszolja átláthatóvá, egészé: „s még költészetté oldná a szóbeszéd” (*A damaszkuszi visszaút balladája*). A személyiség is a költészethez viszonyítva lesz értékes vagy értéktelen: „annyit se érsz meg, mint e költemény” (*Használat után*). Néhol azonban versengésbe kerül a költészet és a mindennapi élet: „a védelmi miniszter volt adásban, / és őt hallgattam, tán e vers helyett” (*Használat után*), „nincs mért olvasd e verset, / teavized eddig kifuthatott tán” (*Zöld tea*). Az előbbiekhöz hasonlóan a két fogalom szembehelyezkedését érzékeltetik a „...Történet híján lévén / dúdoltam némi lírát” sorok is (*Mi minden visszatérhet*), de az ellentét megtevesztő, valójában szoros kapcsolódást takar, hiszen egy történet olvasható ki a versből, ahogy a szembenállás a rivalizálás helyzetében is csak látszólagos volt.

Költészet és élet egymásra hatása kölcsönös, de Farkas Wellmann Éva kötetében az alkotás módjára, lehetőségeire, a költemény megformáltságra is találunk reflexiót: „versebe azt írhatnám csupán, mi már rég / nem én vagyok vagy biztos nem leszek” (*Zöld tea*) – jelzi a versbe emelt életanyag átminősülését, valóságtól való eltávolodását. Korlátai vannak annak

is, hogy mi idézhető fel a költészet révén – ez lenne a *Barlangfestmény* című vers alap gondolata, hiszen a barlangfalon látható sztyepei bölény „történetét” a rajz tudja a legpontosabban visszaadni. A *Valami ég e versen át* a költői világ létrehozását, az én konstruáltságát helyezi előtérbe: „csak szó vagyok, csak szó a vers” – állítja, majd tovább fokozza: „s szó az is, hogy elviselsz, s nem tűnődsz már a merten”, így az érzelmek és a gondolatok is a szóban való kimondás vagy az írásban való rögzítés révén nyerik el lényegi mivoltukat.

A kötetben az élet és irodalom kapcsolatához hasonlóan fontos szerepet tölt be az *itt* és *ott* polemizáló dialógusa. Nemcsak két ellentétes pólusról van szó – főként női-férfi –, hanem két különböző nézőpontot megjelenítéséről is, melyek egymás számára a távolít, a megértésre és megismerésre várót jelentik. A lírai én az *itt* nézőpontjából szól az *ott*-ban lévő *tehez*, Önhöz, aki nemcsak megszólítottként, hanem önállóan is jelentkezik a kötet verseiben. Kettejük közeledése, távolodása sokszor játékos, könnyed formába van öntve, de ez nem homályosítja el a kapcsolatteremtés fontosságát, mely a versek igazi tétjét képezi.

Az *ott* egyrészt a térbeli távolság kifejezője, a kötet verseiben a dolgok szenvtelen, tárgyilagos rögzítésével, a kamera mozgásával azonosítódik. Ebben a vonatkozásában képviseli a hideg, dokumentáló – hagyományosan a férfinek tulajdonított – nézőpontot az *itt* érzékenyebb – nőies – beállítottságához képest: „Hogy rögzített a lencse, / nem néz, ha közben filmez is: / felvesz, elfordul, elcsen.” (*Felvesz, elfordul*). A szembeállítás azonban nem annyira éles, hiszen arra is van példa, hogy az *itt* perspektívájú beszélő a megfigyelés hasonló módját választja, mintegy azonosulva a másikkal: „fölellytelen, s szemponttalan regisztrál érzék-szerved” (*Szobák*). Szintén a közelség-távolság ingadozása érzékelhető a megszólításban, az Ön/ő és a te váltakozásában is.

Az *itt* és az *ott* a jelen és múlt kettősségében is elhelyezhető. Az időben távolabb lévő *ott* megértése, hozzáférhetőbbé tétele vágyként jelenik meg a beszélő számára. Főként a Magyarósi Szőke József emlékének ajánlott ciklusban érzékelhető a múlt jelenlétévé válására irányuló törekvés, de máshol is megtalálható. A *Könnyed csevely R. Polixéniáról* című vers – egyfajta ekphrasziszként is működve – egy 18. századi erdélyi úrhölgy festményét írja le, miközben örültségét, beilleszkedni nem tudását igyekszik megérteni a ma szemzőgéből nézve. Az *Óda a monostori temetőhöz* a felvilágosodás korának nyelvezetét, gondolkodását elegyíti a jelenkori kolozsvári külváros képével, különleges hatást adva így a lírai én várostól való búcsúzásának. Visszatérve az udvarhelyi rektornak dedikált ciklushoz, a kötet polemizáló jellege talán itt érvényesül a leginkább. Interjúalanyként, tanárként, gondolkodóként idéződik meg Magyarósi, akihez a mából egyen-

rangú szellemi partnerként szól a beszélő, valamint a versek nyelvezetével is fel próbálja oldani az időbeli távolságot, így teljesítve a „Ha versebe szállíthatná át a szó ma!” – óhaját. A női szépség a vita tárgya: a rektor a test, a kísértés, a bűn oldaláról közelíti meg a kérdést, míg a beszélő a szépséget lelki, gondolati síkra helyezi: „De szép a nő. Mert szép a teste *nélkül*. (...) Próbálj meg élni nélküle vagy tőle: / miként lesz perc idő vagy ketreced tér, / csak nézheted Nem ő, a lelked póré.” (*Válasz rektoromnak. A női szépség*). A két nézőpont rivalizálása azonban nem jár egyik vagy másik végső felülkerekedésével, az epilógusban úgy tűnik, az *itt* és *ott* egymáshoz közelítése a megértő hallgatásban teljesebbé válik.

*

A három kötet közül talán Noszlopi Botond új kötete, *A szórahozatás mesterfoka* jelenti a legmarkánsabb elmozdulást az induláshoz képest: az elmélyült szemlélődést, filozofikumot előtérbe helyező kötet jóval önállóbb hangú, gondolkodású költőt sejtet, mint a debütőként kiadott *Csendrapszódia*, mely ironikus szereplőjével erőteljesebben kötődött az Előretolt Helyőrség deretorizáló vonulatához.

Noszlopi, akárcsak Farkas Wellmann Éva, bravúrosan bánik a rímekkel és a kötött formákkal. *A szórahozatás mesterfoka*-ban a lírai én önmagára és a világra vonatkozó reflexióit, a férfi és nő kapcsolatának számos változatát tárja elének.

Az (ál-)elégikus hangvételű *Valse triste*-vel indít az első ciklus, *A magány genealógiája*. Értékek nélküli világban szólal meg a lírai én, ahol úgy tűnik, a lét és a nemlét egyre megy, tétnélküli mindkettő: „Minek hát meghalni, minek, minek? De meghalni sincsen miért.” Mégis ez az állapot a kiindulópontja annak az útnak, melyet a beszélő mindenféle önáltató heroizmus nélkül jelöl ki önmagának, s melynek célpontját is tudatja: „Elérni oda, hol e sáros úthoz hozzábújik a tiszta ég.”

Az út tétje a további versekben bontakozik ki: minél pontosabb önértelmezés, az én körüljárása. A ciklusban egyaránt hangot kap a határok tudatosítása és az átlépésükre irányuló vágy, az önmagába záródás és az önmagából való kilépés lehetősége. „Negyedszázada önmagam enyésző vadhusába zárva élek e szigeten” (*A pusztulás szigete*), „E sötét burokbán, akár tavasszal a mag, ülök várva, hogy fölszabadítsanak” (*Szellemidézés*) – olvashatjuk, majd az én bezáródásának problémája a véges és végtelen síkjára is áttevődik: „záró körök időznek az idő fölött, hogy ismétlődjen minden” (*Ismételhetetlen*). A *Határok* című versben a hangsúly már nemcsak a személyesre helyeződik, hanem az általános emberire is; a költemény a határok és az értékek állandóságára kérdez rá, ehhez hasonlóan *A belső hangról* is a jó és a rossz viszonylagosságát tematizálja. A folyamatosan szemlélődő *ént*, amely nemcsak önmagáról, hanem környezetéről is egyszerű-

re szubjektív és mégis pontos képet igyekeznek adni, a fent perspektívája szabadítja fel: a repülőgép-utazás irodalmi utazássá alakul, melyben az angol irodalom ikonjai: a középkori lovagi epika és a shakespeare-i dráma hagyománya egyaránt helyet kap (*Affér a brit szigetet fölött*), majd szintén a repülés teremti meg a fizikai határok elmosódását, a zártság felszámolását és a kifele való nyitás lehetőségét is (*Fentről*).

A *Fémrúd és tükror* ciklusa már címében egyaránt utal erotikára és nárcizmusra, de a nőiség és a férfi-nő kapcsolat ennél jóval változatosabb formáit sorakoztatja fel, azonban itt is az egyes szám első személyű beszélő perspektívája a meghatározó. A mindennapok szürkeségét feledtető szépség tragikumát jeleníti meg *A kámbodzsai neje* című vers, ahol a tompa érzékeket is felébresztő lány a rütség birtoktárgyaként jelenik meg. A *Fémrúd és tükror*, a *Nyílik a húspiac* és a *Szerelem ábécé* akár egy téma variációnak is tekinthetők: játékos, néhol pajzán módon különböző temperamentumú nőket – ideál, lolita, matúra, tinike, játszótárs, szentike – ecsetelnek. Érdekes szerepvers *A kitartott*, melynek Willendorfi Vénusz-szerű matrónája groteszk módon többféle női szerepre játszik rá: egyszerre fenyegető és gondoskodó anya és féltelmes, telhetetlen szerető, aki elől végül csak menekülni lehet. A ciklus második felét kitevő versekből akár egyetlen párkapcsolat története is kirajzolható: a kezdeti lelkesedés, majd a férfit bekebelezni akaró, terhessé váló gondoskodás, a hidegháborúszerűvé váló veszekedések, a félrelépés, az egyéjszakás kaland, a szakítás, végül a marcangoló, de szinte kiutasíthatatlan „szívbezárt” képezik a határköveket, az *Évszakosdi* című vers pedig egyedül önmagában mindezek kicsinyített mását adja. A csonkaság érzése mindenik versen végigvonul, így nem csoda, ha a giccsen túli, valódi szépség, az abszolút nőiség megtestesítője csak a vágyakozás tárgya marad: „De lám, versem se lehet még, / mely hozzám küldhetné azt a nőt.” (*Aspiráció*).

A *Kínéztem a dobozból* című egység az első ciklusban körvonalazódó poétikai célokhoz kapcsolható, a lírai én útkeresése viszont jóval tágabb dimenzióba kerül: a költőszerepek kijelölése mellett a társadalomhoz való viszony is hangot kap. A *szórákoztatás mesterfokának* egyéni költőmetaforája a „sors vén bolondja”, a cirkuszi bohóc, aki nem tudja megnevetetni unott közönségét. Villanásnyi időre csupán, a beszélő a kalandra vágó vátesz, a trubadúr, a múzsa csókját

élvező sikeres költő képével is eljátszik, de egyedül a bukkott bohócot tünteti fel hitelesként.

„Az ösztönös, rutinos élet”, „a fess öltönyös napok”, „a takaréklánggal fűtött ágy” (*A lelkesedés hiábavalósága*) a társadalmi normákba való beleszürkület, a megalkuvást jelölik, egyben a gondolkodás nélküli alkalmazkodás elutasítandó elemei is. A dobozból való kinézés ezek felismerésével jár: „Mert kívül, nagy sor-

ban, záró rendben / új dobozban kell majd újra lennem.” (*A megalkuvás pszichológiája*). Azonban a beszélő nem a lázadás mellett teszi le a voksát, hanem az én és a világ legelfogadhatóbb viszonyaként az első egységben is hangsúlyos szemlélődést erősíti meg: „csak nagyon kevésre futja, / a kapott időből, és jobb tétlen / ücsörögve várni, míg kibújna / zsákjából a szög és kiderülne, / hogy az egésznek, az egésznek tán, / nem volt is és nincs is semmi értelme.” A pesszimizmus felé hajló sorokat pedig egyfajta sztoikus derűvel fordítja át: „Szelíden mosolygok immár rátok. / Egyéb dolgom, mintha nem is lenne.”

Az idézett sorokból és az *Isteni színjáték* Poklának verssorait hasznosító záróversből is látható, hogy az út végére a világra határozottan rálátó, akár magabiztosnak is

mondható én körvonalazódik, aki az epilógusban így szólalhat meg: „Ne érd be azzal, ki e földön használ / csupán örökökkel és én örökök élők.”.

*

A köteteket végigolvasva nem nehéz felismerni e három különböző líra néhány közös vonását. Bár hangvételük alapvetően eltérő – Noszlopi markáns hangú beszélőjéhez képest Farkas Wellmann Éva és Bálint Tamás verseinek lírai éneke visszafogottabb, kevésbé emeli önmagát költői világa fölé –, poétikai törekvéseik sok tekintetben megegyeznek. Az ön- és létértelmezés, a gondolatiság mindhárom kötet esetében hangsúlyos szerepet kap, a versbeszélő mindeniknél az én és a világ és a férfi-nő kettősségének viszonyában határozza meg önmagát, ezen kívül – főként Bálint Tamás esetében, de Noszlopinál is – az én valamiféle utat jár be, a kötetek epikus szállal is rendelkeznek. Formai szempontból olyan hagyományos műfajok kerülnek előtérbe, mint a szonett, az óda, vagy a dal; a nyelvezettel vagy régebbi korokra játszanak rá – így a felvilágosodásra Farkas Wellmann Éva –, vagy költői életműveket idéznek meg, mint ahogy Dante, Villon sorait hozza játékba Bálint Tamás és Noszlopi Botond.

Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2011.

► SZEGŐ JÁNOS

A fiatal magyar költészet ön-kritikája

Közelítésvázlatok a fiatal magyar líra belső kritikájához

Szolláth Dávidnak, barátsággal

(a fiatalság dilemmái)

Mit jelent az irodalomban a *fiatal*? Mit jelent a *fiatal irodalom*? Ezt a fogalmat nagyon sokszor írjuk le különböző kritikákban, elemző szövegekben, de vajon belegondolunk-e abba mit jelent? Egyrészt természetesen időegységet határoz meg: valaki 23 éves, 32 éves, 47 éves; de mintha lenne a fogalomban egy halkan a jelentésfalra tapadó, minőségjelzői akcentus is. Egészen a közelmúltig fiatal alkotónak számított egy 3-4 kötettel rendelkező író, vagy egy negyvenéves filmrendező. Mintha azonban ez a tendencia változna napjainkban. Talán végre beérik a fiatalság fogalma, és abszolút, értékmínősítő meghatározás helyett flexibilis viszonyfogalommá válik.

Az ezredforduló óta az irodalomban, az irodalmi nyilvánosságban, a mind jobban mediatizált irodalmi közegekben az akceleráció folyamatjelensége figyelhető meg. Sokkal hamarabb jelentkeznek kötetekkel a költők, recenziókkal a kritikusok. A blogvilágban a publikálás olyannyira magától értetődő és egyszerű, mint a lájkolás kellően addiktív intézménye. A neten publikálás persze kikezdi, de mindenképpen újragondolásra készteti a *szöveg* megrögzött textológiai fogalmát. „*Próza az, amit kinyomtatnak*” – írta Ottlik a *Prózában*, azaz kinyomtatva. A hálóra feltett szövegek azonban hipertextualitásuk révén, bármelyik pillanatban megváltozhatnak, még hozzá nyom nélkül; a filológiai háttértörténet, a változáskronika csakis abban az esetben rekonstruálható, ha az illető szánt szándékkal, úgysí mondhatnánk *feltett szándékkal*, úgy állítja be az alkalmazásokat, hogy megmaradjon az alakítás organikus szerkezete, ha nem így tesz, akkor síkká válik a processzus, nincsen térbeli kiterjedése az időbeli változásnak.

Néhány évvel ezelőtt ahhoz, hogy egy szöveg megjelenhessen, nyomtatott, tehát valamilyen módon szerkesztett felületet kellett találni a szerzőnek – abban az esetben, ha nem fénymásolatban vagy a faliújságra kifüggesztve akarta terjeszteni írását az illető. (Alighanem Luther Márton se bajlódna manapság a wittenbergi Schlosskirche kapujával sokat,

blogján osztaná meg 95 pontját a nyilvánossággal.) A professzionizálódás folyamata gyorsult fel az elmúlt években: az intézményesülés, a szerzői kiépülés mozzanatai. Ennek külön tétele, irodalomkritikai közhele és iskolapéldája a *Telep* története.

A fiatal költészet nem feltétlenül jelent generációs lehatárolást. Példának okáért a 38 éves, experimentálisabb kedvű Orcsik Roland inkább tűnik fiatal költőnek, mint a konzervatívabb poétikákkal dolgozó, papíron csupán 31 esztendőes Babiczky Tibor. A fiatal költészet tehát esztétikai fogalom is, de közben közösségi azonosságteremtő, és ekképpen azonosságvesztő aktivitással is rendelkezik. Paradigmában: mi fiatalok vagyunk, ti fiatalok vagytok, ők már nem fiatalok.

(ön-kritika hány malomban?)

A fiatal magyar költők hogyan művelik a kritikát? A magyar irodalomtörténetben szép hagyományokkal bír a *belső kritika*. Belső kritikának azokat a recenziókat, bíráló-elemző hajlamú szövegeket nevezem, amelyeket írók-költők publikáltak jelenidőben alkotó pályatársukról.

Bán Zoltán András pár éve írt, nagy visszhangokat is kiváltó kritikátörténeti pamfletárijában fogalmazta meg tézisést az irodalom és a kritika intenzív, közeli kapcsolatáról: „*Régen, az Irodalomba tartozott a Kritika is. Ady, Babits Kosztolányi, Márai, Szerb Antal – na de elég a nevekből, úgyis kívülről fűjöd őket – éppoly jelentős Kritikus volt, mint Író.*” Mindez Bán szerint 1948 után változott meg radikálisan: „*Mert a Kritikát mindenki lenézte és lenézi egy diktatórikus korban, legjobb esetben is csupán olyannak tartották, mint a Bélmosást. (Utóbbi hasonlat sajnos nem tőlem, hanem Máraitól származik.)*” A megvetés hübrisze mellett a fontos mozzanat egyrészt a monolit diktatúra szapora kiépülése, másrészt – és erre Bán Zoltán András nem tér ki – a szabadpiaci viszonyok teljes felfüggesztése lehet, különben már korábbi történelmi periódusokban is végbement volna a negatív változás.

Az államszocializmus korszakában tehát a szépirodalom és a kritika el lett távolítva egymástól. Az *Újhold Nyugaton* esztétikai-nevelkedett kritikai kultúrája emiatt is alakult át fokozatosan esszé-kultúrává. A kritikus szemlélet helyét az alkotói műhelyben céhes, szakszerű empátiával szétlázó, formai apróságokra mindig ügyelő kollegiális figyelem, a gondos és pontos *műgond* vette át. A rendszerváltás után elkezdődött egyfajta visszarendeződés, az újrалétesülő hírlap-kultúrában megint megjelentek a szépírói kritikák, azok a polemikusabb szövegek, amelyek adott esetben nem vállon veregetnek, hanem dorgálnak, felráznak. A jelenleg szocializálódó fiatal irodalom számára ez már evidencia. A belső kritika pedig már nem szükségszerűen affirmatív, jóindulatú műhelykritika, vagy annak a negatív ellentéte a bestiális-rituális apa-, anya- vagy testvérgyilkosság – lehet egészen más akcentusa is. Bár a *térhatásiszony* veszélye az adott.

Ugyanakkor a strukturális helyzet miatt a belső kritika nagyobb valószínűséggel és intenzívebben, mondjuk így, hamarabb jut el ama mindenki számára ismerős hermeneutikai vidékre, ahol a recensens a kritikai tükörben saját kérdéseinek, problémáinak a mélyére pillant. Az *ön-kritika* elkoptatott, igencsak kevésbé potens szójátéka pedig értelmi kegyelmet nyerhet ezen a ponton. A belső kritika észrevételei és hangsúlyai akkor is rímelenek a recensens saját poétikai-poetológiai ügyeire, hogyha az illető ennek nincs is éppen tudatában – erre a tudatmódosításra ott van rögvész az olvasó –, esetleg el is akarja kerülni az összeolvasás, a kontextus-összesodrás, a kritikai nárcizmus tárulkózó csapdáit; és akkor is rímelenek, hogyha rímet amúgy szöködéven sem használ a szerző. Egy malom vagy két malom – ez itt a kérdés. Miért ne lehetne külön malomban írni és egy másik malomban olvasni? Az egyikben őrlülni, a másikban őrlülni? Éppenséggel lehet, hogy milyen hatásfokkal, arra szolgáljon néhány példa, de akkor is tudni kell, hogy a két malom egy névhez tartozik. De nem is ez a legfontosabb.

A pusztá névnek és az egyéb rögzítményeknek, elterelő arcműveleteknek, az intellektuális szóbeszédnek amúgy is kiemelt fontosságot tulajdonít a magyar irodalmi nyilvánosság („Kicsoda Spiegelmann Laura?”, „Már megint őt jelölték?”, „Tényleg lefeküdtek?”, „Még csak nem is feküdtek le?”, „Egymással?”, „Magával?”), és permanensen Szigligeten tartózkodik a tekintélyes többség. Tehát a belső kritikánál nem az a legfontosabb hogy ugyanaz a név jegyzi a hatodik oldalon a verset, a harmincegyedikén pedig a kritikát, lényegesebb az, hogy a versírás és a versolvasás egymásból induló és egymásba térő folyamatait, még ha módszertani józansággal időnként tagoljuk és elválasztjuk, attól ez a dialektika (olvas-ír, ír-olvas) nem-hogy fennáll, hanem sebesen halad.

(*tipológiák tőszomszédokra*)

A kritika és a kritikus nem önmagában áll, mindig egy nagyobb kontextus, összefüggésrendszer szerves

része. Ezért beszélhetünk kritikai közegekről. Ezek a közegek folyóiratokhoz és irodalmi központokhoz is kapcsolódhatnak, a lényeg hogy az alkotás és a kritika, az esztétikai teremtés és az esztétikai reflexió egymás tőszomszédságában legyen. Ez a fiatal líra belső kritikája szempontjából azért is fontos, mert a tőszomszédság kontextusában egy alkotó többféleképpen is jelen lehet.

A kritikai közeg lehet *centrális*, erre kortárs példa a miskolci Műút folyóirat sikertörténete. Ebben a modellben egymást közvetlenül erősíti, egy helyre összpontosul a folyóirat karakteres szépirodalmi rovata, meghatározó, egyre nagyobb presztízssű bírálat-blokkja ugyanúgy, mint a képzőművészeti diskurzus, amely példának okáért a kellően szubkulturális, szépirodalmi vonatkozásban zárványjellegű képregény műfaját és műfajait integrálta és dinamizálta. Erre a termékeny talajra épülhet aztán a folyóirat tehetséggondozó, utánpótlás nevelő bázisa a Szöveggyár-konceptiójával. A Műút gyors felívelése egyben annak is példázata, hogyan lehet szisztematikus építkezéssel néhány év leforgása alatt sikeresen létrehozni egy komplex műhelyt. És sajnálhatjuk, hogy az Árgus izgalmas induláskísérlete a vizuális fordulat bejelentése után megtorpant.

Egy másik fajtája a kritikai közegnek a *territoriális*. Itt a közeg nem egyetlen helyre, egyetlen fix pontra összpontosul, hanem egy régió, egy zónán belül van együttműködés, esztétikai cserebomlás. Ezzel találkozhatunk, részint tradicionálisan, részint jelenvalóan a Vajdaságban. Több központ, több lap, több műhely. Ennek a kulturális közegnek szép metaforája a Sínbusz. A territoriális vagy nem ismer, vagy teljesen másfajta határokat ismer amúgy is.

Ha már tipológia, akkor legyen egy harmadik alternáns is: ez pedig a *lépcsőzetes* közeg, ahol a lapok és a műhelyek egymásra épülnek, a feladatok és a funkciók pedig elosztódnak. Például Debrecenben a tehetség-felfedezés, pályakezdés, az egyetemi Bildung, és a további ténykedések különböző lapokhoz kötődnek. A portfólióban benne van a *Kulter.hu* élénk kulturális portálja, az agilis *Szűkhölön* egyetemi folyóirat beérése, a szép emlékü *Debreceni disputa* néhány éves históriája, az *Alföld Stúdió* kritikusi iskolája, és az *Alföld* folyóirat teljesítménye.

(*élő példák*)

A rendszerezés gyakran leegyszerűsítésekhez vezet. Mivel ezt rendszerezés céljából írom most le, valószínűleg metamondatként maga is a leegyszerűsített érzékelteti. A kritikai gondolkodásnak szüksége van modellekre, kánontípusokra, történeti narratívákra, absztrakt sémákra, ellentétszerkezetekre. Hol újabbakat fabrikál, máskor pedig évszázados toposzokat süt ki újra, akár változtatások nélkül. Éles váltások *versus* finom hangolások. Igen ám, de a történeti

narratíváknak plasztikusnak kell lenniük. Érzékletesen kontrasztosnak.

Talán az a legszerencsésebb konstrukció, ha úgy jár el az irodalomtörténeti műveleti területre tévedt kritikus, hogy egyszerre próbál karakteresen, monumentálisan megkülönböztetni egy jelenséget (műalkotást, beszédmódot, problémafelvetést, satöbbit) egy másik fenoméntól, de közben éppen az átmenet momentumos stációt, a színeváltozás tarkafolyamatát is érzékelteti. Ezt a kettősséget Friedensreich Hundertwasser bécsi házain lehet szellemesen felfedezni. Ezek a lakóházak belsőszerkezetükben, statikai realitásukban ugyanúgy néznek ki, mint egy átlagos ház. Azonban Hundertwasser a külső homlokzaton felborította az emeletek megszokott szinteződését. Horizontálisan és vertikálisan is az a benyomása a házra pillantó járókelőnek, hogy a második emelet fele átlóg a harmadikba, az egyik szoba fele pedig már a szomszédnál van, hogy hullámszik a padlózat, és lyukacsosak a főfalak.

Az elmúlt években lezajlott lírafordulatot, a mai értelemben releváns fiatal líra térfoglalását, a kritika hajlamos volt közvetlen közlőről összeolvasni a megelőző hullám ténykedésével. Avagy: megterem-e a *Sárkányfű* a *Telep* betonosabb vidékein? Nem igazán. Egy lehetséges kritikai protokoll lehet a két nemzedék/trend szisztematikus összevetése, azzal a fenntartással, hogy még egy-egy szerző egy-egy művét is baljós vagy veszélyes homogenizálni, tömörszerűsíteni, nemhogy magát az alkotót hozzácsapni egy adott generációhoz vagy irányzathoz. Bedecs László 2009-es *Keresztény és közép* című Lanczkor Gábor-tanulmányában így járt el, amikor a *Sárkányfű* esztétikájával (játékosság, ironia, komolytalanság) veti össze a Lanczkor-verseket.

Ez esetben a kontextus mindig lejt valamilyen irányban.

Míg a közelmúltban az új lírát a kilencvenes évek és az ezredforduló szemüvegén át olvasták, addig most megfordulhat ez az irány: itt az ideje, hogy a mostani fiatal magyar irodalom kezdje el olvasni (azaz újraolvasni, értelmezni, tájolni) az egy vagy két brossurával korábbi fiatal irodalmat.

Nemes Z. Márió 2009-ben így járt el, amikor Peer Krisztián erős első kötetét, a *Belső Robinson*-t olvasta újra a József Attila Kör Tanulmányi Napjain. A *Megtört közvetlenség* az összpontosított gondolkodás eklátáns példája. Nemes Z. a személyesség alakzatait vizsgálta ebben a szövegben. Történeti áttekintéssel kezd. Peer a „költői eredet ideológiai megtisztítása” után lépett a pályára. Tehát a játéktér megtisztításával kezd, és utána ezt folytatja. Tanulmányában igen pontosan világítja be a Peer-líra zsákutcait. Zsákutca, de zsákmányolás is. Nemes Z., miközben relevánsan megértheti, közben meg is eszi Peer Krisztián költészetét. A számára fontos elemeket, a költészetét foglalkoztató tropológiai kérdéseket bekebelezi, a költői eredet filozófiai-esztétikai megtisztítása zajlik tehát.

Ugyanitt adott elő Krusovszky Dénes is, aki Györfly Ákos líráját vizsgálta. A *szakadás bensőséges-sége* című tanulmányában az én közvetíthetőségének kérdésére helyezte a hangsúlyt. Míg Nemes Z. a közvetlenség, addig Krusovszky a közvetíthetőség nyomába eredt. Krusovszky először zárójelbe teszi a Györfly-értelmezés megszokott gondolatait. A tájlíra helyett az én feltérképezése lesz a fontos. A bezártság mellett a kijárat. Hogy aztán újra elveszhessünk. És megtalálhassuk ennek az esztétikai tapasztalatát.

(Elhangzott a szegedi Térhatás-konferencián.)

Otthon, idő, Isten

Acsai Roland, Györffy Ákos és Varga Zoltán Tamás estjéről

Acsai, Györffy, Varga együtt még sohasem jártak Békéscsabán. Roland eddig Békésen, Ákos Szegeden ismerkedett a Viharsarok környéki tájjal, Varga Zoltán pedig a gyulai irodalmi humorfesztivál idején látogatott el a tótok magyar fővárosába (is). Születési helyük sem a Bárka szűk hazájához köthető. Roland Ceglédén, Ákos Vácott, Zoltán Debrecenben látta meg a napvilágot. Mindegyikük kikerült az otthon védelméből. Jelenleg mindhárman kötődnek Budapesthez. Tagadhatatlan, hogy a főváros még mindig felszívja az értelmiséget. Ennek ellenére a vidéki szerzők lelke minduntalan visszatér vidékre, vagy pedig megmaradnak vidékinek (ahogy Oravecz Imre, akit mindhármanuk szeretete övez). Összeköti őket egyfajta szubjektív panteizmus, amely még a gyermekkorban eresztett mély gyökeret az anyaföld táptalajába, jelezve, hogy a vidék-főváros szociokonfliktus sosem oldódik fel megnyugtatóan. A táj, a tér, a hely kezelése azonban nem egységes képet mutat e hármasnál. Felmerül a kérdés, mi a legfontosabb a környezet tudatformáló szerepében. A kérdéseket felváltva Darvasi Ferenc és Kiss László szerkesztők teszik fel.

Elsőként **Acsai Roland** természetszemléletét járjuk körbe. Ő úgy véli, hogy az egységes természetentitás mellett nem feledkezhetünk meg azokról a szubjektív lényekről, akik ebben az összességben léteznek, életük természetsszerűleg meghatározza szociális fejlődésüket. Költészetének meghatározó helyszíne Abony, tágabban a Kunság és a Jászság. A benne élő emberek egy letűnő parasztkultúra értékeinek hordozói. Ezáltal a tájszemlélet nem jelen idejű, hanem nosztalgikussá válik. Ehhez időközben hozzájárult egy másik ország másfajta tája, amelyben mégis találhatunk „rokonságot”. Ez Finnország, később Norvégia. Acsai Roland 5 hónapot töltött (ösztöndíjjal) az előbbi, majd 2 hónapot (baráti „otthoncserével”) a másik területen. Mindkét térben visszaköszönt a határtalan pusztaság élménye, ugyanakkor a tiszta formák a természetben elvezettek a tiszta költészethez, indu-

káltak egyfajta minimalista formanyelv megteremtését. Különös összhangban a japán buddhizmussal és a magyar táj magyar ecsettel való megfestésével. Az utazás egy érzékeny lírikus életében elkerülhetetlen paradigmaváltás, tudatformáló többlet. Ugyanakkor a fjord-rénszarvas koncepcióból kiszűrődik egy holtág-dámvad tipikusan magyar, vizuális fikció is. Az itt az ott-tal keveredik, hazaivá, rokonná válik a táj. A finn nyugalom magyar tartalommal él bennünk tovább. A kezdetben ismeretlen ország tabula rasaként működik, majd a hófehér lap megtelik színekkel. Gyakran valóban „hóverseket” olvassunk, amelyek a finn hóba íródtak, amíg a fehér lap el nem lopta egyéniségüket. A versek mégis meg tudják

Acsai Roland

őrizni egzotikumukat. Kemijärvi olyan volt Acsai számára, mint egy óriási dolgozószoba, Lappföld pedig terra incognita a világ, illetve a magyar költészet előtt. Immár a magyar tájírának is felfedezett terület.

Györffy Ákos hasonlóan „belenőtt a tájba”, a hazai környezetbe, a Börzsöny erdő, mező, domb, fa, hegy, víz kontextusába. Fontos számára a szülőföld, az a vidék, amelyről spirituális lelkesültséggel, egyfajta hévvel beszél verseiben és megnyilatkozásaiban. Arra kíváncsi, hogyan oldódik fel a térben a szubjektum. Az oldódás líra és prózaforma közötti hibrid alkotá-

sokat eredményez, amelyekben a tagolást a hagyományos versfelfogás ellenében a konvencionális észjárás és a szív ritmusa működteti. Versei nem szabadversek, hanem rapszodikus struktúrában lüktető megnyilatkozások. Bennük dobog a küldetéstudat. Ahogy Győrffy Ákos Carl Gustav Jung önéletrajzi kötetét felidézti, kiderül, hogy magát archaikus embernek tartja, egy történelmi embernek, aki időtlen

idők óta része az univerzumnak, és jelen életében is az a feladata, hogy megragadja ezt a végtelenséget. Erre utalnak felolvasott művei: *Isteni, Négy mondat a hegyről és a tóról, Ugyanannyira*. Ezt hivatott jelezni a *Havazás Amiens-ben borítóján látható 15. századi francia hóraskönyv februári képe: az idő*. Győrffy költészetének értéke talán abban is rejlik, hogy ellentmondást nem ismerően igyekszik visszafoglalni a szavak eredeti jelentését. Valószínűleg ilyen magasságokba visz minket a készülő esszékötet is (amely a 2007-től, a Magyar Hírlap mellékletében megjelent írások gyűjteménye lesz). Remélhetőleg nem az utolsó, hiszen a költő bevallása szerint a zene kezd felerősödni az önkifejezési formák közül. A Bajdázó együttes ritmusszekciójában elektronikus folkot játszik.

Varga Zoltán Tamás igazi otthona Kelet-Magyarország. Noha a kálvinista Rómának is nevezett Cívisváros határozta meg gyermeki öntudatát, valódi hazája a Felső-Tisza-vidék, a Túr folyó környéke. Emellett fontos számára Veszprém, s a Bakony erdeje is szellemi tőkéjének járulékos eleme. Varga Zoltán szintén az embert nézi a tájban, elsődlegesen a természet pillanatainak kameraman általi megörökítése a cél - hasonlóan a *Stalker* miliőjéhez, vagy egy Hrabal-kocsmá ventilátorának lelassult mozgásához: a világ részleteiben minden megfeszített idegszálunk munkájával dacolva mosódik el a szemünk előtt. Erre

Győrffy Ákos

eszköz lehet akár egy kert (maga a Paradicsom, az Éden, vagy egy kölcsei kert), amely tele van élettel. A helynevek behatárolják a (mozgás)teret: Kölcse, a nagyszülők kertje. A szerző finom célzásokkal éri el, hogy ne érezzük túlzottan leterheltnek a kert metaforát (ha csak Arany, Csokonai, Vörösmarty, Ady kertjeit vesszük alapul). A kertben a mozgásokat csak 1-1 képkockában látjuk, egyben, illetve szimultán sohasem. Kérdés tehát, hogy befogható-e a világ egy szempillantással. Korrespondencia-tudatunk ezt diktálná, de a mindenhol egyszerre jelen levés képességének hiánya megakadályoz minket ebben. Nem játszhatjuk az Istent! Mégis az istenes versek irányába mozdul el a költészet akkor, amikor a legkisebb jelenségben is a kozmikus harmóniát keresi. Varga Zoltán mindent megélt, amiből vers született, konkrétak az emlékei, nem akart

misztifikálni. A köteté óta elkészült verseiben tudatosan igyekszik eltávolítani magától a szubjektivitást. A mozgás beindul: a Debrecen–Kölcse–Budapest–Veszprém négy-szögben. Mindenhol otthon van, és sehol sincs otthon. Feloszlik a valóság egy fiktív keretben. Kölcse történetei dialógusba kezdenek, összeáll egy apa-, fiú-, helytörténet, felépül egy intertextuális háló Jókaitól Medve Zoltánig. Majd lebomlik, az eredeti koncepció feloldódik, hogy teret adjon egy másik elgondolásnak.

Varga Zoltán Tamás

Három szerző, három kulcsszó: otthon, idő, Isten. Hol a kapocs? Bennük. Együtt!

Kapuk és utcaajtók Békéscsabán

Békéscsaba népi építészetéről több tanulmány is született, melyek azonban elsősorban az építőanyagokra, építészeti technikákra, a lakóházak és a hozzájuk tartozó gazdasági épületek funkciójára fókuszáltak, kevés helyen említve a lakóházakkal gazdasági, társadalmi és esztétikai szempontból szorosan összetartozó nagy- és kiskapukat.¹

A téma feldolgozásának ötletét Bontovics Ilona békéscsabai tanárnő 2010–2011-ben készült fényképei adták, aki a város utcáin járva felfigyelt a nagyon változatos, műves munkával készült kapukra, s a fotózáskor elsősorban az esztétikai szempont, a látvány befolyásolta. Lefényképezett Békéscsaba városában minden olyan kaput és ajtót, amelyet szépnek, érdekesnek tartott, függetlenül attól, hogy régen vagy mostanában készült, így egy igen változatos fotósorozat született. Mivel a téma mélyen megragadta, valóságos szenvedélyévé vált a békéscsabai különleges és szép kapuk fényképezése. Napról napra gyarapodnak a sorozat darabjai olyan fotókkal, amelyek hűen dokumentálják a mai városkép jellegzetes építészeti elemeit.

Bontovics Ilona a következőképpen fogalmazta meg a békéscsabai kapuk fotózásával kapcsolatos gondolatait, érzéseit:

„Minden fában lélek lakik” – írja a költő, Ratkó József. Szeretem a fákat. Mint élő fát az erdőben, az útmentén, a folyó szélén, a magányosan vagy csoportokban állókat. Szeretem a belőlük készült tárgyakat, mindazt, ami az emberhez közel áll. Szeretetem tárgya fokozatosan leszűkült bizonyos elemekre, főként arra, ami legközelebb áll mindennapi életünkhöz, a családi házak fa kapui-ra, ajtóira. Az ajtók nagyon sok eseményt hordoznak magukban. Belépünk rajtuk keresztül a családukhöz, szeretteinkhez, és otthon vagyunk. Ám a kapuk csukódnak is. Becsukhatjuk magunk után a visszatérés biztonságával, nyugalomával, és becsukhatjuk magunk után talán örökre távozóan.

A kapu él. A kapu mesél. Kik élnek mögötte, és hogyan? Ha ismeretlen kopogtat, vajon hogyan fogadják?

1 Békés megyei kapukkal kapcsolatosan lásd Szarka Sándorné füzesgyarmati kapukról szóló írását az MMM Néprajzi Adattárában, 2003–2000.

Szűkre nyitottal, bizalmatlanul, vagy szélesre tárva, mosolygó arccal: „Kit tetszik keresni?”

Ezekkel az érzésekkel sétálgattam Békéscsaba utcáin. A szemem mindig megakadt az ajtókon, kapukon és fényképezőgéppemmel megörökítettem azokat. A kiskapukat, fölül szép, színes üvegberakással, majd a kétszárnyúakat, az előzőeken látott díszítéseket gazdagabban felénk tárva. És ott voltak a számomra legsodálatosabbak, a háromrészes kapuk. Egyik erősebb keretével kevélyen megálljt parancsol, a másik bizalmatlanul vonja össze szemöldökét, míg van, amelyik lágyabb formáival odaadón hívogat. Sötétek és világosak. Csillagosak, virágosak, négyzeteket, háromszögeket ábrázolók. Mind egyéni, mint a mögötte lakó ember, aki megválasztotta annak méretét, formáját, színét, a kilincse művességét vagy éppen egyszerűségét.

Így szerettem bele egyre jobban és jobban Békéscsaba fa kapui-ba.

A szép akkor is szép, ha egymagunkban gyönyörködünk benne, de még szebb, ha ez az érzés megsokszorozódik. Felvételeim megjelentetése ennek adott lehetőséget.”

A kapufotók három síkon is lehetőséget adnak a téma kifejtésére:

– A kapukat ábrázoló fényképek, mint a vizuális kultúra alkotásai, mint információhordozók és az adatrögzítés eszközei.

– A kapuk, mint művészeti alkotások, esztétikai szerepük.

– A kapuk funkciója, jelentése, néprajzi-társadalmi néprajzi sajátosságai.

Írásomban ez utóbbi témakört próbálok meg körüljárni Bontovics Ilona fényképei alapján.

Adottak tehát fényképek azokról a napjainkban meglévő kis- és nagykapukról, melyek láthatóan nem egy adott időszakban készültek, és tipikus példái annak a népi kultúrában bekövetkezett változási folyamatnak, melynek során bizonyos elemek továbbélnek, vagy átalakulva visszatérnek, s újabbak keletkeznek. Ezt a folyamatot számtalan tényező befolyásolja az alapanyagoktól a mesteremberek tudásán át az aktuális divatirányzatokig.

A lakóházakhoz és a gazdasági épületekhez hasonlóan a kerítések, kis- és nagykapuk kialakulását, fejlődési folyamatát is befolyásolta a településnek a gazdálkodás módjából következő szerkezete.

A leírások szerint az első csabai házak vesszőből font, kívül-belül sárral tapasztott házak voltak. Szinte a megtelepedés után, igen korán megindult a térségben a tanyásodás, azaz a gazdasági központ és a lakóterület különválása. Vízjárta, mocsaras halmaztelepüléssé alakult Békéscsaba. A portákat az uradalom osztotta, s hogy ne kelljen a földesúri terheket vállalni, a fiúk a családi portán építkeztek, így egy portára négy ház is épülhetett. Csak később jelentek meg a kerítések, amikor adásvétel útján egy-egy lakóház idegen kézre került, tehát szükségessé vált ezek védelme, elkerítése.² Bellon Tibor néprajzkutató egy 1813. évi levéltári iratra hivatkozva már említést tesz egy darab sövénykerítésről az utca felől.³

A „rendezetlen” halmaztelepülésre utal Tábori György néprajzos írása is, aki a XVIII. század végi Csabáról a következőket írja: „A legtöbb lakóház kerítetlenül áll az utca vonalától kijjebb vagy beljebb attól függően, hogy a pocsolják között hol találtak egy-egy szárazabb helyet az építkezésre.”⁴

Békéscsaba monográfiájában is találhatunk adatokat a kerítésekről, kapukról. „...régente nem is volt kerítés: szabadon tekinthetett az utca népe az udvarba; majd sövényes s az 50-es (1850-es) évektől kezdve a deszkakerítés jött divatba, de készítették téglából is kerítésfalakat, tetejére kukoricaszárat helyeztek s arra földet dobtak.”

„A nagy és kis kapui többnyire ács készíttette, ritkán a gazda, különösebb díszítés azonban nem található ezeken.”⁵

Haan Lajos, Békéscsaba története tudományos feltárásának kiemelkedő jelentőségű alakja, egyebek mellett, a csabai tótok lakóhelyét is leírja. Az 1860-as években írt és 1991-ben publikált várostörténeti munkájában gyermekkorára utalva elől nádból készült tornáccal, vagy sipkával ellátott, ún. pletykaházakat említ a szegényebb osztályok jellegzetes háztípusaként. A pletykaház az elnevezését onnan kapta, hogy a ház elejét és bejáratát védő utcafronti tornác alkalmas helyszín volt a beszélgetésekre, a fiatalok találkozására, kisebb gazdasági munkák, pl. fonás, varrás végzésére.⁶

A XIX. század elején, mérnöki munka nyomán a település szerkezete átalakul. Békéscsaba 1840-től mezővárosi rangot kap. A városrendezési problémák megoldására a város 1846-ban építészmérnököt alkalmaz, 1861-ben létrejön az Építészeti Bizottmány, mely megalkotja a város első építészeti rendszabá-

lyát, melynek célja a vizek lecsapolása, a parkosítás, rendezett utcák és városias kép kialakítása. A szőlők helyén a XIX. század közepétől felépül az új városrész, mely a szlovák gödör szóból a Jamina nevet kapja. A város 1860–92 között nyeri el településszerkezeti és építészeti arculatát. Ekkor épülnek a tipikus, deszkaoromfalas, léckerítéssel szegett, előtornácos, podsztyenás oromfalas házak későromantikus, korareklektikus stílusjegyekkel.⁷ Később már pletykaházak lakóházak nem volt szabad építeni, helyét felváltotta a száraz bejárással, zsaluval ellátott lakóház. Mindkét esetben jellemző, hogy a kiskapu a tornác alatt, annak belépő helyeként, fedett részen helyezkedik el, a nagykapu pedig függőlegesen illesztett deszkából készült, a szintén deszkából készült kerítésbe bekelődve.⁸

Az építkezésekhez szükséges épületfát a XIX. század végéig Arad és Bihar megyéből tutajon úszatták le Békésig, majd szekereken szállították Békéscsabára.⁹ A csabai vásárok egyik legjelentősebb árucikke az úsztatott fa volt, amit a Körös-csatorna mellett, a Gyulai út mindkét oldalán kialakított, a XIX–XX. század fordulójáig működő vásártéren árusítottak.¹⁰ Az Alföldön az 1860-as évektől kezdődően elterjedtek a gőzfűrészek.¹¹ Nyilvánvalóan a XX. században már működtek a városban fakereskedések, fűrésztelepek, ahonnan az ácsok és asztalosok be tudták szerezni az épületfát.

Dankó Imre, a békéscsabai kismesterségek, árucseré és piacozás-vásárolás témakörben írt tanulmányából tudjuk, hogy a XIX. század elején a csabai iparosok zöme szlovák volt. Az 1872-ben megalkotott ipartörvény (1872. VIII. tc.) nyomán 1875-ben megalakult a Békéscsabai Építkezési Szakfoglalkozású Iparosok Társulata, amely a korábbi molnár, asztalos és kádár céh tagjait tömörítette, és az 1876. évi iparos összeírás szerint ötvenegy tagból állt.¹² Kovács János 1947. évi címtár anyagára utalva Dankó Imre felsorolja a békéscsabai kézműves-, kisiparos- és iparos mesterek névsorát, amelyben hatvanöt fő asztalos és huszonhárom fő ács neve szerepel. A vezetéknevek alapján a mesterek főként szlovákok, de vannak közöttük németek, magyarok és románok is.¹³

A kapu összetett épületrész. Be kellett építeni a térbe, környezetbe, arányainak illeszkedni kellett az épület méreteihez. Akár merőlegesen, akár párhuzamosan helyezkedett el a lakóház az utcafrontra, a kapu anyagában, formai megjelenésében és szerkezetében illeszkedett a kerítéshez, egységet alkotott a lakóházzal, annak utcafronti folytatásaként. Az épí-

2 Bellon, 1993. 115–119.

3 Bellon, 1993. 117.

4 Tábori, 1970. 93.

5 Rell, 1930. 143.

6 Haan, 1991. 37.

7 Tábori, 1970. 94–96.

8 Haan, 1991. 37.

9 Tábori, 1970. 94–96.

10 Dankó, 1993. 410–411.

11 Barabás – Gilyén, 1987. 149.

12 Dankó, 1993. 383–385, 405.

13 A teljes névsort lásd: Dankó, 1993. 435.

téskor a házak stílusához készítették a kerítést és azon belül a kaput. Az évek során bekövetkező felújítások azonban néha megbonthatták ezt az egységet.

Nincs szándékomban a békéscsabai kis- és nagykapuk fejlődéstörténetét bemutatni, csupán a napjainkban is megélvő, Bontovics Ilona fotóin szereplő, feltehetőleg a XIX. század végétől napjainkig készült kapukat vizsgáljuk.

A kapu és a kis-kapu (utcaajtó) biztosította a közlekedést az emberek, állatok, szekerek, kocsik számára a lakóház udvarára. Típusa és a házban élő tulajdonosok gazdálkodásának módja között szoros összefüggés van. A kapuk, utcaajtók anyaga, szerkezete, díszítésmódja utal a család vagyoni helyzetére, de természetesen a régió és a helyi kultúra hagyományos elemei, valamint a mesteremberek felkészültsége is nagymértékben hatással volt ezekre. A kapuk és ajtók jellegét elsősorban a rendelkezésre álló építőanyag, a tulajdonos társadalmi helyzete, valamint a településen tevékenykedő mesteremberek tudása befolyásolta.

A *kiskapu*, az utcaajtó az emberek gyalogos ki- és belépésére szolgál, innen származik a több vidéken ismert gyalogkapu elnevezése is. A fényképeken szereplő csabai lakóházak bejáratí ajtóit a nyitott, félig nyitott vagy zárt tornácra nyílnak, tehát fedett részen, az időjárás viszontagságaitól védett helyen voltak, ezért hangsúlyosabbá válhatott a díszítő funkció. A tornácra nyíló kiskapu tehát nem a kerítés, hanem szinte a ház része, szerkezetileg, formailag és esztétikailag beleépül a lakóházba. A kutatások azt valószínűsítik, hogy az ilyen háztípus kialakításának oka a keskeny telek volt.¹⁴

Mivel nem a védelem volt az elsődleges szerepük, megengedhető volt olyan anyagok felhasználása, amelyek kevésbé védtek a hideg ellen. Néhol az ajtók te-

tején a tornác nem fallal, hanem deszkával, gyakran pedig sokszínű üvegberakásokkal zárul, ami kiemeli az ajtóknak főként a faanyag, a deszkák összeillesztéséből kialakított díszítettségét.

Az utcaajtók készítése gondos tervezést kívánt a mestertől. A berakott, zsalus kiskaput általában az asztalosmester készítette. Skiccet készített a berakott

ajtó deszkáinak elrendezésére, ami az anyag adta lehetőségek miatt vízszintes, ferde vagy sugaras elrendezésű lehetett. Így alakultak ki a sávós, négyszögletes, háromszög, X alakú és napsugaras motívumok. A napsugaras motívum gyakorta megtalálható volt az alföldi nyeregtetős házak deszkaoromzatán is. Míg a szögletes, vonalas és átlós formák kialakítása a deszkák természetes formájából adódik, addig a napsugaras motívumok már tudatosan díszítő szándékkal készültek, s bizonyos kutatók szerint jelképként is értelmezhetők. Az újabb ajtókon már vésett, fűrészelt vagy applikált ívelt vona-

lak, hullámvonalak, körök illetőleg stilizált növényi motívumok is megjelennek. Az ajtó feletti színes üveges záródás általában négyszög alakú fa szerkezetét is úgy állították össze, hogy mind szerkezetileg, mind formailag, de látvány szempontjából is egységet alkosson az ajtóval.

Az utcaajtók színezése egy színnel történt, mely eredetileg nyilvánvalóan illeszkedett a lakóház vakolatának színéhez. Kedvelt volt a sárga, a barna, a szürke és a zöld szín alkalmazása. Kevés ajtón maradt meg az eredeti kilincs.

A *nagykapuk* kezdetben egyszárnyúak voltak, csak később jelentek meg a kétszárnyú, illetőleg a háromszatú kapuk, utóbbiakat gyalogos közlekedésre is igénybe vették. A polgárosulás következtében a XIX. század közepétől megfigyelhető az utcával párhuzamosan elhelyezkedő lakóházak esetében a kapuk méreteinek növekedése. A városiasodás egyre zártabb

¹⁴ Szarka, 2000. 55.

udvarokat, egyre magasabb kerítéseket és egyre magasabb kapukat eredményezett.

Ezeknek a kapuknak a kialakulása a paraszti polgárosulás időszakára tehető, amikor a társadalom felső rétegéhez tartozók, a tehetősebbek, így pl. a mezővárosok paraszt-polgári lakói, a kismemesi falvak módosabb lakói, illetőleg a kézművesek engedhették meg maguknak, hogy az időjárástól védett, sokkal drágább bejáratot építsenek. A kistelkű városi házakra jellemző kapufélfához illeszkedő, a teret teljesen bezáró kapu, látványában városias hatású. A ház és a kapu szinte összeolvad, egységes formai hatást kelt.

A zárt szerkezetű udvarok, a száraz kapuk (száraz bejáratú, fedett kapuk) igen jellemző építészeti elemei az erdélyi szász városoknak, de megtalálhatóak a Délkelet-Alföld több településén, jellemzően tehetősebb sváb családok által lakott városokban, mint például a Békés megyei Eleken, vagy a romániai Pécskán és Nagyperegen.¹⁵

A csabai kapukon nincsenek faragással díszített betétek életképek ábrázolásával, mint pl. a pécskai és nagyperegi nagykapukon, itt jellemzően a deszkák vízszintes, függőleges vagy ferde beillesztése, a fűrészelt és esztergályozott elemek, valamint a kazettaszerrű kiképzések alakították ki a kapu díszítettségét.

A csabai kapuk díszítőelemei főként geometrikus motívumok és stilizált formák, melyek szimmetrikusan helyezkednek el. Több helyen megjelenik egy tízágú csillag motívum is. Néhány kapu szépségét kiemeli a fölötté elhelyezkedő négyszög alakú vagy ívesen kiképzett üvegezett záródás.

Kismértékben díszítik a kapukat kovácsoltvas elemek. A kapukon nagy többségben újabb, bolti kapuzárak, kilincsek láthatóak. Nagyon kevés nagykapun maradtak meg a régi kovácsoltvas kilincsek.

Feltehetően eredetileg igyekeztek az épület színével harmonizáló színnel festeni a kapukat. Az újabb átfestések, épület felújítások következtében előfordul, hogy a kapu és az épület színvilága nem harmonikus. A régebbi kapuk esetében a fotókon jól láthatóak a többszöri átfestés nyomai. A kapuk festése jellemzően egyszínű, sárga, barna, zöld és kék. Néhány csabai kapu világoskék színe a szlovák festett bútorokon megjelenő jellegzetes kék színt idézi. A világoskék szín idegenül hat, nem jellemző színe a kapuknak általában.

A nagykapu mindig befelé, az udvar felé nyílik. A deszka színe, a szebben gyalult oldal kerül az utca felőli oldalra. Mind a deszkák illesztésénél, mind pedig a szegelésnél ügyeltek arra, hogy az utca felőli oldal legyen szebben megmunkált. A lakók a kapunak a kevésbé szép belső oldalát látják, a díszített oldal egyértelműen kifelé közvetít.

A kapukat készítő mesterek és a kőművesek összehangolt munkáját igazolják azok az épületek, amelyeken a lakóház kapu környéki vakolatdíszei és a kapu motívumai egységet alkotnak. Nincs két teljesen azonos kapu, de a szerkezeti, formai, motívumbeli azonosságok több kapu esetében valószerűsítik, hogy ugyanazon mester keze által vagy ugyanazon műhelyben készültek.

A kapu éppúgy meghatározza az utca képét, mint maga a lakóház. Egyszerre közvetít és elfed, valóságosan is és szimbolikusan is nyit és zár. Anyaga, mérete, formája díszítettsége arra hivatott, hogy a közösség számára közvetítse a házban élők anyagi jólétét, kifejezze gazdaságának nagyságát, a társadalomban elfoglalt helyét, azaz reprezentatív funkciója is van, s a házban lakók ízléséről is árulkodik. Másrészt viszont el is zárja, védi a lakóház udvarát az időjárás viszonyosságaitól, a szélétől, az utca porától és zajától, a kíváncsiskodó tekintetektől.

A fotókon több olyan kapu és ajtó is szerepel, melyek napjainkban készültek, de formailag és díszítésmódjukban a régi korok motívumait örökölték meg.

Irodalom:

- Barabás Jenő – Gilyén Nándor, *Magyar népi építészet*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1987. 203.
- Bellon Tibor, *A település*, In: Békéscsaba néprajza, Szerk.: Grin Igor – Krupa András, Békéscsaba, 1993. 113–131.
- Dankó Imre, *A kismesterségek, az árucseré, a piacozás-vásárlás*, In: Békéscsaba néprajza, Szerk.: Grin Igor – Krupa András, Békéscsaba, 1993. 368–455.
- Haan Lajos, *Békés-csaba. A város története a kezdetektől a XIX. század harmadik harmadáig*, „Fekete könyvek” kultúrtörténeti sorozat 14., Békéscsaba, 1991. 215.
- Rell Lajos: *Békéscsaba népe*, In: Békéscsaba, Történelmi és Kulturális Monográfia, Előállította a Körösvidék Nyomdája, Főszerk.: Korniss Géza, Békéscsaba, 1930.
- Szarka Sándorné: *Füzesgyarmati kerítések és kapuk*, Munkácsy Mihály Múzeum Néprajzi Adattára, 2003 – 2000. 136 lap.
- Tábori György, *Békéscsaba településének fejlődése a 18–19. században*, In: Tanulmányok Békéscsaba történetéből, Szerk.: Kristó Gyula – Székely Lajos, Békéscsaba, 1970. 91–104.

¹⁵ Az aradi és a Békés megyei múzeumi szervezet 2004. évi közös PHARE CBC kutatásai során sok szárazkapu fotója készült el az említett településeken

A művészet kapuja – a kapu művészete

Amikor én voltam a művészet portása a Kőrösi Csoma Sándor, majd Tessedik Sámuel Tanítóképző Főiskolán (ma a Szent István Egyetem szarvasi részlegén működik), az utolsó órákat Békéscsaba utcáin töltöttük, „peripatétikusan”, hogy legalább az elmúlt két és fél-három évszázad európai és honi művészettörténetéhez élő, helybéli illusztrációk szemléltetésével közelítsünk.

A barokk, a klasszicizmus, az eklektika és a szecesszió kedves, népies elszíneződésein kívül magának a népi építészetnek és a jó értelemben vett pallér-ízlésnek az emlékei is egyrészt az új lakásba költöző család törekvéseit idézték/idézik. Hoztak ugyan magukkal a régi lakásból néhány nélkülözhetetlen bútordarabot, igazából azonban teljesen újra kellett gondolniuk az otthonosságot, új berendezési tárgyakról kellett gondoskodniuk. Másrészt az 1867-es kiegyezés utáni Magyarország, tehát az egész ország igyekezetét is kiolvashattuk ebből az urbanisztikai összképből, hogy a török és az osztrák elnyomás alatt elszenvedett művészeti-építészeti lemaradás, illetve veszteségek fölött mihamarább úrrá lehessen.

A magyar művészet kapui egyszerre nyíltak Münchenben, Bécsben, Budapesten, a szolnoki és hódmezővásárhelyi alföldi festészet és Nagybánya művésztelepén. A nemzet pedig kétfelől polgárosodott: a parasztság és az arisztokrácia felől, s eme ellentétes irányú polgárosodás kovásza a sok külföldi elemet magába szívott iparos/kisiparos-mesterember társadalom volt, melynek keze alatt megvalósulhattak az alkotó tervezők elképzelései. Magyarország (is) a művészet kapuja lett, amelyben befelé és kifelé szabadon közlekednek a XIX–XX. század áramlatai és személyiségei. De már sokkal korábban az etnikumok, különböző kis- és nagyobb nemzetek közösségeinek a kapuja is, és egyik kapu szárnya sem zárult be sohasem.

Az Európa kellős közepén a négy égtáj felé nyitott Magyarországot éppenséggel e kapu-szerep, a kapu-építésnek eme jelképes valóságossága jogán kellene tisztelet övezze a világ szemében és tudatában. A nyit-

va hagyott, kitárt kapuszárnyak plasztikájáért, jeleiért, amelyek írásnál és szónál ékebben bizonyítják ősiség és európai elkötelezettség folytonosságát.

Akinek van szeme hozzá, kiolvashatja ezt a hűséget nagyművészetünkől is, amelynek hátterében azonban egészen tegnapig élt, gyarapodott, virágzott egy sokszor másodlagosnak vélt, ám szerintem elsődleges vonulat: a nép művészete. A vásznat szövő asszonyok, az edényeket korongozó fazekasok, a szíjjártók, a falusi kovácsok, a kerékgyártók, asztalosok és ácsok művészete, akik magának az életnek, a lakóhelyül szolgáló háznak, az otthonnak és a hozzá tartozó tárgyaknak, szerszámoknak az esztétikájával nyújtottak örök példát a mindenkori műalkotás funkciójára.

Maga a parasztház, akár paticsból, vályogtéglából rakták, akár boronagerendákból, olyan térplasztikai remek, amely többet mond az emberiség örök kérdéseiről, mint sok álságos térszobor. Ráadásul tájegységenként más és más hanghordozással. Aszerint, miként illeszkedik a természet és a Mindenség sugallatai közé. Mert ez a párbeszéd sohasem szünetel, sohasem ér véget. Nem véletlenül választotta a modern szobrászat egyik alappillérenek, a Végtelen oszlop motívumának Constantin Brâncusi a havasalföldi román parasztház tornácfaragását, a malomkövet a *Hallgatás asztalának* s a köridomba írt termékenység szimbólumát a *Csók kapujára*. Ahogyan az a kötélfonat díszes máramarosi kapukon végigkövethető például az Izavölgyi falvakban.

Az ácsok, asztalosok, faragó kőművesek művészeite – a ház- és csűrkapuk, a festett kazettás famennyezetek, a kopjafák, csónakfejfák, a csodálatos és sokszor szöveges fa és kő síremlékek, a padlásoromzatok és tornácok lombfűrész díszítményei, útszéli keresztek, de sokszor a szerszámok és bútorok – kozmikus szemléletű. A kapu nemcsak biztonság, rang, hivalkodás, rejtőzködés (például az erdélyi szászok kapuépítményei) paravánjai, hanem (és mindenek előtt) a Föld és az Ég tengelyében elhelyezett mementó, mely megálljt parancsol a Gonosznak, s az Élet hatalmát hirdeti.

Innen az Életfa motívumának számtalan változata például a máramarosi, tehát a kötött kapuk családjához tartozó székelkapukon, vagy a Napkorong (rozetta) a kalotaszegi kapuzábékon, meg mindenfelé a Kárpát-medencében, s persze a békéscsabai kapukon is, amelyek – hála a polgárosodás lassú folyamatának – szívderítő művészettörténeti sétákra csábítanak, s az egyik leglátványosabb elemét képezik annak az összképnek, amely Békéscsabát a legélhetőbb magyar középvárosok közé emeli.

A Nap-imádat halvány emlékeként vissza-visszatérő, életadó égitest stilizációival együtt azonban a békéscsabai nagykapuk (szárazkapuk), – akárcsak gyermek- és ifjúkorom kapui Szatmárnémetiben, amelyek iskolába menet az egész Perényi utca hosszán végigkísértek – ellentétben az organikus-növényi-állati-természeti eredetű ornamenseket hordozó falusi testvéreikkel: „architektonikus”, tehát építészeti jellegű konstrukciók. Afféle domborművű makettjei a hatalmas kiterjedésű nagyközségen/ mezővároson gyorsított ütemben átvonuló stílusáramlatoknak, s e kompozíciók

barokkos körei, oválisai, hajlatai, meg a historizáló ízlés timpanonjai, konzoljai, „rusztikái” és párkányai sokszor dúsabban, hitelesebben idézik koru-

kat, mint maguk az épületek, amelyeket valamennyi új lakó(nemzedék) vagy tulajdonos a maga „képére” alakít. Szinte csoda, hogy a kapuk, ha kopottan, romosan, vagy éktelenül kímázolva, de mégis, megmaradtak. Éppen ezért „e kapukért valaki felelős!” (Mécs László: E fiúkért valaki felelős!) És ugyancsak óvóan őrködnék a huszadik században faragott (esztergált?) virágcsokrokkal és színes üvegdarabkák berakásával beköszöntő szecessziós utcaajtók fölötte is. És merengve meg-megállok az ugyancsak a múlt század első felében divatba jött, helyi vagy vendégzereplő kovácsok által kovácsolt szép vasrácsos kapuk és rácsos kapuablakok előtt: íme, miként indáztak s hajoltak be az utcaképbe a csabai kertek napraforgói, margarétái a „Nagy Háború” előtti békeévek s az 1920 utáni kiolthatatlan reménységek bádogg- és vasvirágaiba.

Őrizzük meg (kapu) szárnyainkat!

DESZKA 2012

Ment-e a DESZKA által a világ elébb?

Március 10. és 14. között rendezték meg a 6. Debreceni Színházi Kerekasztalt, a kortárs magyar drámák fesztiválját, ahol az előadásokon túl ezúttal is érdekes szakmai beszélgetéseken, felolvasószínházi bemutatókon, az előadások előtti ún. Ráhangolókon is részt vehetett a közönség. A DESZKA, a Drámaírók és Színházak Kerekasztala, illetve a Csokonai Színház közös programsorozata előadásait idén Kiss Csaba rendező, a Miskolci Nemzeti Színház újonnan kinevezett igazgatója és Vörös István író, költő, drámaíró válogatta. Nyolc fővárosi (a Budapesti Kamaraszínház, a budapesti Nézőművészeti Kft. és a Manna Kulturális Egyesület, a Kolibri Színház, a Pincészház, a Vígszínház, a Magyar Színház, a KOMA Társulat és a Bérka Színház) hét vidéki (a dunaújvárosi Bartók Kamaraszínház, a debreceni Vojtina Bábszínház, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház, a kaposvári Csiky Gergely Színház, a kecskeméti Círóka Bábszínház, az egri Gárdonyi Géza Színház és a debreceni Csokonai Színház) és két határon túli (a Temesvári Csiky Gergely Színház és a marosvásárhelyi Yorick Stúdió) társulat szerepelt a kínálatban.

A DESZKA programjai az előadások tekintetében ismét sokszínűek voltak: a kisgyermektől a tizenéveseken át a felnőttekig mindenki megtalálhatta a neki szóló darab(ok)at. Mintha az elmúlt évad előadásai maguk is ahhoz a kérdéshez próbáltak volna viszonyulni, amelyet a késő éjszakába nyúló szakmai beszélgetések is feszegettek, az egyik válogatónak, Vörös Istvánnak a fesztivál műsorfüzetben megfogalmazott felvetései szellemében: „Ment-e a színház által a világ elébb?”.

Csakhogy, míg a különböző színházi vezetőikkel, igazgatókkal, dramaturgokkal, művészeti munkatársakkal lefolytatott beszélgetések leginkább egy-egy színház elmúlt évadára (például a Nemzeti Színház, Csokonai Színház, Vígszínház, kecskeméti Katona József Színház, kaposvári Csiky Gergely Színház), a színházak által eddig felvállalt és megvalósított szerepekre irányultak, addig az egyes előadások jelen idejűen, aktuálisan válaszoltak arra a kérdésre, hogy megy-e az adott színházi produkció által a világ elébb: többet, mást is megtudhatunk-e általa korunkról, világunkról, magunkról s gazdagabbá, jobbá válhatunk-e általa. Az előadások jó része (a bemutatások sorrendjében: *Hulladék, A gyáva, Cyber Cyrano, Devienca, Bányavirág, Period, A tizedik gén, Világvége szerelem, East balkan*) ezúttal is bizonyította a kortárs dráma, s az azt felvállaló színház nagyfokú jelen idejű társadalmi-közéleti érzékenységét, természetesen változó színvonalon és hatóerővel. Még a történelmi időkben játszódó da-

Berg Judit: Rumini (Magyar Színház)

Tasnádi István: East balkán (Bárka Színház)

rabok (*Az imposztor, Adáshiba, A tér, A kéz, Léni vagy nem Léni, Veszett éden*) többségének aktualizálható üzenete is tekinthető intellektuális hozzászólásként napjaink számos húsbavágó kérdéséhez. Ezért nincs teljesen igaza a másik válogatónak, Kiss Csabának, aki az egyik szakmai beszélgetésen úgy fogalmazott, hogy a színház mint intellektuális kaland megszűnt létezni, jöllehet az elégedetlensége ezen a téren érthető, a megfogalmazott személyes színházvezetői törekvései pedig biztatóak.

Spiró György *Az imposztor*a ma is, a Budapesti Kamaraszínház és a Gyulai Várszínház közös produkciójában (rendező: Árkosi Árpád) is képes érvényesen szólni a művészet és a hatalom, a helyi és a nagypolitikai érdekek, a nemzeti azonosság és az azt veszélyeztető idegen törekvések viszonyáról, mindezek metszéspontjába állítva a vidéki színház létezményét, illetve a nagy formátumú színészt. Ez utóbbit ezúttal Kovács Lajos formálhatta meg, s hogy a produkció egésze a műben rejlő lehetőségekhez mértén mégis szerényebb sikerű, abban az ő halványabb játékaának is szerepe lehet.

Forgách András darabját, a *Léni vagy nem Léni*t a Pinceszínház mutatta be Bagó Bertalan rendezésében. A 101 éves korában meghalt Leni Riefenstahl, akinek Lovas Ildikó is könyvet szentelt *A kis kavics* címmel, filmrendező volt a hitleri Németországban. Az előadás egyik fő kérdése az, hogy Riefenstahl egyszerűen a náci Németország kiszolgálója volt amolyan propagandafilmekkel vagy annál sokkal több, valódi művész. Naív volt vagy pontosan tudta, miben él? A darab, mely nem akar szájbarágós válasszal szolgálni a fentebb említett kérdésekre, több idősíkot játszat egymásra, így láthatjuk többek közt a fiatal, még kezdő, érvényesülni vágyó Lenit és az időset, a kór-

házban ápoltat is. Forgách drámája kiváló szereplehetőségeket nyújt a színészeknek, leginkább Szegezdi Róbertnek, hiszen ő játssza az összes férfiszerepet, Goebbelst, Hitlert és Kettner is. Lénit hárman, Marjai Virág, Pápai Erika és Almási Éva alakítják – a legerősebb jelenet – ide fut ki az előadás – amikor a Führer a három Lénivel egyszerre beszélget, az egykori filmrendezőnő tudathasadásos állapotának hű tükröként.

Szakonyi Károly ma már klasszikusnak számító darabja, az *Adáshiba* alól, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Színház előadásában (rendező: Keszég László), mintha kiment volna az idő, az 1969-es Magyarország képe, a maga rekvizitumaival és

problematikáival nem tud napjaink világához és problémáihoz érvényesen hozzászólni, még ha a kommunikációképtelenség áll is a középpontjában, ami azóta is és az idei DESZKA előadásainak egy részében is komoly kérdés.

A gyermekeket idén is remek bábelőadások, a *Kukorica János hiteles története*, a *Kenyérből kelt mese* és a *Rumini* kápráztathatta el. A színházakban a 10–14 éves korosztály számára a legnehezebb előadásokat találni, illetve készíteni – ahogy az el is hangzott a Bérczes László vezette, *Kortünet, vagy deviancia – fiatalok a színpadon* című beszélgetésen, ahol Asbóth Anikó, Láposi Terka, Szilágyi Szabolcs, Tasnádi István és Vidovszky György járták körül a témát. Ez az a korosztály, amely már és még nem jár színházba, és amelyet nem köt le a színpad varázsa. Jellemző példa volt a Tasnádi–Vidovszky-párosé: elmesélték, hogy uniós pályázaton nyertek pénzt olyan előadás létrehozására, amely ezt a korosztályt célozza meg – de hogy milyen nehéz az általános iskola felsőseit megtalálni, azt jelzi, hogy két olyan, egyébként nagyon fontos produkciót sikerült létrehozniuk, ami már inkább a középiskolások problémáit tartja terítéken. A legerősebb szekciója egyébként éppen ez volt a DESZKA-nak: a középiskolásokról és/vagy középiskolásoknak szóló, problémacentrikus, némi pedagógiai célzattal is ellátott előadások (igen, felesleges volna letagadni a pedagógiai célt, főleg, mert nincs ebben semmi kínos és szégyellnivaló – az előadások után, de sokszor előtte is beszélgetést tartanak a nézőkkel), mint például *A gyáva*, a *Cyber Cyrano* és az *East balkán*.

A gyáva (avagy egy drogfüggő kálváriája) című előadás szöveggönyvét a kábítószer-függőségükről valló emberek személyes dokumentumai alapján, valamint

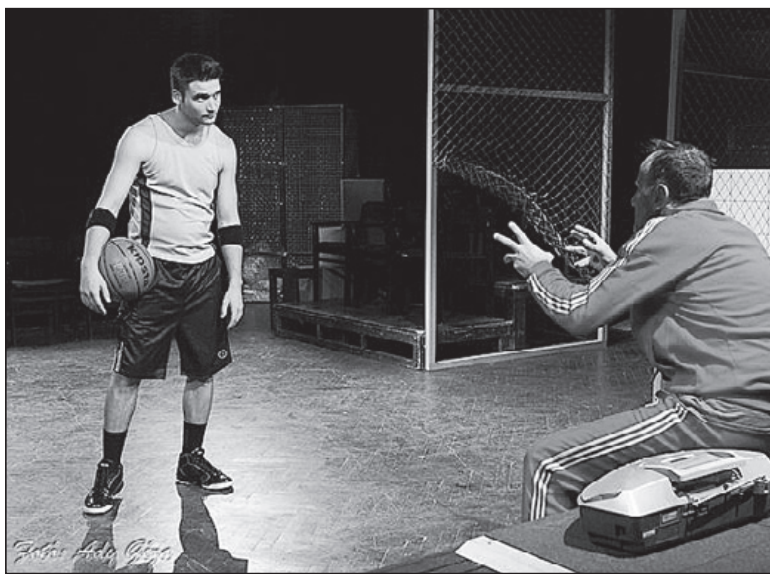
a produkció létrehozóinak (Kovács Krisztián, Scherer Péter, Gyulay Eszter, Surányi Judit, Gáspár Anna) írásaiból készült. A kétszereplős előadást a fesztiválon az Ady Endre Gimnázium egyik tantermében adták elő – jobb helyen nem is lehetett volna. Az előadás rendezőként is jegyző Scherer Péter szerepére ezúttal Mucsi Zoltán ugrott be, de az igazi nagy truváj, ez nem kétséges, Kovács Krisztiáné, a drogos fiatal szerepében. Kovács alakítása, gesztusai, mozgása, beszéde hajmeresztően természetes, sallangoktól mentes. Játéka nagyon élő, folyamatosan figyeli a közönséget, kommunikál a nézőkkel. A szöveg nem irodalmi mivoltában erős, hanem mint színpadra szánt, ottani használatra kitalált textus. A szétesés történetében is van humor, komikus elemek is a tragikusak mellett. A drogos életéről és a drogról való lejárásról szóló sztori, miközben végül is pozitív végkicsengésű, cseppet sem didaktikus.

A *Cyber Cyranót* egy „talált” történet alapján írta Tasnádi István. A darabban az osztálytársai által jelentéktelennek tartott lány az internetes szerepjáték segítségével, leplezve identitását, átverve „barátait” egészen másfajta pozícióba kerül. A virtuális térben a személyiség is átalakul. Az internetes és a valódi világ ütközik össze a *Cyber Cyranó*-ban, egy látványos, átélethető előadásban – még akkor is, ha sajnos rögtön az elején kideríthető, hogy a lány átveri két társát, így dramaturgiailag nem sok izgalmat nyújt a darab. Egyébként viszont remek a térszervezés, a chatelős virtuális világ vizuális megjelenítése és a valóságba játszatása, az például, hogy a szereplők teste a vetítés, a szövegek felületévé válik. Az is izgalmas, hogy a rendező, Vidovszky György civil szereplőt is alkalmaz Nemes Anna személyében – aki bár nyilván nem formálja olyan szépen a mondatokat, mint egy hivatásos színész, mégis: ebben a szerepben tökéletesen hiteles.

A *Cyber Cyrano* testvér-darabja, az *East balkan*, amely nagyon érdekes formában beszél valamelyest a West Balkánban történekről is, de még inkább a mostani fiatalok szórakozási szokásairól. Az előadás létrehozói egymásnak mellérendelő, epikus törté-
 ákra fűzték fel a sztorit, mint egy Schimmelpfennig-drámában – és a West Balkán-történet csak a végén kerül elő, mivel az író és a rendező láthatóan jobban foglalkoztatták az előzmények, az okok, mint a következmények, az okozat. Tasnádi István és Vidovszky György szülőikkel, pedagógusokkal és a West Balkán-

ban azon a bizonyos estén jelen lévő fiatalokkal készített interjúkat az előadás létrehozása előtt – gyaníthatóan ennek is köszönhető, hogy amit látunk, nagyon is élő, lélegzik a színpadon. Kiváló Monori András zenéje (hárfa, elektro, plusz az elektrót imitáló szájhangok), és sokadjára csodálkozhattunk el azon is, Vidovszky mennyire ért a fiatalokhoz, milyen jól működik mint csapat ez a 12 fiú és lány a színpadon.

Maros András a dunaújvárosi Bartók Kamaraszínház és Művészetek Házában bemutatott darabja (*Hulladék*) is a mai magyar valóságból építkezik. A frusztrált, egész életében bizonyítani akaró, rendkívül energikus apa (Jakab Csaba), az általa terrorizált, a kosárlabdázás helyett valójában a színjátszásért rajongó, a jövőjét illetően el-elbizonytalanodó fia, Bence (Gasparik Gábor); valamint a börtönviselt, durva, alkoholista férfi (Kiss Attila) és drogos, elesett menyasszonya, Márti (Tőkés Nikoletta) történetében mindenki más szeretne lenni, vagy legalább másnak látszani, mint ami. Maros nyomorúságosabbnál nyomorúságosabb karaktereket dob be, de eközben nem feledkezik meg a humorról sem. A két minőség közt jól egyensúlyoz az előadás is – talán csak az a furcsa, hogy Mártira, a börtönviselt férfi nem túl értelmes párjára miért tud olyan nagy hatással lenni egy nála jóval intelligensebb fiú, a kosarasnak szánt Bence, és a fiúra

Maros András: *Hulladék* (dunaújvárosi Bartók Kamaraszínház)

is a lány; valahogy ez nem tűnik lélektanilag indokolt-nak. A kulcsszó a *Hulladék*-ban az agresszió: a Férfi a Lányt, az Apa Bencét terrorizálja. A sorsszerűségről és a szabad akaratról is valló darabot Lendvai Zoltán rendezte meg, színészközpontú előadást létrehozva.

Németh Ákos darabja, a *Deviancia* egy autista lány és a környezete történetét meséli el. Ha autizmus és kortárs magyar dráma, akkor Háy János nagyszerű

munkája, *A Gézagyerek* jut eszünkbe – óhatatlanul is ez a viszonyítási pont. Nos, a *Deviancia* messze alulmúlja ezt. Pedig a sok rossz sorsból, társadalmi és egyéni problémából (autizmus, pedofília, apahány, érzéketlenség a másik ember iránt) létre lehetett volna hozni egy jó szöveget és előadást; de valahogy túlságosan széttartóak a szálak és túlságosan hosszú a bemutató. A drámát maga az írója rendezte meg, ami önmagában még nem ok a kudarcra, ám Gálovits Zoltán dramaturg sem volt résen: a parttalanul elnyúló előadást legalább a kétharmadára meg kellett volna húzni. A se nem falusi, se nem városi, meghatározhatatlan helyszínt ábrázoló díszlet is csak levon a temesvári Csiky Gergely Színház előadásának értékéből, nem beszélve arról, milyen kínosak azok a jelenetek, amikor be akarják vonni az előadásba a nézőket az erre kárhoztatott, valójában láthatóan ettől ugyanúgy kínban lévő színészek.

A zene, főként az élő rockzene több előadásban is nagyon fontos szerepet kap a már említett *Cyber Cyranón* és az *East balkanon* túl is. *A kéz* című, kevésbé sikerült kaposvári előadást talán csak épp az élő zenei hangzás jelenléte, dinamizmusa menti meg a nagyobb bukástól. Pedig elvileg minden adottnak tűnhetne a sikerhez: Háty János, Lovasi András, a fiatal, de máris számos emlékezetes produkciót rendező Göttinger Pál, budapesti és kaposvári színművészeti egyetemisták. Csakhogy a gyakorlat, illetve a végeredmény ezúttal rácáfol az előzetes várakozásokra. Háynak nem sikerült dramatizálnia, nagyszínpadra alkalmaznia a novelláskötetként, sőt monodramatikus előadásként is jól működő, de alapvetően epikus jellegű *A boggyógyümléscsikertész fia* című művét, ezúttal a színpadon még a humora, iróniája sem működik. Lovasi zenéje és szövegvilága helyenként bugyuta és a kelletténél didaktikusabb, a hetvenes-nyolcvanas évek világára csak nyomokban emlékeztető. Göttinger Pál rendezése meglepően kevés invenciót mutat, a különböző hangvételű, stílusú, előadásmódú epizódok sorából nem képes egy egységes atmoszférájú előadást szervezni, az egész inkább emlékeztet középiskolás diákszínjátszói produkcióra, mint profi színházi előadásra, a színészek közül sem emelhető ki senki, a főszereplőt alakító Nagyhegyesi Zoltánon túl.

Valódi, előadás-szervező ereje van a keményebb hangzású rockzenének a *Világvége szerelem*ben, a Csokonai Színház előadásában, amely tulajdon-

képpen egy debreceni rock-együttes, a PG Csoport dalainak dramatizálásából született, Vidnyánszky Attila rendezésében, és a rendszerváltoztatás utáni világunkkal szembesít igen karakteresen. Itt nem volt egy az előadást megelőzően létező irodalmi alapszöveg, ami azért meg is látszik, hiába próbálják a dalokat, dalszövegeket összekötni, a közöttük lévő tér-idő közekeket kitölteni, valamiféle történetté szervezni, a hiátusok csak meg-megmutatkoznak és/vagy az átkötések erőszakoltak időnként. Ezzel együtt is sokkal élvezhetőbb és helyenként felemelő, mármár megrendítő pillanatokat eredményező előadás a csokonaisoké mégis. Jantyk Zsolt és a PG Csoport zenei és szövegvilága a műfaj minden populáris egyszerűségei, túlzásai ellenére eleve drámai helyzeteket, karaktereket teremtve és súlyos nyomatókat hordozva szól az elmúlt évtizedek magyar világáról. Vidnyánszky ezekhez az alapokhoz, illetve ezekből kiindulva is meg tudta teremteni a maga rendkívül mozgalmas, apró elemekből összerakott nagy ívű látomásait és lírai jeleneteit, amelyek a színház nyelvvel, eszközrendszerével nyújtanak kemény ítéletet korunkról. Igaz, ezúttal (eltérve az eddigi saját színházi hagyományaiktól) nincs hiány a ki- és beszólásokból, a közvetlenebb és egyértelműbb politikai véleményalkotásból sem, de ebben a színházi világban ez nem is annyira zavaró. A társulat egészének produkciója (Trill Zsolt, Szűcs Nelli, Kristán Attila, Tóth László színészi alakításait kiemelve) pedig ezúttal is olyan jól szervezett és összhangzó csapatmunkát mutat, amelynek nemcsak a professzionalitás a jellemzője minden elemében, de a maximális intenzitású színpadi jelenlét és átéltség is.

A fesztivál egyik fontos előadásának gondoljuk Garaczi László *A tizedik gén*-jét, Keszég László ren-

Garaczi László: *A tizedik gén* (KOMA Társulat)

dezését, ezt a rendkívül negatív láttelest arról, milyen is lehet egy magyar értelmiségi életérzése az utóbbi években. Nincs itt szó direkt politizálásról, annál sokkal áttételesebben, intelligensebben szólnak meg a problémák a színpadon, s ami ritka manapság, nem egyetlen irányból más irány(ok) ellenében, hanem a nemzeti közösség egészét megszólító módon. Adott egy színházvezető, Fehér Vince, aki csoportjának pénzt próbál grúndolni – és szakmailag, valamint a magánéletében is krízisbe kerül. A KOMA előadása tele van ötlettel, játékkal, a zenék és a mozgás terén is. Erő és határozott véleményformálás jellemzi – mindkettő jól tud tenni egy előadásnak. Bár a magánéleti (szerelmi) és a közösségi (nemzeti) problematikát nem igazán sikerül összeilleszteni és a színészi alakítások sem minden esetben elég formátumosak, a szöveg és a játék nem izzik végig kellő hőfokon, mégis figyelemre méltó az előadás.

A Székely Csaba *Bányavirág*jából készített marosvásárhelyi előadás is több szempontból érdekes. A *Ványa bácsira* helyel-közzel rájátszó történet egy olyan székely faluban játszódik, ahol bezárt a bánya, reménytelen az élet – mindenki elvágyódik (és mindenki másba szerelmes). Akkor lehetne ez a produkció igazán erőteljes, ha tragikum és komikum egyensúlyban lennének benne. Azonban az előadás többnyire elbillen a parodisztikus, humoros játék irányába: Viola Gábor és Bányai Kelemen Barna annyira intenzíven (egyébként – ha csak önmagában nézzük

Székely Csaba: *Bányavirág* (Yorick Stúdió – Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata)

és nem az előadás egészéhez viszonyítva – kiválóan) karikírozzák a figurákat, például a darabbeli temetés utáni fergeteges jelenetben, de máskor is, hogy az már-már leválik az egyébként is túlnyújtott előadásról – ami ettől felbillen, semmit nem lehet igazán komolyan venni. Kár érte, mert a *Bányavirág*ban talán több muníció rejlik, mint amit Sebestyén Aba rendezése megmutatott.

Évről évre visszatérő tapasztalat, amit az idei fesztiválprogram még inkább megerősített, hogy szűkülök a kortárs magyar dráma a nagyszínpadi bemutatókban. Ezért fordulhat elő, hogy amit ma nagyszínpadon bemutatnak, az szinte biztos, hogy bekerül a DESZKA programjába, nem lévén konkurencia – ez pedig a minőség felhígulásához vezet, mint ahogy az is, ha az évad előadásainak csaknem fele meghívást kap a fesztiválra.

► FARKAS WELLMANN ÉVA

Három új magyar dráma

A XVII. Magyar Drámaíró Verseny gálaestjéről

A drámaíró verseny résztvevőinek látszólag rövid, de fizikailag is, lelkileg is embert próbáló hétvégeje látványos, ünnepi esttel ért véget. Rekord rövidségű idő ide vagy oda: a daraboktól mind a zsűri, mind a közönség elvárta, hogy teljes értékűek, de mindemellett szórakoztatóak, hitelesek is legyenek. Az egyes előadások után, valamint a díjkiosztót követően felhangzó vastapsokból egyértelmű a következtetés: a jórészt békéscsabaiakból és szakmai érdeklődőkből álló igényes közönség nem csaldott sem a szerzőkben, sem az előadásokban.

A drámaíró verseny gálája (Békéscsabai Jókai Színház, 2012. március 25.) a szervezők részéről vállaltan is egyfajta összegzése volt annak a többértű munkafolyamatnak, amely a szerzők meghívásával kezdődött, és a kész színpadi művek bemutatójával ért véget. Fekete Péter, a Békéscsabai Jókai Színház igazgatója, valamint Józsa Mihály, a Magyar Teátrum szerkesztője vezették az estet, adtak keretet a bemutatott daraboknak. Józsa rövid összefoglalójából azok is képet alkothattak a drámaíró verseny történetéről, akik most vettek részt ilyen először; de a visszajáró közönségnek is jó ráhangolóknak bizonyult az előzmények felidézése. Ismertette azt az újságcikket is, amelynek alapján a drámaíróknak dolgozniuk kellett, s melyet korábban a Magyar Nemzet szombati lapszámának mellékletéből sorsoltak ki a Duna Televízió nézői előtt. Az igazgató a rendezőket, szerzőket, valamint a zsűrit mutatta be – és örömmel konstatálhatta, hogy az elhangzó neveket ismerősen üdvözlük a sorokból. Célszerű megoldásnak bizonyult, hogy a zsűri tagjaitól a drámák – mint irodalmi művek – értékelését még az előadások kezdete előtt elkérték. Így a már megrendezett darabok, a színészi játék, díszletek stb. nem befolyásolhatták ítéletükben.

Békéscsaba ezúttal harmadszor adott otthont ennek a versenynek, s a tény jó apropónak bizonyult Fekete számára, hogy a *Bárka* kimondottan erre az alkalomra kiadott különszámában eljátsszon a számmisztikával: „Három nap színházi örület a Jókai Színházban. Háromszor emelem a kalapom a társu-

lat tagjainak, akik három percet sem fognak aludni a három nap alatt.”¹

Az írók, rendezők, színháziak rekordja mellett ebben az évben a *Bárka*, a tavalyi után, ismét felállított egy szerkesztői csúcsot: a gálaesten a folyóirat fent említett különszámát is megkaphatták jegyük mellé a nézők. Az ezúttal élénk piros színben megjelent kiadvány minden fontosat tartalmaz a versenyen kapcsolatosan: az esemény előéletét, a szerzők bemutatását, reakcióikat a téma-cikk kihúzása után, interjúkat a darabok megírását követően, a rendezők nyilatkozatait, a színészcsapatok ismertetését. És nem utolsósorban: a megírt drámákat. A *Bárka*-műhely a próbafolyamatot is nyomon követte: az online változatban (Tari Saroltának, Niedzielsky Katalinnak és Darvasi Ferencnek köszönhetően) folyamatosan hírt lehetett kapni a készülő produkciókról, a hangulatról, a háttérstáb munkájáról.

A három darabnak – amint fentebb volt már szó róla – a hagyománynak megfelelően, egy újságcikken kellett alapulnia. Az idei téma „*Nem vicces – Bölcs vezérünk feje az ostornyélen*”² címet viselte, és két, Rákosi Mátyáshoz kapcsolódó kiállítás történetét foglalta össze. Egy 1952-ben, a vezér születésnapjára szervezett tárlat és annak mai, újonnan életre keltése már önmagában hordozott némi groteszk jelleget. «A bizarr kis gyűjtemény – amelynek nagyobb része ma a Néprajzi Múzeum, másik fele pedig a Nemzeti Múzeum tulajdona – feltétlenül megér egy látogatást. (...) Rákosi-portré az ostornyélen, csanak (fából készült ivópohár) vörös csillagos füllel, matyó hímzéses díszpárna – Mezőkövesd helyett – Vas megyéből, törülköző „Hatvan éves szül. napjára a mi szeretet (sic!) Rákosi apánknak felirattal, népviseletbe öltöztetett babapárok és Rákosit éltető szóttas (...)»: a népi köntösbe bújtatott vezérimádat meghökkentő és megmosolyogtató példái sorakoznak a hajdani Kúria karzatán.» A számos humoros

1 *Bárka*, XX. 2012., Különszám, p. 2.

2 *Magyar Nemzet. Magazin*. 2012. március 24., szombat.

A három drámaíró a téma kihívásaikor a Duna Tv Kultikon című műsorában

elem beépíthetősége mellett annak a lehetősége is kínálkozott, hogy több idősíkra szabhassák drámaikat a szerzők. Az alkotók a történelmi tények és visszások, a komikum, valamint minden bizonnyal saját, személyes tapasztalataik számos elemét is bevitték a történetekbe. Élettel teli, remek szövegek – és később előadások születtek így, szinte holtverseny alakítva ki végül a közönségszavazatainál.

Eddig azonban intenzív próbafolyamat vezetett. A háromnapos munka nemcsak fizikailag lehetett megterhelő a színészek, rendezők, színháziak számára – a próbák ráadásul teljesen nyitottak, mindenki számára látogathatóak voltak. A nézők tehát folyamatosan ki-be sétálhattak, míg a darabok elkészültek, sőt a blogírók is állandóan tudósítottak a részletekről.

Elsőként Szabó T. Anna *Kézivezérlés* című darabjának Koltay Gábor rendezte adaptációját láthattuk a színpadon: az öt, múltbeli jelenetet egy porondmester (bohóc) kötötte össze. Schlanger András játéka, a bemutatottak mára már komikusan eltúlzottnak tűnő szcénáit kommentálva, a perspektíva könnyesen nevetető voltát erősítette. A szerzői instrukciót (szerepösszevonásokról, jelenetváltásokról) nem mechanikusan végrehajtó, hanem kreatívan továbbgondoló rendezés a pillanatképek életszerűségét hangsúlyozta. A jelenetenként megújuló személyiségű színészek pedig elképesztő erővel és lendülettel alkották újra a történelmi időszak legkülönbözőbb helyeteit, megnyil-

vánulásait: a szerelem szocreál patetikáját, az egykori grófasszonyt megalázó tojáscsomagoló alkalmazott „megdicsőülését”, az ávós lekezelő hetykeségét a védtelen nővel szemben, az óvodai szigor értelmetlen röhejességét, végül a kiállítás megszervezésének mulatságosan is komor „fegyelmét”. Egy-egy, talán eltúlzott szerepjárástól eltekintve, az előadás mindvégig egységes csapatmunkaként működött. Kovács Edit árnyalt színészi játékkal elnyerte a legjobb női főszereplő díját. A legjobb férfi főszereplő is ebből a darabból került ki: a porondmester Schlanger András.

Garaczi László *Békeharc és karaóke* című darabja az idősíkokat tekintve (is) remekül érzékeltette a két korszak paradoxonait, túlzásait – az erőltetett fegyelem és a később elszabadult lazaság veszélyeit. Az alapmotívum pedig, ahogyan a rendező Csiszár Imre összefoglalta a dráma elolvasása után: „Egyszer csak megelevenedik egy Rákosi-szobor, és bejár ide, a mi világunkba, együtt él velünk – ebből aztán különböző konfliktushelyzetek alakulnak ki.” A Garaczi-szöveg parodisztikus megformálása számos nevetető epizódot eredményezett, s a néhol talán a kelleténél is erőteljesebb színészi játék ezt még tovább fokozta. Az ’52-es kiállításra készülődő Vörös Csillag TSZ irodájának alkalmazottai – valahonnan ismerősen felidézhető pózokkal – könnyekig kacagtatták a nézőket, de mai alakváltozataik, a Red Stars For Ever Kft.– kábítószeres-nyelvfcamos – tagjai is nagy sikert arat-

Presits Tamás, Kiss Ramóna, Liszi Melinda – Egressy Zoltán: Idestova hatvan című darabjában

tak. Szépen összekovácsolódott, komoly csapatként. A gyerek-motívum (iskolai nevelés) sajátos pillanatképe itt is felbukkant. Az előadás rendezéséért Csiszár megkapta a legjobb rendezésért járó díjat. Egyébként majd' mindegyik színészi alakítás figyelemre méltónak bizonyult; ezúttal Kara Tünde, illetve a legjobb férfi mellékszereplő díját is elnyerő Gerner Csaba színpadi jelenlétét emelném ki.

Egressy Zoltán *Idestova hatvan* címmel írt drámája volt az utolsó előadás, Marton László rendezésében. Ami a két fő idősíkot illeti, ezek nem pusztán változtak egymással, hanem lehetőségeket, utólagos igazításokat is magukban rejtettek. A feszültség mégsem pusztán a két történetszál egymáshoz viszonyulásából eredt. A jelenbeli izgalmat az időről időre tudósító rádióbemondó hangja fokozta a meghibásodott Leonyid űrszonda esetlegesen változó becsapódási helyeiről, melyek között a történetek színhelye is szerepelt. A rendkívül humoros darab a síkváltások során a katarikus felismeréstől, az emberi méltóság kérdésein keresztül, a karikírozott happy end-motívumig szám-

talán meglepő részlettel hökkentette meg a közönséget. Ahogyan a 80 éves feltaláló (Csomós Lajos) komolytalanul pajzán játéka a huszonéves asszisztenssel (Kiss Ramóna) egy mélyebb drámába fordult, ahogyan az idestova hatvan éve történt megcsalátása kiderült, utólagos döntéshelyzeteket kreált – a történet is valódi, komoly színpadi művé érett a szemünk előtt. Egyetlen zavaró eleme az előadásnak: a sűgő hangja időnként a tizedik sorban is jól hallható volt. A legjobb női mellékszereplő díját a szovjet–magyar barátságot skandáló hanghordozással meglevenítő Liszi Melinda kapta.

Összességében is aratott Egressy drámája: a szakmai zsűri szerint mint mű, a közönség szerint mint előadás nyerte meg a legjobb darab díját. Ezeken kívül a Magyar Rádiótól különdíjként kapta egy hangjáték-ká alakítás lehetőségét.

További különdíjakat nyertek: Szabó T. Anna (a Békéscsabai Kulturális Központtól), Garaczi László (a Liget Hoteltől), Koltay Gábor (Békéscsaba városától és a Magyar Teátrumtól) és Marton László (az MTVÁ-tól).

Szívhús

Gál Ferenc: Ódák és más tagadások

Gál Ferenc legújabb kötetét különösen nagy várakozás előzte meg, hiszen legutóbbi versei – *Újabb jelenetek a bábuék életéből* címmel – 1998-ban jelentek meg. Tizennégy éve, ami egy átlagos költő átlagos verseit elfelejteni bőven elegendő lenne. Gál Ferenc neve azonban újra és újra előkerült, ha társaságban fontos költőkről volt szó, egyedi hangja, munkásságának alulértékeltisége, hosszas hallgatása visszatérő téma volt az elmúlt évek irodalmi tárgyú beszélgetéseiben.

Nem csoda hát, ha – legalábbis abban a körben, ahol eddigi írásai ismertek és elismertek voltak – nagy öröm fogadta az új kötetet. Erre, az évek során kialakult, patinás kultusz státuszra játszanak rá – nyilván a kiadó és a szerkesztő tudatossága folytán – a kötet fülszövegei és a hátsó borítón található ajánló is. Előbbieken a szerkesztő, Pollágh Péter méltatja Gál Ferencet, nem is akármennyire: külön kasztot ad neki, a „másik, elárult Magyarország” kasztját, Latinovits, Makovecz, Lázár Ervin mellé helyezi. Már-már fantasy-narratívát teremt nekünk, ahol a négyszögletű kerek erdő népe egymásnak titkos rejtjeleket hagyva üggyködik a minőség forradalmán. Nem kell azonban meglepődnünk, hiszen Pollágh költőként abból a Telep-csoportból indult, melynek egyik legfontosabb hivatkozási pontja (Marno János, Szijj Ferenc, Kemény István, Borbély Szilárd mellett) Gál lírája volt.

A többi idézet is hasonlóan elragadtatott: Lackfi János szuggesztív mítoszteremtőnek nevezi, Schein Gábor szerint „*aszt a súlyt, ami a verseket megtartja, nem le-, csak körülírni lehet.*” Ezt a „leírhatatlanság-narratívát” erősíti Peer Krisztián is, akinek a hátsó borítóra mindjárt a kézírását reprodukálták, miszerint: „*Gál Ferenc versei szívósan ellenállnak minden értelmezői agresszióknak, olyanok, mint valami félálomban felismert nagy összefüggés, egy megmentett mondat, melynek reggelre elvesz a jelentése, nem magyaráz semmit, nem emlékeztet semmire, egyszerűen: van. Tiszta költészet, bonyolult és anyagtalan, mint a csillagközi tér.*” Persze egy ilyen paratextus már önmagában is költészet, ezért nem is lenne méltányos szörszálhasogató módon rákérdezni,

miért ne lehetne értelmezni félálomból megmentett mondatokat és összefüggéseket, és miért lenne az értelmezés maga agresszió, vagy mivel lenne szennyezett az a költészet, ami nem „tisztá”, és mit is lehetne tenni egy olyan szöveggel, ami nem emlékeztet semmire, hiszen

a jelentésképzés nem más, mint egyfajta emlékezés.

De szörszálhasogatás helyett inkább figyeljünk oda, merre is szeretne terelni minket a feltűnően sok, de jól megkomponált paratextus, amelybe ellenpontozásként egy olvasásszociológiai felmérésből vett idézet is belefért: „Érdekes, szépnek nem mondanám, versnek nekem furcsa.” A szerkesztői-kiadói szándék olyan előzetes feltevéseket igyekszik az olvasóba plántálni, miszerint a kötetbe foglalt versek egy nagy, nehezen befogadható és szinte nem interpretálható, önmagában, mintegy monolitként álló szövegkorpuszt képeznek, amelyekről nagy biztonsággal annyit mondhatunk el, hogy „van”, és mint ilyen, csodálatra méltó. Költőhöz nem is hasonlítható, csak olyan nagy művészekhez, mint Latinovits, Makovecz vagy Lázár Ervin, az ő fajsúlyukat képzi meg Gál a költészetben, 15 év hallgatás után, a nagy visszatérésben.

Ehhez jön még a borítókép sötét romantikája: ódon, hatalmas lépcsősor, vízköpő és rémalakszerű, torz komornyik. Kép a képen: kurtizán és apáca, hátul pedig megmérkőző lovagok és nemes hölgy. Az alcím szerint 1998 és 2003 között született versek

Prarc.hu-Palimpszeszt, 2011

gyűjteménye, ami egy 2011 végén megjelent könyv esetében különös. Ehhez tudnunk kell, hogy a majd 10 év csúszás nem tudatos döntés eredménye volt, mint a könyvbemutatón kiderült, a Prae.hu-Palimpszeszt már a harmadik kiadó, ahová a kötet kézírata időzik, különböző okokból azonban az első, ahol meg is jelenik a könyv.

Alapvető nyelvi eszközei nem változtak előző kötetéhez képest. A felszólítás („Képzeld, hogy te vagy az...” XXII.) vagy a tagadás („Nem védőszárnyakról beszélek...” XXIII, de még hosszan sorolhatnánk mindkét esethez példákat) már ott is fontos kiindulópontot képeztek, és ez nem elhanyagolható körülmény a szinte csak kijelentő módból, állításokból és leírásokból építkező kortárs költészeti diskurzusban. Ezek a szövegindító modalitások sajátos dinamikát, határozott arcéltnak Gál Ferenc szövegeinek, és fenntartják a figyelmet az amúgy racionálisan elég nehezen követhető gondolatmenetek során. Ugyanezt segíti elő a hangsúlyosan társalgási jellegű helyzeti szituáltság, ami szintúgy jelen volt már a *Jelenetek*-ben is, sőt, ha úgy tetszik, az újabb kötetben ez még explicitebb, hiszen a cím is határozottabban sugallja a Gál-versek vektoriális voltát: az ódák hagyományosan valakihez vagy valamihez szólnak, a tagadásokat pedig a fentiek tükrében talán nem is kell magyarázni. Ugyanakkor az új kötet megnyitotta a retorikai teret: míg az előző kötet szigorúbb, rövidebb, zárt formákból és egyetlen, zárt retorikai szituációból építkezett (a kötetet nyitó „Kedvesem, ...” szituálta az összes rákövetkező szöveget), addig az *Ódák...* egy kavargó, nyüzsgő, népes, sokszereplős, sokregiszterű, karneváli térbe röpít. A kötetet élén az *Előhang* áll. Ez valóban az, ami: nyitány, invokáció, ahol a saját hang mutatkozik be: ízelítő, ajánló (hogy azt ne mondjam: trailer):

„A mozdonyok meghajtott kerekére / mondom. A királyi út előtt torlódo / hegyekre és a fordított gombolásra. / A vándorcirkusz legutolsó kocsjára, / amiben fűrészpör és sötét van.” Akár *A szavak bevonulása Esterházy*-nál, itt a motívumok vagy trópusok bevonulásáról beszélhetnénk: a kebelkirálynő, a gleccserjégbe hűtött pezsgő, a kisbolygók állása és a vándorcirkusz, a konyakot kortyolgató élveteg örökös bevonulásáról. A századforduló dzsentri- és kurtizánromantika, ha csak nyomokban, szilánkosan és jókora ironiával is, de jelen van az *Ódák és más tagadások* között, akárcsak az ide tartozó, bohém ezotéria, a tényérből jóslós-jövendőmondós fajtából. Akárcsak a helyszíni szituáltság: a legtöbb versben utalás történik egy konkrét helyszínre, a beszédhelyzetre (mert Gálnál a vers hangsúlyozottan beszéd, még a levélformában írott is). És ha a helyszín éppen nem kocsma vagy hálószoza, akkor többnyire valamilyen jármű: vasúti hálókocsi vagy hajókabin.

A többnyire stílusosan egyszavas címekkel bíró versek három ciklusra tagolódnak: *Örökös tagság*, *Az egyike dalaiból* és *Szabad elvonulás*. Szinte a teljes kö-

tet 10-30 soros, egyetlen versszakból álló szövegekből áll. Ez alól kivételt képez a ciklusok végén álló három hosszúvers: a *Törzsanyag*, *Üzenőfal*, *Szűzbeszéd* című szövegek mindegyike több szakaszból építkező nagyobb egység, a kötet erősebb tartóoszlopai.

A versek koherensek, a kötet egésze egységes nyelvezettel bír, homogén textúra. A stílus köznyelvi, beszédyszerű, egyszerű, a hatást nem a nyelvi cizelláltság, hanem a távoli képek asszociatív egymás mellé helyezésének megállító, újraolvasásra késztető ereje éri el: „*És ha tekőcömet nem is tudom rávenni / a húsvésrére, az nem bizonyít semmit, / a sűgő sem a szerep kedvéért hízik, a léghezvátba lépő szellem / divatcipőjének hangját pedig / csak a herceg hallja távírójeleknek, / remélem, tud követni.*” (*Szűzbeszéd*)

A szöveg tehát tisztában van saját asszociatív artistamutatványával, nem is titkoltnan kihívást intéz olvasójához. A – gyakran provokatív – megszólítások, kiszólások a szövegből úgyszintén a védjegyszerű Gál Ferenc-fogások közé sorolhatók. A versek szituáltságában különösen nagy erő rejlik: a szövegek többségét mintha egy alkalom szülte volna: valakihez úton vagy valakitől épp távozóban vagy csak úgy, üldögélve egy pohár mellett. Ebben – minden, a romantikától a szecesszióig nyúló manír ellenére – Gál Ferenc lírai nyelve Petri Györgyére emlékeztet. Ez a nyelvezet élő-beszédyszerű, rímtelen, ugyanakkor nagyon sűrű: harsány, intenzív képek váltakoznak gyors egymásutánban, feszült figyelmet igényel követni egy-egy, amúgy nem túl hosszú szöveget.

A versek felütése legtöbbször mintha egy dialógus, vagy vita hozzászólása lenne, mintha eleve válasz lenne egy ismeretlen állításra vagy kérdésre.

Mintha tudatosan kerülni igyekezne minden stilizáltságot, irodalmiaszkodást, versei nagyon életteliak, éppen ezért költészete könnyen magával ragad, gondolatmenetei, kérdésfelvetései sokszor szóserint hűsbavágók:

„Körömmnyi hagymákkal tenyérrnyi szívet / készít ebédre... / És arra gondol, hogy mondják-e ezt / egyáltalán húsnak” (*Életkép is*). Hogy ez a problematika a nyelven vagy húspan való bizonytalanság, joggal merülhet fel az olvasóban, akárcsak az, ragadta-e meg már valaki ennyire vitálisan (szaftosan?) a szív és a hús viszonylatának évezredek kérdéskörét.

„Pedig barátainnak levest ígértem / a város fölött épp csak próbakört / leíró raj húsból. / És hátradőlve, / végigmérve a lomha lapátokkal / hűtött zugok törzsven-degeit, / világos, hogy néhány szó / (főként a barátok, a hús, és az ígért) / még megteszi hatását, / még nem lehet csak úgy leírni minket.” (*Dackorszak*)

Ebben a verszárlatban a költő elegánsan nyitva hagyja az értelmezést: nem teljesen világos ugyanis, hogy a két állítás között milyen a reláció: hogy mivel néhány szó megteszi még a hatását, tehát nem lehet csak úgy leírni azokat (akár mint szleng-jelentéssel: ti.

lemondani róla), akik ezeket használják. Vagy van pár szó, ami megteszi hatását, de nem lehet csupán ezekkel leírni az ezen szavakat használó közösséget. A cím mindkét jelentést megengedi, csakúgy, mint az egész vers dinamikája.

A versek jelentős hányada episztolaszerű, levélformában írt szöveg, amelynek konkrét – legtöbbször egyértelműen női – megszólítottja van: „*Tűzd fel a hajad / alátéttel, a képnek megfelelően, / és a gyakorlást a földig érő tükörnél / a mellékelt mondatokkal indítsd*” (Imádó).

A versek hangnemében van valami nehezen megfogható pikírt, gunyoros ironia, mintha úgy beszélne ki magából mindent, hogy sajátos taktikával nem akarná, hogy komolyan vegyükk, ezért mindegyik mű folyamatosan rejtelezi és karikírozza önmagát. Ugyanakkor sosem válik igazán humorossá, inkább egy kesernyés rezignáltság szól belőle, olyan cinizmus, ami nagyon is komoly. Ennek szemléltetésére nézzünk meg egy nagyobb szakaszt a *Számadás* című versből:

„*Ezek nem olvasmányélmények.*”

Rögtön a kezdősorban állást foglal: a cím ne tévesszen meg, nem József Attila-parafrazist vagy hommage-t olvasunk, számadása saját. Nem intertextualizál, nem bölcsészkedik, nem ügyeskedik, mégis intellektuális, de intellektusa nem önmagában való, hanem érzékileg telített:

„*Élőben hallgatom a város szívében / a dobbanásokat és az angyalok / utáni nyelvet. Amin két sort írtam / délig, és a szemem karikásabb, / mint a dögevőké.*”

Négy és fél sorban megidézi az urbánus költészet (a város szívdobbanása) és a misztikus-metafizikus líra (angyalok) toposzait, de mindezt hangsúlyosan nem kulturális ikonként, nem motívumként, hanem saját, élő valóságként. Az angyalok *utáni* nyelv és a használata okozta kimerültség azonban arra enged következtetni, hogy ez a poszt-metafizikus állapot már nem adományként adja a lírát, hanem emberfeletti erőfeszítést igényel, ha ezen a hiteles hangon kíván megszólalni.

„*Ez az én életem, / Uraim, a nőket hagyjuk ki eből. / Nekik ott van, hogy a magzatban / tett kerülő után mérhetően édesebb / a vérük. Nekem itt van a feszültség, / ami semmit nem hajt, és nem is világít.*”

A vers kihordása teher, egy magzat kihordásához mérhető, a jellegzetes Gál-féle megszólító gesztus minden férfiból közösséget formál, összekacsint velük, mi értjük, mi tudjuk, miről beszél, persze valóban épp ellenkezőleg: honnan is tudnánk, mit jelent a magzatban tett kerülő után megédesedő vér, de a

költészen ne akarjunk politikai korrektséget számon kérni. (Poétikailag viszont nagyon is korrekt sorok, a költészet a magyar nyelvben is egy élet világra hozatalaként kódolt, a költőt kotlósként pozicionálva.)

„*A rutin, ahogy elvégzem a szertartásokat, / amikkel tartozom a virágoknak / és a testnek. Közben utána számolok, / hogy hány év alatt tudnék mindent felélni.*”

A férfilét tehát itt kiüresedettebb, szájalomra méltóbb, mint a női, mert nem adatik meg neki, hogy életet adjon, legfeljebb virágot locsolhat, vagy magáról gondoskodhat, de ezek pótcselekvések, s ilyen lesz a költészet is, a belül dolgozó feszültség. Ha szorosan olvassuk a szöveget, feltűnik tehát, hogy az a férfilétet egy fogyatékt, jelesül a gyerekszülésre való képtelenség felől ragadja meg, ami (a kötet számos szövege mellett) felveti egy gender-szemléletű olvasás létjogosultságát, sőt annak potenciális termékenységét, hiszen a Gál-lírában a nemi szerepek kulcsfontossággal bírnak.

Ebben a nemek által polarizált térben helyezhető el az ezotéria – a jósnők, a horoszkóp állandóan visszatérő motívumkészlete is, amelyek többnyire az élet, és ebből fakadóan e szövegek enigmatikusságát, kiismerhetetlenségét sugallják. (Jellemzően azonban a nők hozzák be, így talán a nők rejtelességét, a férfiúi racionális archetípust ellenpontosítását is érthetjük alatta), ugyanakkor a rejtvényfejtés, a sok ismeretlen ellenére érteni akarás attitűdje jól alkalmazható az *Ódák és más tagadások* olvasására is. És az olvashatóságnak ez a nyitottsága, az értelmezés tágas, levegős tere az, ami annyira teszi élvezetessé a kötet olvasását, amennyire belemegyünk, annyira lesz jó könyv, amennyire jó olvasók tudunk lenni. És ez a nagy művek sajátja. Ennyiben indokolhatóan érzem Lázár Ervin, Latinovits és Makovecz emlegetését, noha nem tudom magam meggyőzni arról, hogy ne tartsam túlzónak és kontraproduktívna.

Feltételezett szándékával ellentétesen ugyanis elbizonytalaníthatja az érdeklődőt, kezdeti bizalmatlanságot okozhat, de ne engedjük: ha ezen túllendülünk, egy nagyon is természetes nyelven megszólaló, a köztudatban élő klasszikus bohém-nőcsábász költőszerepre kacsintgató, egyszersmind azt provokáló, a költészet szómágiája felé is nosztalgiaát mutató, társalkodó költészetet kapunk. Ez a kötet valóban párját ritkítja, és valóban szegényebb lenne nélküle a mai magyar líra. Eddük olvasói készségeinket, pallérozódjunk, legyünk profik versolvasásban! Gál Ferenc irodalmi, érzéki-intellektuális hedonizmusa olyan szöveget hozott világra, ami megérdemli a lassú, figyelmes olvasást.

Lehúzott bőrök

Krusovszky Dénes: *Felesleges part*

„Az őszinte beszédnél semmi sem giccsesebb.” A verssor Krusovszky Dénes új kötetének mottója is lehetne, hiszen ez a versvilág távol áll mindattól, ami őszintének nevezhető. Sokkal inkább program-szerű imitáció: a tett bőrébe burkolt üresség, minek feltárása csak újabb bőrökhöz vezethet. A kortárs lírában az őszinteség persze amúgy is a dilettantizmus színönimája, mint hangversenyen a finálé előtti taps, Krusovszky számára azonban az eltávolítás nem csak költői eszköz, hanem cél is – már ha célnak nevezhetjük azt a pontot, amit nem érhetünk el soha. A *Felesleges part* no way ticket, üres jegy, olyan kalandra invitál, amiből csak eltűnni lehet; kihullni, kilépni vagy – megadva magunkat – feloldódni a látszatvalóságok között.

Az út nem csak allegória: a három nagy ciklusra és azok kísérőverseire bontható kötet egy utazás leírásával kezdődik. A *Mint egy vászonzsák*-ban Krusovszky Hart Crane amerikai költő (1899–1932) utolsó napjait idézi fel, s a monológ-jellegű visszaemlékezést váltakozva töri meg Chris Burden performansz-másolatokkal, illetve önálló verseivel – utóbbiak *Könnyített változat* cím alatt rendeződnek alciklusba. A szerző így hármas fonatú szöveget hoz létre, melyben elmosódik az idézett és idéző közötti határ, a parafrázis pedig nem különböztethető meg az eredetitől – a beszélő ön-maga, árnyéka lehet, minden tette utánzás és reflexió is egyben. Burden és Crane választása több okkal is magyarázható, ám talán a testhez való viszonyuk a legérdekesebb, hiszen a test, mint emlékező felület és műalkotás, befogadó és közvetítő eszköz jelenik meg mindkettejük esetében.

Hart Crane-t tragikus halála, illetve annak módja emeli kiemelt helyzetbe: a homoszexuális költő az Orizaba nevű hajón utazva ajánlatot tett egy matrónának, a feldühödött tengerészek pedig kis híján agyonverték. Crane valószínűleg emiatt is menekült aztán öngyilkosságba, s a hajóról a vízbe vetette magát. Burden a '70-es évek híres performansz művésze volt, s Hajas Tiborhoz hasonlóan saját testét használta

eszközként: a Shoot című akció közben egy puskával lövette karon magát, a Trans-Fixed során pedig egy Volkswagen csomagtartóján feszítették meg. A fájdalom, az erőszak közös tapasztalatuk, s szándékaiktól függetlenül mindketten a test szerepét vették fel – amivel bánni, s amit bántani lehet –, ám helyzetük rímél a kortárs líra személytelenségére is. „De ki hiszi el, hogy amikor / mások jókedvére kell vetkőznöm / majdnem olyan mindegy, / mint az, hogy üres doboznak / hívnak és mindenféle / felesleges holmival pakolnak tele.” – írja a *Könnyített változat* (2.)-ben Krusovszky, utalva az arc nélküli elbeszélő kiszolgáltatottságára.

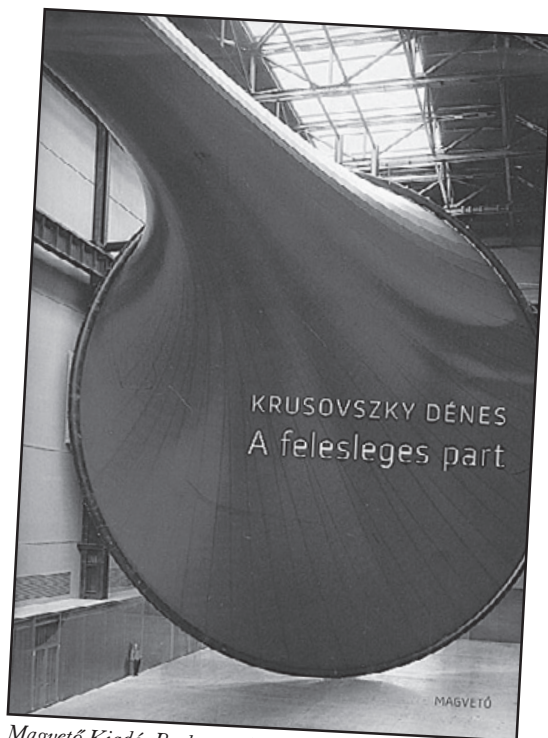
Más-más okból, de a test Crane és Burden számára is korlát volt, melyet a maguk módján megpróbáltak túllépni: előbbi szégyenét és megaláztatását hagyta hátra az Orizaba matrónaival együtt, utóbbi pedig tűrőképessége határait próbálgatta: a *Velvet water* című performansz keretében Burden vizet akart lélegezni, s öt percen keresztül képes is volt folytatni a szervezetével vívott, hősieinek éppen nem nevezhető harcot. Gesztusuk a lehetséges tagadása, ami hit nélküli szabadságot adhat *A felesleges part* választott hőseinek. „Az előttünk álló pillanat / rettenetes üressége, a jövő, / egyedül a tagadással tölthető / ki megnyugtatóan (...)” szavalja színházi kórusként az Orizaba legénysége, mikor Crane-t egy üres koporsó vízre bocsátásával búcsúztatják. A tagadás hübrisz: lázadás a valóság utánzása ellen, akár az élet elvesztése árán is – s végül az egyetlen emberi fegyver a sors és természet erőivel szemben.

Hübriszt követett el Marszüasz, a furulyás szatír is, mikor az isteni Apollónt dalversenyre hívta ki, kétségbe vonva annak tudását: az akarat gögje tragédiához vezetett, s Apollón egy fenyőfához kötözve megnyúzta riválisát. A kifeszített bőr a mai napig táncot lejt, ha furulyaszót „hall”, Apolló himnuszaira viszont meg sem rezdül – így szól a monda. Krusovszky sebési pontossággal illeszti a mítoszt saját szövegke-reteire, a *Marszüasz polifón* című második ciklusban. A szatír csak körvonalaival tűnik fel, a test feletti totális

uralom jelképeként. Gőgje azonban már nyomokban sem érezhető; inkább tűnik Crane-hez hasonlóan áldozatnak, megalázott és lényegétől megfosztott buroknak. (Érdekes párhuzam, hogy a Marszüasz-mítoszt korábban Sarkadi Imre is feldolgozta *A szatír bőre* című novellájában – ebben Apollón vitatkozik nyúzás közben a szatírral, a kifinomult eszmecsere csak még kegyetlenebbé teszi a háttérben zajló kínt. A kommunista hatalommal hol küzdő, hol annak behódoló, alkoholbeteg Sarkadi végül kizuhant egy ablakon – sokak szerint öngyilkos lett, akárcsak Hart Crane.)

A *Marszüasz polifón*ban Krusovszky még gyakrabban él az eltávolítás eszközével, akár a szó szoros értelmében is: a *iii Szellős, árnyékos* például egy férfi test megnyúzásához kínál részletes útmutatót, s a leírás szenttelensége elfedi az aktus brutalitását és értelmetlenségét. S eltűnnek a személyiség utolsó vonásai is – a két amerikaival még lehetett a szerepjáték szintjén azonosulni, egy lényege vesztett skalppal azonban már egyáltalán nem. Krusovszky Dénes költészete itt már egészen anyagszerűvé válik, és fő témája idővel nem az egyéni akarat vagy az utánzás közötti dilemma lesz, hanem a testnek a világban, s a lélekben a testben betöltött-kiszorított helye. Harmóniának nyoma sincs, a fullasztó légszomj az elveszettséggel váltakozik, a kint-bent játéka pedig folyamatos bizonytalanságot szül. „Hallgatod, hogy zihál tüdőd, és / látod, ahogy a térded remeg, / túlított rajtad a bőr, mégisincs kész, / saját kesztyűjében vár a kéz.” – olvashatjuk a *viii Saját kesztyűjében* című darabban, s a következő versből, az is kiderül, hogy a rendszer kívülről sem tűnik egységnek. „Nem volt olyan nézőpont, ahonnan az egész / szerkezetet be lehetett volna látni” – jellemzi Krusovszky a könyv borítóján látható óriási installációt, Anish Kapoor *Marsyas* című alkotását. A hatalmas tölcser önmagából kivetkőzött testként lebegett a London Tate látogatói felett, és „...színre és tapintásra is tökéletesen / hasonlított a megalázott emberi húsr”. (*ix. Az egész szerkezet*).

Jellemző, hogy a test és a benne lakó kifordítása után már nem igazán marad erő *A felesleges partban*. A lényegét gondosan lecsupaszította Krusovszky, így az utolsó ciklusra már csak a jelentés bevallottan céltalan boncolgatása maradt. (*A régi jelentés*). Ebben az értelmezés wittgensteini bizonytalanságával játszik a szerző: a szó valójában sosem lehet azonos jelöltjével – héj a magjával – s a korábbi jelentések faggyújától nem lehet megtisztítani egyetlen mondatot sem; ha beszélni kezdünk, biztosan egy régi mondatba, annak buktatóiba ütközünk. Krusovszky mégsem hallgat, hanem álomszerű logikával kezdi építeni verseit, így kerülve meg az értelmezés kényszerét. „Nem fűz többé / érdek a hátsó kerítés szorosra / font dróthálójába akasztott disznóállka-

Magvető Kiadó, Budapest, 2011

pocs-
hoz, ha mégis, akkor ennél / gyávábban talán már emlékezni sem / lehet.” – írja a *Csak egy kenyérben*, felszámolva az ok-okozati összefüggéseket; máskor fejből kiszedett nyálat tanítgat, eszközhasználatában Oravecz Imrét és Nemes Z. Máriót egyaránt idézve.

„Lassan mindent meg kellene már vetnem, / amihez születésem gyenge tényén / túl semmi más nem köt” – vallja egy következő versben (*Egyszerűen bomlik*). A szavakat azonban nem lehet szavakkal feloldani: *A felesleges partot* leginkább jellemző érzelmek – megvetés, szégyen, kín – is csak látszólag távolítanak el az egyéntől, valójában ezekenél semmi sem köt szorosabban az egóhoz. „porig alázott giccességével pusztá létem” – sopánkodik a *Csontkápolna* narrátora, pedig hogy szakadna el a tudatos éntől az, aki eredendő, őszinte valóját is giccsnek érzi. A megtagadott teher is teher, és annál fájdalmasabb, minél képmutatóbbról próbálunk róla megfedezkedni – bár ez a kötet utolsó, meglehetősen erőtlén mozgatórugója. Krusovszky úgy jár el, mint a „vizet lélegző” Chris Burden – próbál nem lenni, kívánni; hübrisze azonban sikertelen, hiszen minden pillanatban őt látjuk és halljuk. Könyve, mint legénység, kormányos és cél nélküli hajó végül felesleges partot ér – „És még ehhez is lesz, aki gratulál.”

Egyetlen pont körül, avagy „acélgömbfelület e narratíva”

Mogyorósi László: *A szerelem valami más*

Napjaink szépírói egyre gyakrabban, már-már törvényszerűen használják a szövegközöttség eszközeit úgy, mint a reneszánsz költők (vagy éppen a német felvilágosodás és romantika költői), akik az antikvitas irodalmának formai vagy tartalmi idézése révén bizonyították poeta doctus, tanult, tudós költő voltaikat. Korunk szerzői is az irodalmi idézés segítségével próbálnak sajátos aktualitást és önkifejező erőt adni szövegeiknek.

Ennek a kapcsolatteremtő eljárásnak a jegyében született meg Mogyorósi László *A szerelem valami más* c. harmadik kötete is. A versek meghatározó vonása a szövegközöttségnek egy divatos válfaja, amit Gérard Genette általános intertextualitásként nevez meg¹. Mogyorósinál ezen belül is egy sajátos változattal találkozunk, a főként hangalakzatokkal létrehozott célzásszerű és jelöletlen idézetekkel. Ezt az alluzív írástechnikát tekintem a kötet három kohézióforrása közül az elsőnek. A második a próteuszi szereplő állandó jelenléte, melynek két fontos figurája Pygmalion és Henri de Toulouse-Lautrec. A harmadik és talán legjelentősebb kohézióforrást a téma meglepő egységességében látom. Mogyorósi egész kötetét (és talán nem túlzás azt állítani, hogy minden eddigi írását) egyetlen kérdés megválaszolásának szentelte. Az esszenciálisan szép és a szerző hús-vér lényéhez tartozó vágy között tapasztalt áthidalhatatlan szakadék jelenti azt az „acélgömbfelületet”, amivel a szövegek lírai énje folyamatosan szembesül; és ugyanez a távolság készteti az alkotót arra, hogy újra és újra elátkozott Szisziphoszként ismét megpróbálkozzon a két szféra közötti kapcsolatteremtéssel, viszonyuk kielégítő megválaszolásával. A kötet verseiben egyre jobban kirajzolódik a keserű felismerés, hogy a testek távolsága által létrejött vágy egyáltalán nem azonos a szerelemmel, mert *A szerelem valami más*, amit talán csak önmagában találhat meg a művész.

A versek első, ha talán nem is legfontosabb kohéziós jellemzőjeként neveztem meg az intertextualitást. Ennek szemléltetésére a kötet második ciklusának *Testi kérdés* c. szövege a legalkalmasabb. A szó eleji hangbetoldással, vagyis protézissel létrejött cím Babits Mihály közismert versét, az *Esti kérdést* idézi emlékezetünkben. Az irodalmi kapcsolatteremtés különböző szinteken valósul meg, így megjelenik a hangalakzatok rokonságában, közös utalásokban és metaforológiában is. Mindkettőjüknel megszemélyesítés alapját adja a Danaidákra való utalás. Mogyorósinál megjelenik az önidézés eszköze is, amivel radikális kohéziót teremt saját írásain belül és szellemesen utal előző kötetére. A szerző második kötetének (*Ingajarat a valóságba*) borítóján Botticelli Vénusz születése c. festménye látható, a *Testi kérdésben* pedig a következőket olvashatjuk: „...a nádasból/kilépő Vénusz./A kézfogását mint távolságot megkapod.”. Az idézett részbe beleszendül József Attila Altató c. verse, viszont tisztán megjelenik benne az önmegértés és önértékelés lehetősége is. Az előző kötet gondolatvilága, finom szentimentalizmusa már csak mint távolság érzékelhető, ahogyan szintén a távolság a legjellemzőbb tulajdonság a szerző világgal való viszonyában is.

Mogyorósi fölényes technikai tudással felhasznál minden lehetőséget arra, hogy folyamatosan allúziókkal szembesítse olvasóját, ezek közül a látványos megoldások közül bemutatnék még néhányat. A szintaktikai szerkezet variációjából alkot elmés Petőfi parafrázist: „szemében azért a víz azúr”, az idősíkok eltolásával Juhász Gyula híres versén kívül benem Pilinszky *A szerelem sivataga* c. művét is felidézte: „Milyen volt szőkesége,/nem tudom még.”; „Sosem felejttem, nyár van.” A szerző az írásképet is felhasználja a szöveg intertextuális nyitottságának fokozásához, amikor ezt írja: „félzett föld, óriásil, dayka”. Itt természetesen a magyar felvilágosodás fontos költőjére, Dayka Gáborra kell gondolnunk, akinek szépírói és fordítói érdemeit Kazinczy és Csokonai is elismerte. Az idézett rész szoros kapcsolatban áll Babits versé-

1 Genette, Gérard 1996. Transztextualitás. Helikon, 1–2. 82–90.

vel, amit inverziószerűen visszahív tudatunkba: „*sima bársonytakaró,/melyet terít egy óriási dajka,/a féltett földet lassan eltakarja*”.

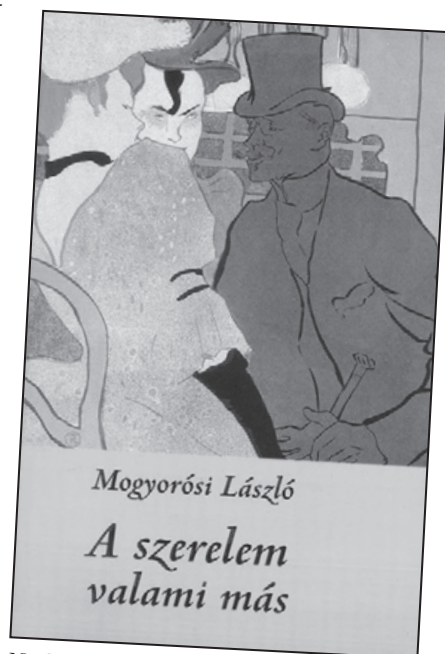
Látható tehát, hogy Mogyorósi minden nyelvi és kevésbé nyelvi lehetőséget felhasznál arra, hogy munkáját teljesen nyitottá, a lírai ént pedig felismerhetlenné tegye az idegen hangok, vendégyszavak, vendégsorok hullámmásában.

A kötet második szervező erejű jellemzőjeként a próteuszi alakváltozást már említettem korábban. A költői identitásalkotás és – elfedés lehetősége korunk népszerű eszköze. Mogyorósi is ügyesen használja fel, kötetében kétféle önmetaforát választ magának, az egyik Kypros sz. legendás királya, Pygmalion, a másik pedig előbbinek bizarr ellenpontja, a késő XIX. század párizsi éjszakáinak grófja, krónikása és művésze, Henri de Toulouse-Lautrec. Jobban hasonlítanak egymásra, mint azt az első pillanatban gondolnánk, mindketten képzőművészek és mindketten a szépség koldusai. Kizárólag a szépséggel kapcsolatos modalitásuk állítja őket szembe egymással, míg előbbi az esszenciális szépség keresése közben lobban szerelemre, utóbbi épp a szépség fizikai valóságától és a szerelemtől fordul el, amikor cinikusan és gúnyosan kezdi ábrázolni a környezetében élő nőket.

Pygmalion minden alkotó, teremtő ember előképe lehetne, ő a távolság figurája, a távolságé, ami az ideák, a lélek és a test között van, és amit csak egy isten közbenjárásával lehet áthidalni (*Algorismus, Asztaloslegény nótája, Pastoral, Bináris szerelem, MMVII*). A csalódással és lemondással színezett pygmalioni modalitás a *Mielőtt Szisziphosz újra elindul* felfelé c. versben jut el tetőpontjára és folyik át a cinikus plakátfestő hangjába. Saját megítésem szerint kettejük modalitása itt mosódik össze: „*egy oszlopnak támaszkodva állsz,/mint szobor vagy prostituált*” illetve: „*ahol egy vörös hajú prostituált/szoborrá szépül*”. Ebben a szövegben végül egyesül a két végpont, a múzsa és a prostituált, a márvány és a hús. Mindez joggal juttatja eszünkbe Ady Endre *Az én menyasszonyom* c. versét, ezt a párhuzamot erősíti a szövegben található parafrázis is, ami *A vár fehér asszonya* c. versével kapcsolja össze Mogyorósi munkáját. Ady a következő önszimbólummal él: „*A lelkem ódon, babonás vár*”, amit Mogyorósi így épít be versébe: „*testemnek/súlya van csak, egyébként/értéktelen bazalttömb/a szorongás tárnáiból,/*

ódon, babonás vár falába építendő”. Ady Endre sorai-
ban sokkal több az életerő, Ady Endre képes a nőben egyszerre látni a múzsát és az utcalányt, Mogyorósi az egész kicsi részeként ábrázolja önmagát és képtelen megtalálni a két végpont egyesítésének lehetőségét. Számára a helyzet megoldhatatlan, az elkeseredettség és a hiány azonban újra és újra megoldásra, munkára kényszeríti, akárcsak Szisziphoszt az Alvilág bírái.

Mogyorósi László harmadik kötetében a lírai öntelmezés másik figurája, a testetlenségtől a megtestesülés irányába haladó Pygmalion ellenpólusa Toulouse-Lautrec. A párizsi bohém gróf legfontosabb kötetbeli tulajdonsága szintén a távolság, avagy távolságtartás. Leginkább leveleket ír, legfeljebb valamely litográfiája alá ír néhány versszerű sort, de személyesen semmiképpen sincsen jelen. Írásainak tárgyát a biztonságos távolból szólítja meg. Nem igazán kezdeményez párbeszédet, sokkal inkább monologizál. Sorai-
ban, szövegeiben sok az önirónia, talán pont ezért nem kímél másokat sem. Rútságával kérkedik, és többször többféleképpen beszél kezeiről („*manókezem*”, „*gnóm-kezem*”), amikkel gyakorlatilag a szépséget festi meg. Így a Toulouse-Lautrec kezeivel megjelenített világ is torz, esztétikai rendje fordított. Lautrec

Napkút Kiadó, Budapest, 2011

Monfa hamiskásan azt állítja, ő bizony nem találja szépnek modelljeit, ő karikatúrákban akarja visszaadni azt, ahogyan a világ őt magát látja („*A világ torz, s éhes a torzra*,”), a plakátokon szeretné a szépséget is eltorzítani. Ennek a viselkedésnek a mozgatója pedig ismét nem más, mint a távolság. Toulouse-Lautrec már első levelében (*Toulouse-Lautrec válaszlevelei Yvette Gilbert-nek*) nyíltan megvallja, hogy igazán azért rútszáma a környezetében élő nők szépsége, mert nem szerezheti meg őket, nem kerülhet velük kapcsolatba, nem oldódhat fel a (testileg) szépben: „*Hogy lenne szép, mit el nem érek?*”. És ezzel a mondattal vissza is tértünk a kötet meghatározó nézőpontjához, a távolság optikájához, az egyetlen pontból szemlélődő, az egyetlen ponthoz kötött, feszült, vágaktól teli és elkeseredett lírai én *acélgömbfelületéhez*, amit szüntelen megpróbál feltörni, szisziphoszi végzetszerűséggel.

A kötet harmadik kohéziós forrását a már részletesen tárgyalt tematikai egység, egyhangúság adja. Egyetlen aspektusa maradt még érintetlenül, ami A Pygmalion-lobbi c. ciklusban bontakozik ki iga-

zán. Mogyorósi a testeket elválasztó bináris világot nevezi meg reményvesztettségének okaként. A lírai én a következő versekben *Bináris szerelem*, *MMVII.*, *IWIW-elégia*, *Daloskönyv-apokrifek*, *Az e-mail-kereszt-ség* Pygmalion virtuális műhelyként ábrázolja az embereket elszemélytelenítő internetet, ahol a vágy alkotómunkájából megszületik valaki, akit senki nem képes életre kelteni. Legfeljebb életben tartani és tovább formálni lehet a fantázia világában. És az is bizonyos, a bináris médiumon keresztül érintkező emberek érzelmi viszonya nem a szerelem, a szerelem – Mogyorósi szerint is – valami más. Ezt igazolja a kötet utolsó ciklusában kibontakozó epikus szál is, egy interneten szövődő szeretői viszony története. A ritka és "kijózanító" találgák jellege szintén jellemző a szerző előző kötetében megjelenő férfiszerepre, egy többé-kevésbé mellőzött ember távolságtartó szemlélődése ez, aki önkínzó kíváncsisággal figyel, áhítja a mások által birtokba vett szépséget.

Ha Mogyorósi László harmadik kötetének legfontosabb vonását szeretném megragadni, akkor

mindenképpen a távolságot tudnám hangsúlyozni, azt a távolságot, ami közte és az esztétikai értelemben vett tiszta szépség között van. Ez a távolság pedig nem más, mint az *acélgömbfelület*, a szerző szövegei révén láthatóvá váló probléma és kérdés, amit a lírai én a tehetetlen szemlélődés pozíciójából sosem oldhat meg, sosem válaszolhat meg ki-elégítően.

Ha Mogyorósi László harmadik kötetének legfontosabb hozadékát kellene megfogalmaznom, akkor Toulouse-Lautrec fenotípusát említeném. Az általa képviselt modalitás mindenképpen új hang, új perspektíva a gyarapodó lírai életműben, akivel biztosan nem tudunk gyorsan azonosulni, de aki mindenképpen új lendületet ad a szépségkeresés dialektikájának, aki rezonőrként került a kötet színpadára, hogy felhívja a figyelmünket a szépség eddig nem ismert természetére, és kíváncsivá tesz minket a történet folytatására. Vajon hogyan folytatódik majd Henri de Toulouse-Lautrec Monfa és a mitikus Pygmalion király párbeszéde?

Savak és műanyagok

G. István László: Választóvíz,
Ughy Szabina: Külső protézis

Brúnónak, aki túlél engem

Mondhatom-e, hogy a versszó – a szemantikai innováció révén – mindig megelőzi, teremti, a prózaszó ellenben a lélek retinájára (ki)vetíti, azaz színre viszi, s ily módon egyszerre követi is, teremti is az értelmet? Mondhatom-e, hogy a vers (mint a különleges, az „ünnepi” gesztusa) mindig új szó képzésébe vonja be a történő irodalom, a lírai hagyomány jelölőit, a prózaszó topológiája pedig a „hétköznapi” tapasztalat újrafelfedezéséhez nyújt újszerű (művészi) perspektívát? Ha igen, mit kezdek akkor Ughy Szabina *Külső protézisével*, melynek lírai éneje egy képtelenül köznapit nyelvet működtet, amely Vörös István diagnosztizálta tárgyyszerűsége, aktualitása, hagyományossága, spiritualitása, bátor, frivol érzékisége, mértéktartó őszintesége, szabadsága és szertelensége mellett egyszerre tartózkodik a szemantikai újítástól, egzisztenciálfelvetései kérdésközlésére, szembevető képszerzősége ugyanakkor a prózától is megkülönbözteti?

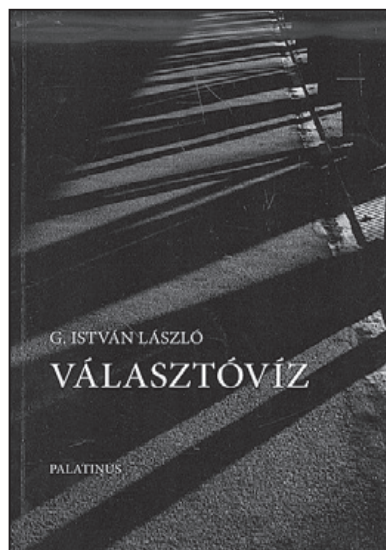
A deduktív kategorizálás, a hierarchikus oppozíciógyártás csapdáját megkerülve, koncentráljunk először a beszédhelyzetre, a beszédmódra! Való igaz, hogy Ughy lírai éneje nem a magyar és világköltészet jelölőit használja, ahogyan az is, hogy nem tesz kísérletet új szó képzésére. Sőt, épp ellenkezőleg! A *Külső protézis* – a magyar nyelv leghétköznapiabb szavait működtető – lírai éneje egy sajátos, a kötet egészéből (mint komplex narratívából) kirajzolódó én-történet elbeszélőjeként funkcionál, és azt a roppant szakadékot teszi láthatóvá, amely a válságban szenvedő, saját léthelyzetével számot vető „res cogitans”, valamint töprengésének artikulációjához rendelkezésére álló nyelve között támad. Kiemelten fontos szerepe van itt a dekonstruktív pszichoanalízis által újra felfedezett tükörnek (*Öreg tükör, Harmadik személyben*), hiszen a címadó ciklus

harmadik versének fabulája szerint az identitás konfliktusának, a külső, művészi perspektíva lét-szükségletté válásának (és megszületésének) pillanatai egyaránt az elbeszélői arc és tudat asszociatív konfliktusához, a szubjektum önmagára-nem ismerésének elemi tragédiájához kapcsolódnak:

*Kézmosáskor felnézett
a gyengén megvilágított,
repedt tükörbe. Hirtelen
nem értette, mit lát,
mert ugyan mozgott,
de nem ismerte fel
a saját arcát.
Percekig nézte, nézte
a meztelen tekintetet,
a test rettentő maszkjátékát,
s ezentúl, ha magára gondolt,
átváltott harmadik személybe.*

(Harmadik személyben)

Az egyes szám harmadik személyű(vé váló) beszédmód, az arc és az én interferenciájából következő ön-eltárgyasítás egyszerre következménye, s egyszerre megoldása a versben vázolt léthelyzetnek. A tükörben önmagát fel nem ismerő szubjektum nézőpontjának reflexszerű megváltoztatása, majd ennek az élettani automatizmusnak a feloldása egy új, művészi perspektívában, amely a vizualitás közegét immár az írás médiumával váltja fel – ez voltaképpen a betegség poétikája.

Palatinus Kiadó, Budapest, 2011

Ughy Szabina lírai énjénél a külső belsővé tételét, a *szemtanúságot* (lásd *Angyal utca*) a visszahelyezés, az újra külsővé tétel, azaz az *öntanúsítás* gesztusa avatja verssé. Kötetében egy bölcs gyermek szól búcsúról, halálról, gyászról és betegségről – az élete tavaszában járó készítő öregkori összegzéshez méltó mérleget. Gyermeke ez a dikció, hiszen egyszerű, mellőzi a József Attilai-féle szóképzés katalitikáját, képei metaforák helyett „mindössze” kimerevített valóságszeletek, látásmódja öntörvényű és naturális. Jól példázza mindezt, hogy a *Külső protézis* én-történetének hőseit örökségéből is csupán egy csehszlovák cséssze ragadja meg, amely azonban még őrzi a nagypapa szája nyomát – az emlékezet és a figyelem fókuszában a legapróbbnak tűnő, ugyanakkor a legjellemzőbb, legsajátabb jelek állnak (*Csehszlovákia*). Ettől a könyörtelenül realista, gyermeki látásmódtól és szóhasználatától csupán a *Péntek* allegorikus nagypéntek-képe látszik elrugaszkodni – a középen fekvő (Mk 15,27), ágyához kötözött, szomjazó (Jn 19, 28), a szívószáltól elforduló haldokló (Mk 15,36; 15,23) alakja révén. És éppen azért, mert gyermeki – tömör, egocentrikus és közszói – ez a dikció, immanens törvénye tiltja, hogy új szót vezessen be: a kötetből kirajzolódó narratív én-történet aktuális állomásához hangolt szerep és perspektíva vállalása sajátos nyelvi önkorlátozás követelményével párosul.

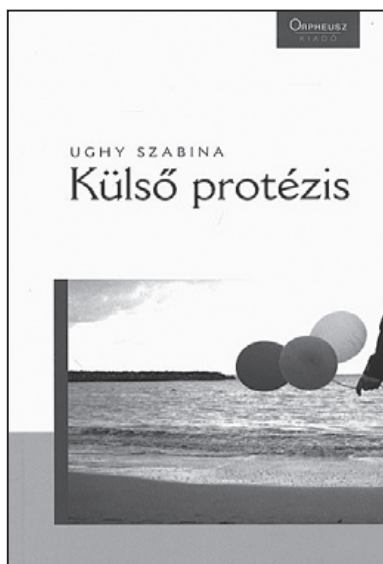
Ughy lecsupaszított, áttetszővé tett versbeszéde – melynek főbb tematikus vonulataihoz a Wikipédia szócikkei társulnak – hasonló attitűdöt körvonalaz, mint Turczi Istváné, aki a kortárs kultúra kihívásaira úgynevezett SMS-versekkel válaszolt. Míg azonban Turczi immár pályája csúcsához közeledve, s az irodalom társadalmi funkciójának átalakulásával párhuzamosan jutott el a Short Message letisztult formájáig, addig Ughy Szabina költői útját indulásának pillanatától kíséri a külső (s egyben persze belső) protézis – a nyelv (mint forma és tartalom) transzparenciája. Így nézve költőnk nyíltsága, őszintesége, tömörsége és közérthetősége a válságot eltárgyasító gyógyuló, a válság lényegét annak nyelvében tetten érő poéta, valamint a válságot megörökítő dokumentarista tudatos puritanizmusa.

*Két monogram a liftajtón.
Eszembe jut erről egy vers,
bár még nem olvastam sehol,
lassan emlékezni kezdtem rá.*

*A kényszer, hogy valami nyoma mindennek legyen,
vezet előre, vissza, igék, mondatok felé.*

*Ha ez nincs, idegen szavakkal szólítgatom a testem,
családom tagjait, és csak a korom gyűlik mögöttem.*

(Nyomkövető)

Orpheusz Kiadó, Budapest, 2011.

Jól látható, hogy a gyógyulás és a költemény „kihordása” milyen szorosan összefüggnek itt, hiszen a vers (akárcsak a daganat) belül van – a testen belül; a költői hagyomány és a világ jelölői (például egy falfirka monogramjai) csupán elindíthatják a(z új) versre történő (vissza) emlékezést. A sejtek emlékezte lép kapcsolatba a szubjektum emlékezetével; a dokumentálás historiográf kényszere találkozik a keletkezésben lévő verssel a memória közegében. Ez az ingamozgáshoz hasonló előre-hátra nyomozás, ez az Ughy-vers módszertana, s ez egyben a feltámadás poétikája is.

*

G. István László költészete – John Keats meghatározásával élve – „roppant szivárvány”, s palettája az elmúlt évek műfordítói gyakorlata nyomán csak tovább színesedett. Mégis szikár, visszafogott, bölcséleti versbeszéd maradt: bizonyítják ezt a *Választóvíz* szomorúan szabad formái, itt-ott hátborzongatóan összecsendülő rímei („füstjelet”–„körmenet”, „meghalhatok” – „elalhatok”, *Nem láttam füstjelet*), kegyetlen kérdései, ironikus önmarcangolása, játéka a legrövidebb s legrövidebb jelölőkkel („ég”/„égen”/„éget”, *Tizenkilencedik Nap-monológ*).

A címadó vers végkicsengése – az általa jelölt agresszív vegyület ellenére – mégsem negatív, sőt: éppen a szeretet kettősségét, függés és felelősségvállalás dialektikáját állítja reflektorfénybe, ahogyan néhány lappal odébb a *Megszorultság* zárлата is:

*Ahogy a világtalant
teremtik, úgy nézz, úgy szoríts, tagadd,
ami lennél – taníts a szorításban
csak szorítva lenni, fogadj vissza,
a halálnak se kell így
igyekezni. Szoríts, de ne kézzel,
tested hozzám se érjen.*

A *választóvíz* ebben a kontextusban nem az erőzítő, hanem épp a költői szó *teremtő* erejének metaforája lesz. „Választóvizet fakasszon Mózes az én szik-

lából, a másik helyét belülről marja ki” – hangzik a fohász. Mármost ha az imént megfigyeltük, hogyan fakaszt verset a testből Ughy Szabinánál az emlékezés asszociatív reakciója, most annak lehetünk tanúi, hogyan marja ki G. István László *Választóvíze* a másik (az olvasó?) helyét. Előrebocsátom: a jelenség értelmezéséhez nincs szükség a szerves kémia belátásaira, elegendő egy József Attila-kötet is, hiszen a *Nem én kiáltok* sorait mediálól *Fürdetnéd önmagadban* jelzi: par excellence *poétikai* kölcsönhatásról beszélünk. „Hiába fürösztd önmagadban, / Csak másban moshatód meg arcodat” – írja József Attila; „fénytelen, / aki úgy gondol szemére, mint magára, / s nem mint a más szemében felderengő / képre” – kontrázik G. István László. A külső nézőpont hiánya nyomán ellehetetlenül önmegeértés, a másik nélkül értelmét veszítő, megtapasztalhatatlanná váló önmegaság példázata ez. Egyetlen megoldás kínálkozik: a másik befogadása, a helykészítés krisztikus gesztusa.

Az idézett sorokból is kitetszhet, milyen messze esik GIL dikciójának – Pilinszkyt idéző – pőresége Ughy Szabina versbeszédének áttetsző, gyermeki bölcsességétől. A különbség lényege (emberi életkorokon és sorsokon túl) leginkább e két költői világlátás, e két művészi perspektíva összevetésében ragadható meg. Míg Ughy poétikája kimond, megmutat, akár a jeruzsálemi zsinagóga gyermek Jézusa (Lk 2, 41–50), G. Istváné kérdez és hallgat – a „szenvedések férfija” ő (Iz 52,13–53,12). Míg Ughy lírai énje homogén – olyannyira, hogy beszédpozíciójának egyetlen megváltoztatását is szorosan argumentálja –, addig GIL verseinek egy része (a hagyományosabb *Választóvíz* ciklust követő *Nap-monológok* sorozata) egyenesen az égitestnek kölcsönöz hangot. S bár e magánbeszéddek mind narratív sajátságait, mind szintaktikai felépítettségüket tekintve jelentősen különböznek Ughy Szabina verseitől, az eltérő látás- és beszéd módok eredőjének tekinthető tükörstádium mégiscsak rokonítja e két költszetet.

„Az elszórt palackok,
zöld üvegek szilánkján nem
először törik meg fényem úgy, hogy a

*visszavert sugár a lel kem röntgenezze.
Foszlott autógumi küllőten korongja
fekete tükörkép, mintha összeégtem volna”
(Huszonharmadik Nap-monológ)*

Csak hogy amíg a tükörtapasztalat nyomán beállt beszédmódváltás Ughy Szabinánál „a test rettentő maszkjátéká”-ra adott felelet volt, GIL poétikájában a hangkölcsonzés, hangeltolás mögött a szótól való szabadulás szándéka áll, s ez utóbbi az arc el- vagy visszanyerésére irányul. Az arcvesztés traumájának kétféle kezelését, művészi megoldását szemlélteti e párhuzam. „[s]zabadíts meg, szomjazom, / a szótól, hogy végre arcom legyen” – ezzel a kéréssel zárja GIL a *Nászi imát*, majd a *Tizenhatodik Nap-monológ* – amely immár a Nap „szájába adott”, ki-, vagy legalábbis áthelyezett szavak verse – így reflektál: „Mint-ha / már nem lett volna arca, csak madár / tisztított csont. Én sem tudom, mikor / tévedek. A sivatagban, mikor felkelek, / mintha már nem lenne arcom. Észre / sem vesznek itt soha, én meg / semmit észre nem veszek.”

E szövegrészletek összekapcsolása nyomán akár egy (a *Külső protéziséhez* hasonló) én-történet, a szavait levetni, s helyébe arcot szerezni vágyó szubjektum bukásának története is kirajzolódhat előttünk a – beszédpozíciót tekintve roppant heterogén – *Választóvíz* értelmezésekor. Hiába volt a hangkölcsonzés – üzeni a második ciklus –, a szavaktól megszabaduló én nem nyerte el/vissza arcát – lerágott csont maradt –, problémáját ellenben átmentette a Nap-monológok elbeszélőjébe. Csiki-csuki helyzet állt elő, hisz egyszerre a szónak is, az arcnak is alanyává lenni: kivihetetlen feladat. Sem a szó teremtése, sem annak eltolása, kihe-lyezése nem oldja fel az arc hiányát, mert a szó mindig újratерemti saját arctalan (arcromboló) alanyiságát. S mivel a költészetben kizárólag textuális tükrök léteznek, a lírai én ezekben – a nyelv elégtelensége okán – örökké csak saját, szükségszerűen torz totálját szemlélheti. Bár a szó kívülre helyezése, s az arc meg- vagy visszaszerzése nem sikerült; a hanggal fölruházott Napkorong – önmagát égető circulus vitiosusként – mégis hű modellje a lírai reflexió hermeneutikájának, az örök, lezárhatatlan körforgásnak.

Az előző számunk tartalmából

Jónás Tamás, Marno János, Bogdán László, Falusi Márton, Kollár Árpád, Pollágh Péter, Végh Attila, Győri László, Lászlóffy Csaba, Filip Tamás, Simon Márton versei

Maros András, Méhes Károly, Bartus Gyula, Géczi János prózája

Szabó Tibor Benjámin beszélgetése Géczi Jánossal

Tanulmány összeállítás Kártyások, életművészek, hazardőrök címmel (Héjja Julianna Erika, Katona Csaba, Császtvay Tünde írása)

Wehner Tibor Borgó művészetéről, Révész Emese Csók István ismeretlen Bánk illusztrációiról

Kritikák Lövétei Lázár László, Bodor Ádám, Balla D. Károly, Tóth Krisztina, Szabó Róbert Csaba kötetéről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Fekete Péter igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrássy u. 3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@barkaonline.hu; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 2400 Ft.

Terjeszti a LAPKER Rt.

„Meg nem rendelt” kéziratot csak nyomtatott formában, postai úton áll módunkban fogadni.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden, felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.